

ANADOLU’NUN ORTAÇAĞ DÖNEMİ AHŞAP DİREKLİ VE KİRİŞLİ CAMİLERİ

AFYONKARAHİSAR ULU CAMİİ YÖNETİM PLANI

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

2022

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ.....	1
1.1.Yönetim Planının Yasal Dayanağı.....	1
1.2.Yönetim Planının Gerekçesi.....	3
1.3.Yönetim Planının Amacı ve Kapsamı.....	4
1.4.Yönetim Planı'nın Hazırlanma Süreci.....	5
1.4.1. Yönetim Alanı Sınırının Tespiti.....	8
1.4.2. Paydaş Analizi.....	9
1.4.3. Odak Grup Toplantıları.....	10
1.4.4. Anket Çalışması.....	11
2. ALANIN TANIMLANMASI.....	12
2.1. Afyonkarahisar Ulu Camii ve Yakın Çevresi Genel Özellikleri.....	12
2.1.1. Konum ve Coğrafi Yapı.....	12
2.1.2. Ulaşım.....	14
2.1.3. Yönetim Alanı Sınırları.....	15
2.1.4. Yerel Nüfus Yapısı.....	18
2.1.5. Ekonomik Yapısı.....	21
2.1.5.1. Tarım ve Hayvancılık Sektörü.....	21
2.1.5.2. Sanayi ve İmalat Sektörü.....	22
2.1.5.3. El Sanatları.....	23
2.2. Afyonkarahisar Ulu Camii ve Yakın Çevresinin Tanımı ve Önemi.....	24
2.2.1. Alanın Tarihçesi.....	24
2.2.2. Yapının Tarihçesi.....	26
2.2.3. Yapının Genel Tanımı, Plan Özellikleri, İç Mekân ve Dış Cephe Özellikleri.....	27
2.2.4. Yapının Önem ve Değerleri.....	30
3. ALANIN MEVCUT KORUMA VE YÖNETİM SİSTEMİ.....	31
3.1. Yasal Koruma Statüsü.....	32
3.1.1. Afyonkarahisar Ulu Camii.....	32
3.1.2. Yönetim Alanı.....	32
3.2. Yasal ve Kurumsal Çerçeve.....	34
3.2.1. Yasal Çerçeve.....	34
3.2.2. Kurumsal Çerçeve.....	35
3.2.3. Mülkiyet Durumu.....	36
3.2.4. İnsan Kaynakları.....	38
3.2.5. Finansal Kaynaklar.....	39
4. ALANDAKİ MEVCUT KORUMA, PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE DİĞER ÇALIŞMALAR.....	39
4.1. Güncel Koruma Durumu.....	39
4.2. Afyonkarahisar Ulu Camii'nin Gördüğü Onarım ve Müdahaleler.....	45
4.3. Yönetim alanına ilişkin planlar, projeler ve koruma çalışmaları.....	47
4.3.1. Fiziki Planlar.....	47
4.3.1.1. 1/100.000 Ölçekli Afyonkarahisar İl Çevre Düzeni Planı.....	47
4.3.1.1. Afyonkarahisar Koruma Amaçlı İmar Planı.....	48
4.3.2. Stratejik Planlar.....	50

4.3.2.1. 2023 Türkiye Turizm Strateji Planı.....	50
4.3.3. Sokak Sağlıklaştırma Projeleri.....	51
4.4. Alana ilişkin Turizm, Tanıtım ve Eğitim Faaliyetleri.....	51
4.4.1. Turizm Faaliyetleri.....	51
4.4.2. Tanıtım Faaliyetleri.....	53
4.4.3. Eğitim Faaliyetleri.....	54
4.4.4. Ziyaretçi Yönetimi.....	54
5. ALANIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	55
5.1. Anket Çalışması.....	55
5.2. GZFT Analizi.....	62
5.2.1. Güçlü Yönler.....	62
5.2.2. Zayıf Yönler.....	64
5.2.3. Fırsatlar.....	66
5.2.4. Tehditler.....	67
6. VİZYON, POLİTİKA VE HEDEFLER.....	69
6.1. Vizyon.....	69
6.2. Yönetim Politikaları.....	69
6.3. Yönetim Hedefleri.....	70
7. YÖNETİM PLANININ UYGULANMASI.....	72
7.1. Eylem Planı.....	73
7.2. İzleme Göstergeleri.....	109
KAYNAKÇA.....	110

1.GİRİŞ

1.1. Yönetim Planının Yasal Dayanağı

Koruma anlayışında yeni yaklaşımların benimsendiği 1930'lerden sonra, gerçekleştirilen uluslararası toplantılarda korumaya yönelik problemlere çevre ölçeğinde ortak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır (Hermann, 1989: 35). 21-30 Ekim 1931 tarihlerinde Atina'da düzenlenen "I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenleri Konferansı" nda imzalanan "Atina Tüzüğü" ile kabul edilen ilkelerin içinde en önemlisi, yapıların bulunduğu çevre ile birlikte korunması gerekliliğidir.

Atina Konferansı'nın ardından kısa bir süre sonra gerçekleşen II. Dünya Savaşı sonrası, Avrupa'da kentler ve tarihi yapılar büyük ölçüde tahrip olmuş ve kullanılamaz duruma gelmiştir. Savaşın ardından yok olan bu eski kent dokularında, yeni yapıların inşası yerine eski kent dokusunun tekrar canlandırılması isteği uyanmış ve koruma konusunda yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır (Ahunbay, 1999: 19; Cleere, 2000: 2; Biornstad, 2000: 70). Bu doğrultuda tahribata uğrayan kentsel dokuların tarihsel, yapısal, sanatsal, kültürel ve sosyal değerlerini de içeren bütüncül bir anlayışla korunması yönünde bir anlayış benimsenmiştir.

Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecini, 1960'lar ve 1970'ler boyunca dünya çapında bir ekonomik patlama ve sanayileşme faaliyetleri izlemiştir. Kültürel mirasın ekonomik ve teknolojik yatırımlar sonucu tahrip edilmesini önlemek ve korumak adına, 1960'lı yıllarda Avrupa'nın öncülüğünde uluslararası boyutta yoğun çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, koruma ve onarım sırasında yapılacak müdahaleleri düzenlemek amacıyla 25-31 Mayıs 1964 tarihlerinde Venedik'te "II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi" düzenlenmiştir. Kongre sonucunda çağdaş koruma anlayışının anayasası sayılabilecek olan ilkeleri belirleyen "Venedik Tüzüğü" kabul edilmiştir (Erder, 1977: 167). Venedik Tüzüğü ile tek yapı ölçeğinde değerlendirilen anıtlar, içinde buldukları kent dokusu ile birlikte korunmaya başlamış ve sivil mimari örnekleri de kapsama dâhil edilmiş; kültür varlıklarının etrafıyla bir bütün oluşturduğundan çevresi ile birlikte korunması gerektiği, korumada bütüncül yaklaşımlarla başarı sağlanabileceği ortaya konmuştur (Kuban, 2000: 34-36).

İnsanlığın ortak mirası olarak kabullenilen istisnai evrensel değerlere sahip kültür ve tabiat varlıklarını dünyaya tanıtmak, söz konusu ortak mirası sahiplenecek toplumsal bilinci geliştirmek ve muhtelif nedenlerle tahrip olan kültürel ve doğal mirasın yaşatılması adına ihtiyaç duyulan işbirliğini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) Paris'te toplanan 16. Genel Konferansı kapsamında 16 Kasım 1972'de "UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunmasına Dair Sözleşme" kabul edilmiştir.

Sözleşme'nin dördüncü maddesinde kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, korunması, sergilenmesi/sunumu ve gelecek nesillere iletilmesi görev ve sorumluluğu öncelikli olarak mirasın ait olduğu Taraf Devlet'e verilmiştir. Beşinci maddesinde ise, kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilir korunmasının sağlanabilmesi adına toplum yaşamında bir işlev verilerek planlamaya dayalı bir koruma politikasının benimsenmesi gerektiği belirtilmiş, Sözleşme'ye taraf devletler, bu kapsamda gerekli mevzuat düzenlemelerini yapmak ve her türlü bilimsel, teknik, idari ve ekonomik önlemleri almakla yükümlü kılınmıştır.

Dünya Miras Sözleşmesi'ne ülkemizin katılması 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla uygun bulunmuş olup, Sözleşme 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler ile birlikte, ICOMOS Avustralya Milli Komitesi tarafından 1979 senesinde onaylanan Burra Tüzüğü ile korunacak alanın kültürel özelliklerinin yok edilmemesi ve güvenliğinin temin edilmesi, her türlü bakım, onarım ve restorasyon çalışmalarının alanın geleceğini göz önünde bulundurmaya suretiyle gerçekleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Söz konusu tüzük ile “bir alanın korunması ve yönetiminin, alanla özel ilişkisi ve bağlantısı olan veya alanda sosyal, manevi veya diğer kültürel sorumlulukları bulunan kişilerin katılımı ile sağlanması gerektiği” belirtilmiştir. Korumaya ilişkin süreç Burra Tüzüğü’nde, alanın önemini anlama, alana yönelik politika geliştirme ve yönetim olmak üzere üç temel başlık altında ele alınmaktadır (Madran ve Bozkurt, 2008: 220, 221).

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberi’nin 1988 tarihli revizyonunda, doğal varlıklar için yasal olarak yeterli koruma ve yönetim mekanizması için kamu erişimini sağlayacak düzenlemelerin gerekliliği vurgulanmıştır (Gültekin, 2012: 236). Anılan Rehber’in 2005 tarihli revizyonu ile de üstün evrensel değere sahip varlıkların yönetim sistemlerine yönelik daha kapsamlı hükümler eklenmiş, kültürel varlıklar için de yönetim planı hazırlanması hususu da belirtilmiştir. Söz konusu Rehber’in “Yönetim Sistemleri” başlıklı 108. Maddesinde “Dünya Miras Listesi’ne aday gösterilen her bir varlığın, istisnai evrensel değerinin tercihen paydaşların katılımının sağlandığı bir yolla ne şekilde muhafaza edilip korunacağına açıkça belirtildiği uygun bir yönetim planı veya belgelenmiş bir yönetim sisteminin bulunması gerektiği” hükmü yer almaktadır.

Ülkemizin koruma mevzuatında alan yönetimi ve yönetim planlarına ilişkin düzenlemeler, UNESCO’nun Dünya Miras Listesi’nde kayıtlı ya da aday alanlar için alan yönetim planının olması şartı üzerine yapılmıştır.

Planlama, yürütme ve izleme süreçlerini kapsayan yönetim planı ve yönetim alanı kavramları, ülkemiz hukuk sistemi içinde ilk kez 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda 14. 07. 2004 tarihinde yapılan değişikliklerle “Tanımlar ve Kısaltmalar” başlıklı 3. maddesinin 10. ve 11. paragraflarında tanımlanarak aşağıdaki biçimde yer almıştır:

(10) (Ek: 14/7/2004 tarih, 5226/1 md.) “Yönetim Alanı”;

“Yönetim Alanı”; Sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak amacıyla oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

(11) (Ek: 14/7/2004 tarih, 5226/1 md.) “Yönetim Planı”;

“Yönetim Planı”; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alınarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve 5 yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren her 5 yılda bir gözden geçirilen plandır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “alan yönetimi” ve “yönetim planı” kavramlarına yönelik getirilen düzenleme doğrultusunda hazırlanan “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ise 27.11.2005 tarih ve 26006 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Yönetmelik, ülkemizdeki alan yönetimi sürecine ilişkin usul ve esaslar ile temel ilkeleri belirlemektedir.

6745 sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun'un 26. maddesiyle, 2863 sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun alan yönetimine ilişkin hükümleri içeren Ek-2. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Söz konusu değişiklik ile 2863 sayılı Kanun'un Ek-2. maddesinde "yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır. Bakanlık, yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin olarak alanla ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile her türlü işbirliği yapabilir." hükmü yer almaktadır. Bu doğrultuda, işbu yönetim planı Kùltür ve Turizm Bakanlığı – Kùltür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır.

Bununla birlikte, "Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı" aşığıda yer alan yasal mevzuat hükümleri doğrultusunda oluşturulmuştur:

- 2863 Sayılı "Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"
- 5366 Sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kùltürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun"
- 5393 Sayılı "Belediye Kanunu"
- 5737 Sayılı "Vakıflar Kanunu"
- "Camilerin Bakım, Onarım Temizlik ve Çevre Tanzimi Hakkında Yönetmelik"
- "Korunması Gerekli Taşınmaz Kùltür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik"
- "Korunması Gerekli Taşınmaz Kùltür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik"
- "Taşınmaz Kùltür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik"
- "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik"
- "Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"

1.2. Yönetim Planının Gerekçesi

Mimari malzeme olarak genellikle kesme taşın kullanıldığı Anadolu-Türk mimarisinde, ahşap tavanlı olan ve bu tavanın ahşap desteklerle taşındığı camiler, özel bir yapı grubunu oluşturmaktadır. 13. ve 14. yüzyılda özellikle Anadolu'nun iç ve batı bölgelerinde inşa edilen bu yapılardaki ahşap kullanımı, Türkler'in Orta Asya ve Horasan bölgesindeki mimari üslubunu hatırlatmaktadır. Yapı içlerindeki ahşap yüzeylerin "kalem işi" adı verilen süslemelerle bezeli olduğu bu camiler, dıştan sade görünümlerine karşın renkli bir iç mekâna sahiptir.

Yukarıda açıklanan özellikleri nedeniyle 2018 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne dâhil edilen, 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başları arasında inşa edilmiş, Türkiye'nin beş farklı ilinde bulunan beş tarihi cami bulunmaktadır. Söz konusu camiler:

- Afyonkarahisar Ulu Camisi (1272-77)
- Eskişehir Sivrihisar Ulu Camisi (1274-75)
- Ankara Ahi Şerafettin (Arslanhane) Camisi (1289-90)
- Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camisi (1296-99)
- Kastamonu Kasabaköyü Mahmut Bey Camisi (1366-7)

İslam mimarisinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan; düz bir ahşap tavanın, mukarnaslı veya devşirme sütun başlıklarına sahip ahşap direklerle taşındığı, benzersiz bir ahşap taşıyıcı sistemle inşa edilen ve olağanüstü ahşap işleme becerileri ve sanatsal çalışmalar sergileyen beş cami, belirli bir yapı tipinin seçkin örneklerini temsil etmektedir.

2018 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne kaydedilen “ Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Destekli Camiler”, kapıları, minberleri, sütunları, sütun başlıkları, tavan kirişleri ve konsolları ile birlikte mimari donatısında görülen ahşap oymacılığı ve işçiliğin ustaca kullanımları bakımından da oldukça önemlidir.

2018 yılında “Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler” kapsamında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne dâhil edilen beş adet caminin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmesi, söz konusu varlıkların sahip olduğu evrensel değerlerinin korunması ve gelecek nesillere aktarımı bakımından önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı” kapsamında yer alan beş adet cami 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hükümleri uyarınca “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı” olarak tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Ayrıca, söz konusu yapılar ile tampon bölgelerinin yer aldığı yönetim alanı sınırları ise Kentsel Sit veya Koruma Alanı içerisinde kalmaktadır.

Yönetim Planı kapsamında yer alan camilerin;

- sahip oldukları üstün evrensel değerinin yakın çevresi ile birlikte, katılımcı ve ortak bir yaklaşımla, bütüncül ve sürdürülebilir şekilde korunması ve yönetilmesinin sağlanması,
- ilgili tüm paydaşlar arasında ortak hareket etme ve uygulama mekanizmalarının geliştirilmesine imkân sağlanması

amacıyla bir yönetim planına ihtiyaç duyulmaktadır.

Dolayısıyla, “Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı”;

- Plan kapsamında yer alan camilerin istisnai evrensel değerinin etkin bir şekilde korunması,
- Alanın önem ve değerlerinin anlaşılması ve yönetilmesine yönelik ortak bir anlayışın geliştirilmesi ve teşvik edilmesi,
- Toplumun algısının ve duyarlılığının artırılması ve korumaya katılımlarının teşvik edilmesi,
- Koruma ve yönetim konusunda uzun vadeli personel ve finansman kaynaklarının planlamasında

önemli bir araç olacaktır.

1.3. Yönetim Planının Amacı ve Kapsamı

Sitlerin veya anıt eserlerin yakın çevresini de kapsayan bir alana ilişkin yönetim planı oluşturulması, UNESCO Dünya Mirası adayı tüm kültür varlıklarının adaylık başvurusunda aranan ölçütlerin başında gelmektedir. Ayrıca, ulusal koruma mevzuatımızın temelini oluşturan 5226 sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” nun Ek-2. maddesinde “korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının çevresi ile bütünleşerek varlığını sürdürmesi, altyapı ve servis olanaklarına kavuşturularak alanın değerinin yükseltilmesi hususlarını içerecek şekilde alan yönetiminin sağlanması, buna yönelik ilgili kurum ve kişiler arasında işbirliği sağlanarak koruma-kullanma ve yerel toplumun ilgisi arasında denge oluşturulması, alanın

özelliklerinin korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi ve bunlara ilişkin ilkelerin belirlenmesi amacıyla yönetim planlarının hazırlanması” gerekli kılınmıştır.

Yönetim Planı, planlamaya dair süreç içinde, yönetime ilişkin yaklaşımın belgelendiği ve alan ile ilgili oluşturulan kararların esas alındığı, kılavuz niteliğinde bir dokümandır. Bu doğrultuda, “Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı”nın temel amacı, alanın sahip olduğu üstün evrensel değerinin yakın çevresi ile birlikte katılımcı ve ortak bir yaklaşımla bütüncül ve sürdürülebilir şekilde korunması ve yönetilmesinin sağlanması ve bu amaç doğrultusunda alanla ilgili tüm paydaşlar arasında ortak hareket etme ve uygulama mekanizmalarının geliştirilmesine imkân sağlanmasıdır.

Öte yandan, yönetim planları, kültürel mirasın araştırma, koruma, restorasyon, turizm, ekonomik kalkınma ve bölge halkının ihtiyaç ve öncelikleri arasında bir denge kurarak alanın kültürel sürdürülebilirliğini sağlamayı hedefleyen pratik ve uygulamaya yönelik bir araç olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla, bir yandan alanın önem ve değerlerinin korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamak, diğer yandan ise kullanıcı ve ziyaretçilerin alanın önem ve değerlerini en iyi şekilde benimsemelerine, böylece alan dair koruma bilincinin artırılmasına aracı olmak da yönetim planlarının temel amaçları arasında yer almaktadır. İş bu yönetim planı kapsamında ele alınan camiler ve çevrelerinin sahip oldukları değerler ile önemini belirlemesi, bu değerler ve önemini toplumun tüm kesimleri tarafından bütüncül olarak anlaşılmasını sağlamak, alanın ulusal ve uluslararası kamuoyunda tanınırlığını artırmak, alanın özgünlüğünü koruyarak sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlamak yönetim planının ana hedefleri arasında yer almaktadır.

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı” ile cami ve yakın çevresinin tüm değerlerinin korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için sorumluluğu ve ilgisi bulunan tüm paydaşlar arasında eşgüdümün sağlanması hedeflenmiş ve bu doğrultuda, planın hazırlık sürecinde süreç odaklı bir yaklaşım ile eylemler belirlenmeye çalışılmıştır.

1.4. Yönetim Planı'nın Hazırlanma Süreci

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı”, yönetim planları için yapılmış olan hukuki düzenlemelerle uyumlu olarak, 14/07/2004 tarih ve 5226 Sayılı Kanun ile değişik 23/07/1983 tarihli, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 27/11/2005 tarih ve 26006 sayılı, Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çerçevesinde geliştirilmiştir.

Bu plan kültürel mirasın korunmasıyla alakalı uluslararası kabul görmüş standartlarla ve prensiplerle, özellikle aşağıda sıralanmış olanlarla uyumlu olarak hazırlanmıştır:

- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (UNESCO 1972)
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme Uygulama Rehberi (UNESCO 2005, 2012 & 2013, 2015)
- Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi (ICCROM)
- ICOMOS Anıtların ve Kültürel Alanların Restorasyonu ile ilgili Anlaşma (Venedik Tüzüğü 1964)
- ICOMOS Anıtların, Alanların ve Toplulukların Korunması için Eğitim ve Öğretim ile ilgili İlkeler (1993)
- Nara Özgünlük Belgesi (ICOMOS, 1999)

- ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Anlaşması: Kültürel Miras Alanlarında Turizm Yönetimi (1999)
- ICOMOS Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü (2008)
- Koruma İlkeleri: Tarihi Çevrenin Sürdürülebilir Yönetimi için Politikalar ve Rehberlik (English Heritage 2008)
- Avustralya ICOMOS Kültürel Öneme Sahip Yerler için Tüzük (Burra Tüzüğü, 2013)

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının çevresi ile bütünleşerek varlığını sürdürmesi; altyapı ve servis olanaklarına kavuşturularak alanın değerinin yükseltilmesi hususlarını içerecek şekilde alan yönetiminin sağlanması; buna yönelik ilgili kurum ve kişiler arasında işbirliği sağlanarak koruma-kullanma ve yerel toplumun ilgisi arasında denge oluşturulması; alanın özelliklerinin korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi ve bunlara ilişkin ilkelerin belirlenmesi amacıyla alan yönetim planlarının hazırlanması 5226 sayılı Kanun ile değişik 2863 Sayılı Kanun'un Ek-2. maddesi ile tanımlanmaktadır. Söz konusu Kanun maddesi uyarınca yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca yönetim planı taslağı hazırlanmakta veya hazırlanmaktadır.

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı” hazırlanması amacıyla; “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” in 10. maddesindeki hüküm uyarınca kentsel sit alanlarına yönelik hazırlanacak yönetim planlarına ilişkin olarak planlama ekibinde üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi bölümlerinden mezun uzmanların yer alması gerekmektedir.

Bu doğrultuda, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından oluşan planlama ekibi 29.12.2020 tarih ve E-71480061-181.01-991921 ile 20.12.2021 tarih ve E-71480061-181.01-2011558 sayılı Makam Olurları ile oluşturulmuştur.

Yönetim planının hedefi, kültür varlıklarının ve alanın sahip olduğu üstün evrensel değerini şimdiki ve gelecek nesiller için özgünlüğünün ve bütünlüğünün korunması ve geliştirilmesi, bunu sağlamak amacıyla kısa-orta-uzun vadeli eylemler gerçekleştirilmesidir. Dolayısıyla, yukarıda belirtilen planlama ekibinin öncelikli hedefi; şeffaf bir anlayış ve tüm paydaşların katılımı ile, alanın önceliklerini, sorunlarını, tehdit ve fırsatlarını belirleyip, alanın geleceğine ilişkin belirlenen bir vizyon doğrultusunda sorunları çözücü, tehditleri önleyici hedefler koyarak; bu hedeflere ulaşmak için temel stratejiler ve eylem planları belirlemek olmuştur.

Bu doğrultuda, etkin bir yönetim planı için;

- Yasal ve kurumsal çerçevenin bütün olarak değerlendirilmesi,
- Uygulamaya yönelik faaliyet alanlarının belirlenmesi,
- Paydaşların görev ve sorumluluklarının tespit edilmesi,
- Planlanacak projelere bilgi altyapısının sağlanması,
- Gerekli finansal kaynakların belirlenmesi ve temin edilmesi,
- Alanın en iyi şekilde korunması için sürdürülebilir bir sistemin oluşturulması gerekmektedir.

Etkin bir yönetim planı için yukarıda bahsedilen koşulları gerçekleştirmek için kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, hak sahipleri ve bölgenin kullanıcıları arasında, ortaklaşa yürütülmesi gereken çalışmalarda eşgüdümü sağlamak konusunda yönetim planları önemli araçlar arasında yer almaktadır.

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri Yönetim Planı” hazırlanma biçimindeki temel yaklaşımda da, katılımcı bir yöntem tercih edilmiştir. Söz konusu Yönetim Planı üç aşamalı bir yöntem ile oluşturulmuştur.

İlk olarak literatür araştırması yapılmış ve alana dair harita, veri, bilgi ve belgeler toplanmıştır. Analitik araştırmayı oluşturan bu süreçte elde edilen veriler, literatür araştırmasının ışığında incelenmiştir. Daha sonra, alanda yapılan incelemeler ile alanın mevcut durumu değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak ise, planlama sürecine katılımın sağlanması açısından odak grup toplantıları düzenlenerek Yönetim Planı'nın vizyon, hedef ve eylemleri belirlenmiştir.

"Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" in 14. maddesi gereğince, alanla ilgili daha önceden çalışmalarda bulunmuş, alanı yeterince tanıyan, alan hakkında belirli bir vizyon geliştirebilen, kültürel miras yönetimi ile ilgili yeni yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi, yönetim politikaları ve uygulamaları hakkında deneyimli, en az dört yıllık lisans eğitimi veren fakülte veya yüksekokulların veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulu tarafından kabul edilen yurt içindeki veya yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarının mimarlık, şehir ve bölge planlama, arkeoloji, sanat tarihi/tarih, hukuk, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümü mezunlarından bir kişinin Alan Başkanı olarak atanması gerekmektedir.

Ayrıca; anılan Yönetmelik'in 15. maddesinde "Danışma kurulu, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölüm temsilcileri, alan başkanı ve yetkili idarece tespit edilecek en az beş üyeden oluşur.", 16. maddesinde ise "Eşgüdüm ve denetleme kurulu, alan başkanı, danışma kurulunca kendi içinden seçilecek iki üye ile yönetim planı taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilci olmak üzere en az beş kişiden oluşur." hükümleri yer almaktadır.

Yasal mevzuata göre, yönetim planı Danışma Kurulu tarafından değerlendirilmekte, plan kapsamında gerekli hizmetleri sağlayan her kurumdan bir temsilcinin yer aldığı Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu tarafından onaylanmaktadır.

Süreç (yönetim planının hazırlanması, değerlendirilmesi, onaylanması, uygulanması, izlenmesi ve güncellenmesi), Alan Başkanı ile iş birliği içerisinde yürütülmektedir. Alan Başkanı, ayrıca yıllık çalışma takvimi ve denetim raporlarının hazırlanmasından sorumludur.

“Alan Başkanı”, “Danışma Kurulu” ve “Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu”ndan oluşan yönetim yapısı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından oluşturulmaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlara dayanarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Dünya Miras Alanları Şube Müdürü – Şehir Plancısı Kıvılcım Neşe AKDOĞAN, 02.08.2021 tarih ve E-71480061-181.02-1576557 sayılı Bakan Oluru ile “Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler Alan Başkanı” olarak görevlendirilmiştir. Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı için oluşturulan Danışma Kurulu ile Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu ise 24.11.2021 tarih ve E-71480061-181.01-1937576 sayılı Makam Oluru ile belirlenmiştir. Danışma Kurulu ile Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu üyeleri aşağıda yer almaktadır:

Danışma Kurulu

Sayın Doç Dr. Selim Kaya
Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ümüt Emrah Kurt
Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Şeyda Algaç
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel El Sanatları Bölümü

Tac Ahmet Mahallesi Muhtarlığı

TMMOB Mimarlar Odası Afyonkarahisar Şubesi

TMMOB Şehir Plancıları Odası Konya Şubesi Afyonkarahisar Temsilciliği

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu

Ankara Turist Rehberleri Odası

Afyonkarahisar Kent Konseyi Genel Sekreterliği

Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu

Afyonkarahisar Valiliği - İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Afyonkarahisar Valiliği - İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü

Afyonkarahisar Valiliği - İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Afyonkarahisar Valiliği - İl Müftülüğü

Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü

Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı

Zafer Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliği (Afyonkarahisar Yatırım Destek Ofisi Koordinatörlüğü)

1.4.1. Yönetim Alanı Sınırının Tespiti

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı hazırlıkları kapsamında öncelikle yönetim alanı sınırları belirlenmiştir. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”in “Tanımlar” başlığı altında yer aldığı şekilde "Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler olarak tanımlanmaktadır.

Bu kapsamda; ilgili mevzuat uyarınca Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planına ilişkin yönetim alanı sınırının, Bakanlığımız Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarınca, ilgili kurum ve kuruluşların, meslek odalarının, üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların önerileri çerçevesinde belirlenmesi amacıyla 03 Mart 2021 tarihinde yerinde inceleme çalışması ve koordinasyon toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Arazide gerçekleştirilen çalışmalarda Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin bitişik nizamda inşa edilmiş, çoğunlukla 1-2 katlı geleneksel konutların yer aldığı kentsel bir dokuda bulunduğu; geleneksel kentsel yerleşimlerin çoğunda olduğu gibi, bu dokuda da sokakların Afyonkarahisar Ulu Camisi'ne yönlendiği görülmüştür. Ulu Cami birçok sokağın açıldığı bir noktada yer aldığı için camiye bakı veren yapı sayısının oldukça fazla olduğu anlaşılmıştır.

Yönetim alanı sınır tespiti için paydaşlarla gerçekleştirilen koordinasyon toplantısında ise; Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde yangın riskine karşı herhangi bir önlem alınmadığı, bazı onarımlara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, toplantı katılımcıları tarafından Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin özgünlüğünün ortaya konması için yapılan onarımların ve kalem işlerinin belgelenmesi gerektiği hususu belirtilmiş, ancak bu konuyla ilgili olarak yapının rölöve ve restorasyon projelerinin hazır olduğu, önümüzdeki yıllarda mevcut bütçe çerçevesinde çalışmalara başlanabileceği hususları dile getirilmiştir.

Arazide gerçekleştirilen çalışmalar ve koordinasyon toplantısında paydaşlarca dile getirilen görüş ve öneriler doğrultusunda; Afyonkarahisar Ulu Camisi yönetim alanı sınırının, merkezde Ulu Cami olmak üzere, cami ile görsel etkileşim içinde bulunan yapı adalarını kapsayacak biçimde, mevcut yol güzergâhları ile birlikte kadastral sınırlar göz önüne alınarak belirlenmesi 06.05.2021 tarih ve E-71480061-181.02-1376418 sayılı Makam Oluru ile uygun bulunmuştur. Bu kapsamda yönetim alanı sınırı kuzeybatıda cami ile görsel ilişki içerisinde olan parsellerden başlayarak, doğuya doğru Kale Sokak boyunca devam etmiş, 128. Sokak'tan güneye inerek Askeri Hastane Caddesi ile birleşmiş, batıya doğru Askeri Hastane Caddesi ve Hodalı Çeşme Sokak üzerinden devam ederek kuzeye yönelmiştir. Yönetim alanının batı sınırı camiye bakı veren yapıların kadastral parsel sınırları ile mümkün olan noktalarda sokaklar üzerinden geçirilmiştir. Bununla birlikte, yönetim alanı sınırının kuzeyinde yer alan yapı adalarından bir kısmı 07.01.2020 tarih ve 2017 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile ilan edilen "Afete Maruz Bölge" sınırı içerisinde yer almaktadır.

1.4.2. Paydaş Analizi

Yönetim Planı hazırlığında en önemli konu, alan yönetim birimlerinin oluşturulması, paydaşların ve ilgi sahiplerinin plan hazırlık ve uygulama süreçlerine katılımlarının sağlanmasıdır. Dolayısıyla, sürecin bu aşamasında, gerçekleştirilen ön analizler doğrultusunda paydaş analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, alanla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili tüm kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile yönetim planı kararlarından etkilenecek taraflar ve örgütlenemeyen kesimlerin adres bilgileri, erişilebilirlikleri, yasal dayanakları, türleri, yöneticileri, etkinlik düzeyleri, faaliyet alanları, üye sayıları dikkate alınarak ayrıntılı şekilde bir paydaş analizi yapılmıştır. Tüm paydaşların coğrafi ve sektörel dağılımları, temsil gücü, etkinlikleri, erişilebilirlikleri, örgütlenme düzeyleri göz önüne alınarak yönetim planı sürecindeki rolleri belirlenmiştir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planının katılımcı bir yaklaşımla, etkin bir şekilde hazırlanabilmesi ve uygulanabilmesi; alanın üstün evrensel değerinin yakın çevresi ile birlikte bütüncül ve sürdürülebilir şekilde korunması ve yönetilmesinin sağlanması amacıyla alanla ilgili belirlenen yönetim planı paydaşları aşağıda listelenmiştir.

Yönetim planı sürecinde karar verici yetkiye sahip paydaşlar

Ulusal Paydaşlar:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü
- Diyanet İşleri Başkanlığı

Bölgesel Paydaşlar:

- Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
- Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü
- Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü
- Zafer Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliği (Afyonkarahisar Yatırım Destek Ofisi Koordinatörlüğü)

İl Paydaşları:

- Afyonkarahisar Valiliği
(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)
(İl Milli Eğitim Müdürlüğü)
(İl Müftülüğü)
(İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü)
- Afyonkarahisar Müze Müdürlüğü

Yerel Paydaşlar:

- Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı
- Afyonkarahisar Ulu Camisi İmamu
- Tac Ahmet Mahallesi Muhtarı

Üniversiteler:

- Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
- Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
- Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel El Sanatları Bölümü

Sivil Toplum Örgüleri /Dernekler:

- TMMOB Mimarlar Odası Afyonkarahisar Şubesi
- TMMOB Şehir Plancıları Odası Afyonkarahisar Şubesi
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu
- ANRO Ankara Turist Rehberleri Odası
- Afyonkarahisar Kent Konseyi Genel Sekreterliği

1.4.3. Odak Grup Toplantıları

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı çalışmaları çerçevesinde; Ulu Cami ve yakın çevresinin güncel durumunun tespit edilmesi ve bütüncül bir şekilde analiz çalışmasının yapılması amacıyla; Ulu Cami odak olmak suretiyle yönetim alanı sınırı dahilinde Güçlü ve Zayıf Yönler ile Fırsatlar ve Tehditler Analizi (GZFT/SWOT Analizi) gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede; alanın

sorunları ve olanaklarının tespit edilmesi, fırsatlar ile tehditlerinin de her yönüyle belirlenmesi amacıyla;

- Koruma ve Kentsel Gelişim
- Araştırma
- Altyapı/Erişim
- Sunum/Tanıtım/Turizm
- Yerel Farkındalık/Katılım
- Eğitim/Kapasite Geliştirme

gibi konularda Ulu Cami odak olmak üzere yakın çevresine yönelik güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditlere ilişkin paydaş analizi ile belirlenen yetkili ve ilgililerin yazılı değerlendirmeleri 31.05.2021 tarih ve E-71480061-181.02-1420315 sayılı yazı ile talep edilmiştir.

Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 7. maddesinde "Plan taslağının hazırlanması öncesinde ve hazırlanma sürecinde ilgili kurum ve kuruluşların, yerel halkın, ilgili sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, üniversitelerin, gerekli görülecek özel sektör temsilcilerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların katılımı ile bilgilendirme ve yönetim planına veri oluşturacak konuların belirlenmesi amacıyla ilgili tarafların katıldığı asgari iki toplantı düzenlenir. Bu toplantılar halka, mahalli idarelerce panolara asılacak ilanlarla, mahalli idarelerin internet siteleri ve sosyal medya hesapları vasıtasıyla, diğerlerine yazı ile duyurulur." hükmü yer almaktadır.

Bu kapsamda, Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı'nda 07 Temmuz 2021 tarihinde, aşağıda belirtilen konu başlıklarında odak grup toplantılarının gerçekleştirilmiştir.

- Odak Grup 1: Koruma – Muhafaza – Bakım – Araştırma – Risk Yönetimi – Uzman Eğitimi
- Odak Grup 2: Kentsel Koruma – Sağlıklaştırma - Kentsel Gelişim/Altyapı – Sunum
- Odak Grup 3: Yerel Farkındalık - Katılım - Eğitim – Tanıtım – Turizm

Odak grup toplantıları sonunda alandaki mevcut durumun tespiti ve paydaşların alan hakkındaki beklentileri belirlenmiştir. Ortaya çıkan "Güçlü ve Zayıf Yanlar, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT)" analizi sonuçları; yönetim planı eylem tablolarında mevcut durum analizlerinin oluşturulmasını sağlamış, hedeflerin belirlenmesinde etkili olmuştur.

1.4.4. Anket Çalışması

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı hazırlık sürecinde yerel halk ile ticari işletmelerin sosyo-ekonomik durumunun, niteliğinin, alanın sahip olduğu değerlere ilişkin farkındalıklarının, alanda gözlemledikleri fiziksel ve çevresel problemlerin ve koruma/yönetim çalışmalarına katılım isteklerinin tespit edilmesi amacıyla anket çalışması uygulanmıştır.

Ağırlıklı konut alanlarının yer aldığı yönetim alanı sınırı içerisinde yapılan söz konusu anket çalışması kapsamında hane halkı ve işyeri olmak üzere toplamda 68 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin 57'si hane halkı 11'i ise işyeri kapsamındadır.

2. ALANIN TANIMLANMASI

2.1. Afyonkarahisar Ulu Camisi ve Yakın Çevresi Genel Özellikleri

2.1.1. Konum ve Coğrafi Yapı

Afyonkarahisar ili topraklarının çok büyük bölümü Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer almaktadır. İlin sahip olduğu coğrafi konum ise yaklaşık olarak 37°47' – 39° 12' kuzey paralelleri ile 29° 50' – 31°38' doğu meridyenleri arasındadır. Afyonkarahisar ili batıdan Uşak, kuzeybatıdan Kütahya, kuzeyden Eskişehir, doğudan Konya, güneydoğudan Isparta, güneyden Burdur ve güneybatıdan Denizli illeri ile çevrilidir.

Şehrin adı uzun yıllar Afyon olarak kullanılırken 06.01.2005 tarihinde 5285 sayılı kanunla yapılan düzenleme sonucu resmi olarak “Afyonkarahisar” adını almıştır. Afyonkarahisar, 14.016 km² yüzölçümüyle idari sınırları içinde biri merkez olmak üzere toplam 18 ilçe ve 420 köye sahiptir (Ayhan, 2020: 404).

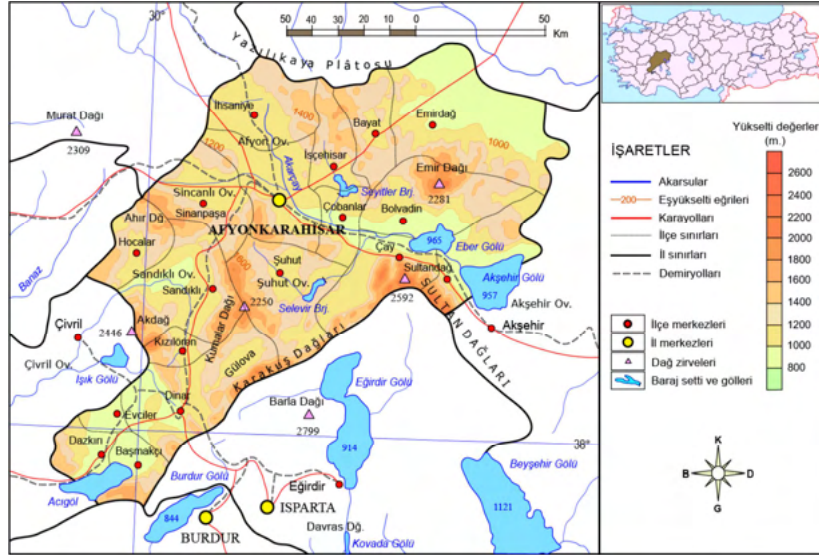
Genelde yüksek ve engebeli bir yapıya sahip olan Afyonkarahisar il arazisi fiziki bakımdan dağlık alanlar, dağlık alanlar tarafından ayrılan ovalar ve ilin özellikle kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan platolar olmak üzere 3 kesim halinde belirgin yapı göstermektedir. Afyonkarahisar ili arazisinin % 47,5'ini dağlar, % 32,6'ını sını plâtolar ve % 19,9'ünü ovalar oluşturmaktadır. Dağlık alanların ortalama yükselti değerleri 1600 m ile 2600 m arasında değişmektedir (Yazıcı, Koca ve Koca, 2010: 112). Başlıca dağlık alanlar kuzeyde Ağın Dağı (1808 m), doğuda Emir Dağları (2307 m), ilin güneydoğu sınırında Karakuş Dağları (1846 m) ile Sultan Dağları (2592 m), güneyde Kumalar Dağı (2247 m), güneybatı sınırında Akdağ (2343 m) ve batıda Ahrır Dağları'dır (1940 m) (Kervankıran, 2011: 69-70).

Dağlık alanların iç kesimlerindeyse tektonik ve karstik kökenli olaylar sonucu oluşmuş ve verimli tarım alanları olarak değerlendirilen Afyon, Şuhut, Gülöva, Sandıklı ve Sincanlı ovaları yer almaktadır. Özellikle Afyon Ovası tektonik çökme ve ardından alüvyonlarla dolma sonucu oluşmuş alüvyal çöküntü ovasıdır (Uçar, 2007: 5). Afyon Ovası'nı güneybatıdan Kumalar Dağı, batıdan İbulak Dağı ve kuzeyden Şaphane Dağı çevrelemiştir. Afyon Ovası'nı, çevresindeki dağlık kütlelerden kaynaklanan ve Akarçay'a katılan derelerin taşıdığı alüvyonlar doldurmuştur (Taş: 2010).

Afyonkarahisar ilinin kuzey kesiminde, özellikle Afyon Ovası ile onu çevreleyen dağlar arasında bir geçiş bölümü özelliği taşıyan platolar bulunmaktadır (Yılmaz: 2004). Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin yer aldığı il merkezi; Kale, Keltepe, Sarıkız Tepesi, Hıdırlık Tepesi ve Ciritler Kayalığından oluşan sivri tepelerin ortasındaki ovada kurulmuştur.

Çevresine göre deniz seviyesinden oldukça yüksek arazilere sahip olması Afyonkarahisar'ın eşik özelliği kazanmasına sebep olmuştur. Bu durum, çevre akarsu havzalarına kaynak sağlarken il sınırları içerisinde büyük akarsuların oluşmasını da önlemiştir. Afyonkarahisar içinde yer alan en önemli akarsu, kaynağını batıda Ahır Dağı'ndan alan Akarçay'dır. Afyon Ovası'ndaki eğim azlığından dolayı zaman zaman taşkınlara sebep olan Akarçay, ilk olarak doğuda Eber Gölü'ne ardından Eber Gölü'nde oluşan akar vasıtasıyla da Akşehir Gölü'ne dökülmektedir. Diğer yandan Emir Dağları ve Ağın Dağı'ndan çıkan kaynaklar Sakarya Nehri'ne karışırken Sandıklı Ovası'nı drene eden Akçay Büyük Menderes havzasına ulaşır (Yazıcı, Koca ve Koca, 2010:115). Kufi Çayı ise Kumalar Dağı'ndan gelen suları, Sandıklı ve Dinar Ovaları'ndan Büyük Menderes'e ulaştırmaktadır (Kervankıran, 2011: 85).

Afyonkarahisar göl varlığı bakımından oldukça zengin bir ildir. Göller Afyonkarahisar ve çevresinin güney kesiminde, Batı Toroslar Kuşağı'na yakın yerlerde yoğunlaşmıştır. Bölgenin jeomorfolojik yapısından dolayı sularını denize ulaştıramadığından, göllerin tamamı kapalı havza özelliği göstermektedir (Özdemir ve Kervankıran, 2012:134). İlin doğusunda Akşehir ve Eber gölleri, güneydoğusunda Karamık Gölü (Bataklık), güneybatısında Acıgöl (bir kısmı Denizli il sınırları içinde yer almaktadır), kuzeyde ise yüzölçümü küçük olan Emre Gölü bulunmaktadır. Bunların yanında sulama amaçlı yapılan baraj gölleri ve göletler de, ilin diğer su kaynaklarını oluşturmaktadır (Kervankıran, 2011: 85; Özdemir, 2019: 16-17).

Afyonkarahisar İli Fiziki Haritası¹

Afyonkarahisar ve çevresi kış aylarında Karadeniz ve Doğu Akdeniz havzalarında gelişen hava kütleleri ile Orta ve Doğu Avrupa'nın kuzeybatısında oluşan soğuk hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır (Koçman, 1993:3). Bunun sonucunda bölgede rüzgârlı ve soğuk hava koşulları oluşmaktadır. Diğer yandan, yaz aylarında Basra Körfezi ve çevresinde oluşan tropikal hava kütleleri ile Doğu Akdeniz üzerinden gelen hava kütleleri Batı Anadolu'da ve Afyonkarahisar çevresinde karşılaşarak etkisini göstermektedir (Yılmaz, 1999: 8).

Afyonkarahisar ve çevresi farklı çevrelerden gelen hava akımlarının etkisinde kalmakta, hava koşulları yıl içerisinde sürekli olarak değişiklik göstermektedir (Yılmaz: 2004). İç Anadolu Bölgesi'nin tüm yörelerinde olduğu gibi Afyonkarahisar ilinde de karasal iklim görülmektedir. Ancak karasal iklimin yanı sıra Ege Denizi'nden gelen ve iklimi az da olsa yumuşatan hava akımlarının iklim üzerinde etkisi bulunmaktadır. Afyonkarahisar iklimi yazları sıcak ve kurak, baharları ılık ve yağışlı, kışları soğuk ve kar yağışlı olarak tanımlanmaktadır.

¹ www.cografyaharita.com

Afyonkarahisar'ın denizden uzak iç kesimde yer alan konumu ve il genelinde ortalama yükselti değerlerinin 1000 m – 1100 m civarlarında olması kış aylarının soğuk ve kar yağışlı geçmesine sebep olmaktadır. Diğer yandan yaz ayları ise karasallığa bağlı olarak sıcak ve kurak özellik göstermektedir. Afyonkarahisar il merkezine ait uzun dönemli (1929 – 2019) meteorolojik verilere göre sıcaklık ortalamaları kış aylarında 1,4 °C olurken yaz aylarında ise 21°C civarındadır. Yıllık sıcaklık ortalaması ise 11,3°C'dir. Aylık bazda ölçülen yağış değerleri ile yağışın yıl içindeki dağılımına bakıldığında ise en fazla yağışın 146,4 mm ile ilkbahar aylarında ve en düşük miktarda yağışın ise 72,4 mm ile yaz aylarında düştüğü görülmektedir. İl merkezinde ölçülen 438,9 mm yıllık toplam yağış miktarının ise oldukça düşük olduğu görülmektedir (Ayhan, 2020: 405).

Afyonkarahisar'ın doğal bitki örtüsü kara ikliminin elverdiği kuru orman topluluklarıdır. Ancak antropojen etkilere bağlı olarak doğal bitki örtüsü önemli ölçüde tahrip edilmiş ve bunun yerini özellikle ova tabanında step almıştır. İlin kuzey ve batısındaki yüksek dağlık kesimlerinde, tahripten korunabilmiş yerlerde ise karaçam, ardıç ve meşe yayılış göstermektedir (Kafalı Yılmaz: 2001). Topraklarının % 14,6'sı ormanlıktır. Ovalar tamamen açıktır. Ovalarda akarsu boylarında söğüt ve kavak ağaçlarına, durgun su kıyılarında ise kamışlara rastlanmaktadır. Plâtolar ve yaylalar daha çok bozkır bitkileriyle kaplıdır.

Afyonkarahisar Ovası'nın kuzeybatı- güneydoğu ve kuzey-güney yönünde uzanan fay hatları boyunca, ilin en önemli turizm değeri olan sıcak su kaynakları çıkmaktadır. Tektonik hareketlerin etkisiyle oluşan kırıklar boyunca yüzeye çıkan sıcak sular, yüzyıllardır kaplıca olarak kullanılmış ve Afyonkarahisar turizminin günümüze kadar gelişiminde etkili olmuştur. Jeotermal kaynaklar bakımından zengin olan Afyonkarahisar ilinde çıkarılan sıcak sular kaplıca, turizm ve konutların ısıtılmasının yanında son yıllarda seracılık alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Bölgede dört önemli termal su kaynağı vardır: Gazlıgöl termal kaynağı, Sandıklı-Hüdaı termal kaynağı, Heybeli termal kaynağı ve Ömer-Gecek termal kaynağı (Kervankıran, 2011: 84). Ayrıca Gazlıgöl Jeotermal Alanı'nda, çok eski dönemlerden itibaren minerali su çıkarılmakta ve 1926 yılında kabul edilen Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kanunu gereğince, işletilmesi Kızılay Derneği'ne bırakıldığından, "Kızılay Maden Suyu" adıyla üretim yapılmaktadır (Kervankıran, 2011: 73).

2.1.2. Ulaşım

Afyonkarahisar ili, çok eski dönemlerden beri önemli yol güzergâhlarında bulunmakta, Türkiye'nin önemli kavşak noktalarından birini oluşturmaktadır. Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Antalya gibi büyük şehirlerle direkt ve yakın bağlantısı bulunmaktadır. Bu yönüyle ulaşım bakımından son derece avantajlı bir konumdadır (Kervankıran, 2011: 264).

AFYONKARAHİSAR İLİNİN DİĞER İLLERE OLAN MESAFESİ (km.)	
İL	MESAFE (km.)
Ankara	257
İstanbul	456
İzmir	323
Antalya	288
Eskişehir	146
Kütahya	96
Konya	223
Denizli	221
Isparta	165
Uşak	112

Afyonkarahisar'ın yol ağının geniş olması nedeniyle Karayolları 3. ve 13. Bölge Müdürlükleri'ni kapsamaktadır. Afyonkarahisar ilinde 551 km devlet yolu, 476 km il yolu olmak üzere toplam 1027 km. yol ağı bulunmaktadır. Afyonkarahisar'daki 1027 km. uzunluğundaki yol ağının 567 km'si (%55) bölünmüş yoldur. Burdur, Isparta, Konya, Kütahya, Denizli ve Uşak komşu illeri ile karayolu bağlantıları bölünmüş yollar ile sağlanmıştır².

Demiryolu olarak da avantajlı konumda bulunan Afyonkarahisar ili, dört yönden gelen demiryollarının birleştiği kavşakta yer alan tek il merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Afyonkarahisar'dan Türkiye'nin her yönüne demiryolu ile ulaşım sağlanmakta olup Afyonkarahisar Gar'ından günde ortalama 18 tren geçmektedir. Demiryolu hatlarından, Afyonkarahisar-Konya hattının 72 km'si, Afyonkarahisar-Kütahya hattının 66 km'si, Afyonkarahisar-Uşak hattının 50 km'si ve Afyonkarahisar-Denizli hattının 206 km'si il hudutları içerisinde. Afyonkarahisar il sınırları içerisinde 518 km'lik demiryolu ağı mevcuttur. Yıllık ortalama 153.957 yolcu seyahat etmekte ve 836.655 ton yük taşınmaktadır. Yük taşıması ağırlıklı olarak İzmir, Konya, Burdur ve Manisa illerine gerçekleşmiştir. Afyonkarahisar ilinden ağırlıklı olarak inşaat malzemesi, akaryakıt ve klinker taşınmaktadır.³

Ayrıca, Ankara-İzmir-Afyonkarahisar arası Hızlı Tren Projesi ulaştırma yatırımlarının önemli bir ayağını teşkil etmektedir. Bu proje sayesinde Ankara- Afyonkarahisar arası seyahat süresinin 1 saat 15 dakikaya düşmesi planlanmaktadır.

Merkeze yakın, Afyonkarahisar-Bolvadin arasında askeri bir havaalanı bulunmaktadır. Afyonkarahisar il merkezine 60 km uzaklıkta bulunan Zafer Havalimanı ise 25 Kasım 2012 tarihinde hizmete açılmıştır. Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak illerine hizmet vermesi nedeniyle Türkiye'nin ilk bölgesel havalimanıdır. Açıldığı tarih itibarıyla Türkiye'nin 4. büyük havalimanıdır. Yoğunlukla Almanya, Belçika gibi Avrupa'da bulunan gurbetçi vatandaşlarımıza kolay ulaşım sağlaması, hac mevsiminde özellikle İstanbul'da oluşan yoğunluğu azaltmak için bu seferlerin Zafer Havalimanına kaydırılması aynı zamanda Kütahya ve Afyonkarahisar'da bulunan termal tesislere yabancı turist çekmekte büyük önem arz etmektedir.

2.1.3. Yönetim Alanı Sınırları

Afyonkarahisar Ulu Camisi, Afyonkarahisar'ın en eski yerleşim yeri olan Kale ile Hıdırlık arasında, Tac Ahmet Mahallesi'nde, Camii Kebir Caddesi ile Camii Kebir Sarıoğlu Sokağının kesiştiği köşede, tapununun 54. pafta, 502. ada ve 5. parselinde yer almaktadır.

Afyonkarahisar Ulu Camisi yönetim alanı sınırının, merkezde Ulu Cami olmak üzere, cami ile görsel etkileşim içinde bulunan yapı adalarını kapsayacak biçimde, mevcut yol güzergâhları ile birlikte kadastral sınırlar göz önüne alınarak belirlenmesi 06.05.2021 tarih ve E-71480061-181.02-1376418 sayılı Makam Oluru ile uygun bulunmuştur.

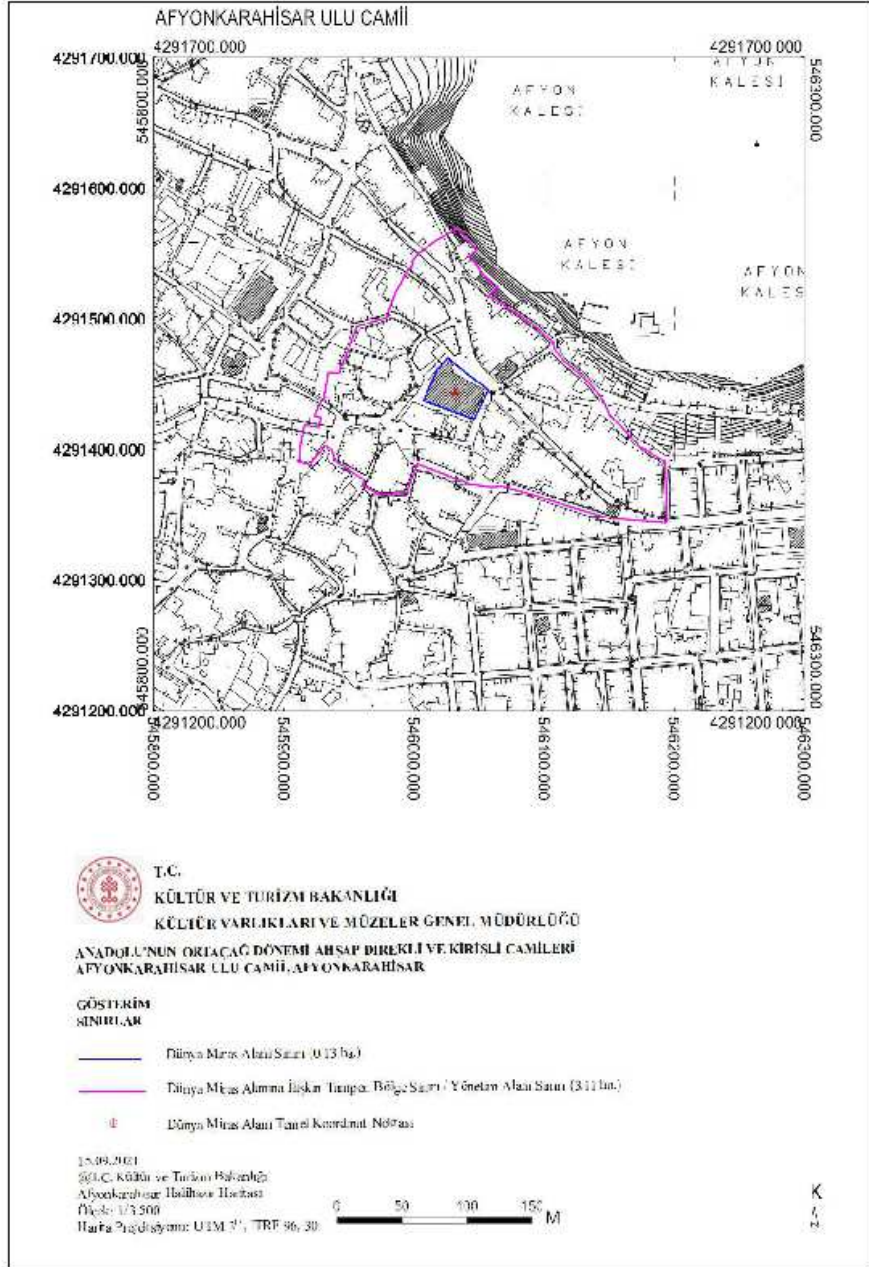
Bu kapsamda yönetim alanı sınırı kuzeybatıda cami ile görsel ilişki içerisinde olan parsellerden başlayarak, doğuya doğru Kale Sokak boyunca devam etmiş, 128. Sokak'tan güneye inerek Askeri Hastane Caddesi ile birleşmiş, batıya doğru Askeri Hastane Caddesi ve Hodalı Çeşme Sokak üzerinden devam ederek kuzeye yönelmiştir. Yönetim alanının batı sınırı camiye baki veren yapıların kadastral parsel sınırları ile mümkün olan noktalarda sokaklar üzerinden geçirilmiştir.

² <https://www.uab.gov.tr/uploads/cities/afyon/03-afyon.pdf>

³ <https://www.uab.gov.tr/uploads/cities/afyon/03-afyon.pdf>

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı sınırları, mülga Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.02.1988 tarih ve 69 sayılı kararı ile belirlenen 28.12.1993 tarih ve 1861 sayılı kararı ile revize edilen Kentsel Sit Alanı sınırları içinde yer almaktadır.

Bununla birlikte, yönetim alanı sınırının kuzeyinde yer alan yapı adalarından bir kısmı 07.01.2020 tarih ve 2017 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile ilan edilen "Afete Maruz Bölge" sınırı içerisinde yer almaktadır.

Afyonkarahisar Ulu Camii Yönetim Alanı Sınırı Haritası

AFYONKARAHİSAR ULU CAMİİ

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ANADOLU'NUN ORTAĞ DÖNEMİ AHŞAP İREKLİ VE KİRİSİ CAMİLERİ
AFYONKARAHİSAR ULU CAMİİ, AFYONKARAHİSAR

GÖSTERİM
SINIRLAR

— Müzesi Mimar Alanı Sınırı (0,13 ha.)

— Dünya Miras Alanına Yakın Tampon Bölge Sınırı / Yıkılma Alanı Sınırı (3,11 ha.)

15.09.2021
© T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Reng Hava Görüntüsü
Ölçek: 1/3.500

0 50 100 150 M

K
A

Afyonkarahisar Ulu Camii Yönetim Alanı Sınırı Haritası

2.1.4. Yerel Nüfus Yapısı

Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde, ilçe sayısı (merkez ilçe dahil) 18, belediye sayısı 60, belde sayısı 42 ve köy sayısı ise 420'dir. Belde sayısı en fazla olan ilçe Merkez ilçe, ve köy sayısı en fazla olan ilçe ise Emirdağ İlçesi'dir.⁴ Afyonkarahisar, Türkiye'de Konya'dan sonra en fazla belediyeye sahip olan il konumundadır.

1927 yılında yapılan ilk düzenli nüfus sayımında Afyonkarahisar nüfusu 258.743 olarak tespit edilmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin toplam nüfusu 13.649.945'tir. 1927 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde il sayısı 63 iken, Afyonkarahisar nüfus miktarı bakımından 18. sırada gelmektedir. 1927 yılındaki sayımdan sonra Afyonkarahisar nüfusu 2000 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Diğer yandan ülke toplam nüfusu ise 1927 yılından itibaren kesintisiz olarak artmıştır. Afyonkarahisar nüfusu üzerinde oluşan yıllık nüfus artış oranlarına bakıldığında yıllar itibariyle belirli bir düzen olmadığı görülmektedir. 1927 yılında ülke nüfusunun %1,90'ını oluşturan Afyonkarahisar nüfusunun payı 1945 yılı hariç 2019 yılına kadar sürekli düşüş göstermiştir. 2020 yılı itibariyle Afyonkarahisar il nüfusu 736.912 olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de ekonominin ağırlıklı olarak toprağa ve tarıma dayanması neticesinde nüfusun büyük kısmını (%75,8) kırsal nüfus oluşturmaktadır. 1950 yılından sonra Türkiye'de değişen ekonomik politikaların etkisiyle görülen sanayi hamleleri ile ülkede hızlı bir şekilde kentleşme hareketi başlamıştır. 1985 yılından sonra ülkede şehirlere doğru yaşanan hızlı göçlerle 2000 yılında şehir nüfusunun oranı %64,9'a kadar yükselmiştir (Yılmaz, 2016:29).

2020 yılındaki Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonucuna göre Afyonkarahisar'da kır nüfusunun oranı %39,7'ye gerilerken şehir nüfusu da %60,3'e yükselmiştir.⁵ Bu oranların Cumhuriyet Dönemi boyunca gösterdiği değişime bakıldığında ülkenin geneline ve birçok ile göre Afyonkarahisar'da şehirleşme hızının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durum üzerinde etkili olan en önemli sebepler arasında şehrin dağlık yapısına bağlı olarak sanayi alanında istenen seviyeye ulaşamaması ile tarım ve hayvancılığın ekonomi içindeki payının yüksek olması gösterilebilir. Diğer yandan dağlık yapıya bağlı olarak dağınık yerleşmelere daha sık rastlanırken şehir ölçeğinde gelişim gösterebilecek potansiyele sahip yerleşim yeri sayısının sınırlı olması da kırsal nüfusun fazla olmasında etkili faktörlerden sayılabilir (Ayhan, 2020: 409).

Afyonkarahisar'ın en kalabalık ilçesi 313.063 kişilik nüfusuyla Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin bulunduğu merkez ilçedir. Merkez ilçe, il nüfusunun %42,48'ini barındırmaktadır. Oldukça yüksek bir nüfus oranına sahip olan merkez ilçenin nüfus yoğunluğu 243 kişi/km²'dir.⁶

Merkez ilçenin bu denli yoğun nüfusa sahip olmasında beşeri ve ekonomik faaliyetlerin burada toplanması etkili olmuştur. Afyonkarahisar'ın ana ulaşım güzergâhlarının merkez ilçe sınırlarında birleşmesi ve burada çok fazla sayıda termal oteller, akaryakıt istasyonları, dinlenme tesisleri ve alışveriş merkezlerinin kurulması başta ticaret olmak üzere avantajlar ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan merkez ilçe içerisinde diğer ilçelere göre daha yoğun bulunan kamu kurumları ve diğer hizmet sektörleri nüfusun yoğunluğunu beraberinde getirmiştir. Merkez ilçeyi önemli kılan bir diğer etken de Afyonkarahisar-Eskişehir karayolu üzerinde yer alan ve 312 işletmenin faaliyet yürüttüğü Afyonkarahisar Organize Sanayi Bölgesi'dir. Afyonkarahisar Organize Sanayi Bölgesi il sınırları içinde sanayinin toplandığı en önemli merkezdir. 1992 yılında eğitim - öğretim faaliyetlerine başlayan Afyon Kocatepe Üniversitesi ile 2018 yılında kurulan Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri

⁴ <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/ilcelerimiz>

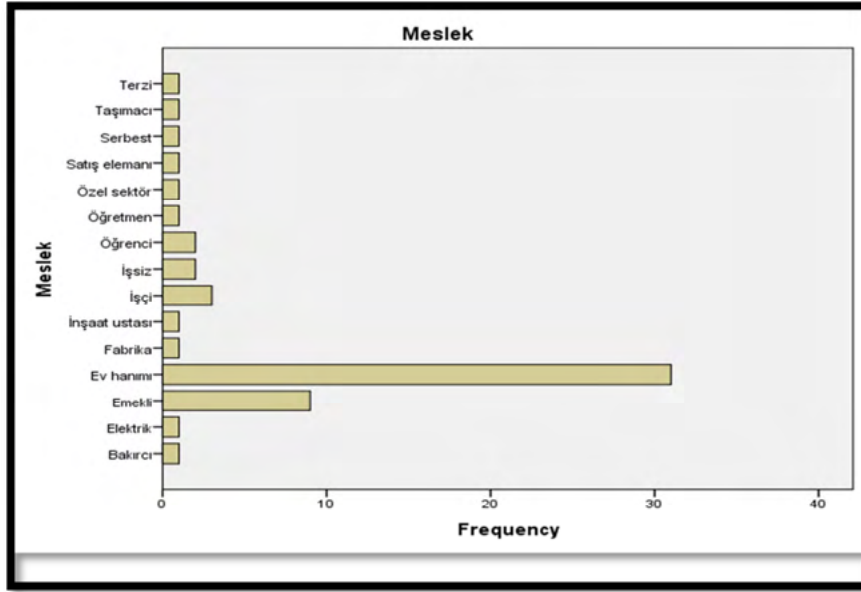
⁵ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>

⁶ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>

Üniversitesi'nin merkez ilçede bulunan kampüsleri içerisinde yaklaşık 30.000 öğrencinin eğitim görmesi merkez ilçede ticari faaliyetlerin canlılığını sağlamıştır. Ayrıca üniversiteye bağlı yüksekokullar merkez ilçenin dışında 12 ilçede de faaliyet gösterdiğinden dolayı eğitime bağlı ticari canlılık sınırlı da olsa diğer ilçelerde de etkili olmaktadır (Ayhan, 2020: 413).

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı sınırları içinde bulunan Tacı Ahmet Mahallesi nüfusu ise 1792'dir. Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı hazırlık sürecinde yerel halka uygulanan anket çalışması hane halkı kapsamında toplamda 57 kişi ile gerçekleştirilmiştir. En küçüğünün 16 ve en büyüğünün ise 83 yaşında olduğu anket katılımcıların ortalama yaşı 51 olarak belirlenmiştir.

Yönetim alanında yaşayan nüfus içinden anket katılımcıların 29'u (%50,9) ilkokul, 9'u (%15,8) lise mezunu olduğunu belirtmiş ve 9'u ise (%15,8) hiç okula gitmediğini belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunu ev hanımları ve daha sonra emekliler oluşturmuştur.

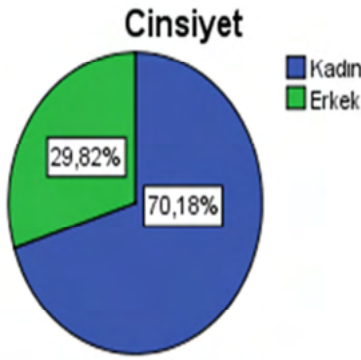
Aynı çalışma kapsamında konutlar dışında işyerleri içinde ayrı bir anket formu düzenlenmiştir. Bu kapsamda işyeri anketini 11 katılımcı doldurmuştur. Katılımcılarının 3 tanesi (%27,27) kadın, 8 tanesi (%72,73) erkektir. Ağırlıklı meslek grubunu esnaflık oluşturmaktadır. İşyeri anketi uygulanan katılımcılardan 4'ü ilkokul mezunu (%36,36) 4'ü ortaokul mezunu (%36,36) 2'si lise mezunu (%18,18) 1'i de üniversite mezunu (%9,09) olduğunu ifade etmiştir.

Yönetim alanı içerisindeki görüşülen hane halkının gelir durumunun yaygın olarak 1000 TL ile 2900 TL arasında olduğu tespit edilmiştir.

Afyonkarahisar İli Nüfus Dağılışı (Ayhan, 2020: 413 –Şekil 7)

Afyonkarahisar’ın erkek ve kadın nüfus miktarlarına bakıldığında, 1960, 1975, 1980 ve 2000 yılı sayımları hariç olmak üzere bütün sayım dönemlerinde Afyonkarahisar’da kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olmasında Afyonkarahisar’ın başta İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir ve Denizli gibi gelişmiş illere göç vermesi etkili olmuştur (Ayhan, 2020: 414). Nitekim, Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı hazırlık sürecinde yerel halka uygulanan anket çalışmasına katılımcılarının %70,18’inin kadın, %29,82’sinin erkek olduğu görülmektedir.

Afyonkarahisar’da genel olarak ilin dışarıya verdiği göç sayısının dışarıdan aldığı göç sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Afyonkarahisar ili nüfusuna kayıtlı olup başka illerde ikamet eden nüfusun yoğun olarak bulunduğu illerin büyük çoğunluğunu büyükşehir statüsü taşıyan iller oluşturmaktadır. Sosyoekonomik yönden Afyonkarahisar’dan daha fazla gelişmişlik özelliği gösteren bu illerin bir diğer özelliği ise mesafe olarak Afyonkarahisar’a yaklaşık 300 km uzaklıkta olmalarıdır. “Afyonkarahisarlı nüfus” olarak tanımlayabileceğimiz bu kişilerin yoğun olarak yaşadıkları illerin başında İzmir ili gelmektedir. İzmir ilini ardından sırasıyla İstanbul, Eskişehir ve Denizli takip etmektedir. Afyonkarahisar’dan il dışına yapılan göçlerle ilgili Mülga Devlet Planlama Teşkilatı’nın 2008 tarihli çalışmasında yer alan verilere göre göç edenlerin göç etme nedenlerini sırasıyla hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç, iş arama veya bulma, tayin veya atama, eğitim, evlilik ve diğer sebepler oluşturmaktadır (Ayhan, 2020: 420-421).

2.1.5. Ekonomik Yapısı

Afyonkarahisar ilinin bulunduğu bölgede, yerleşik hayata geçişten günümüze kadar geçen sürede, temel ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılık olmuştur. Tarih öncesi döneme ait eserlere bakıldığında, haşhaş resimleri, tarım aletleri ve hayvan figürleri görülmektedir. Günümüze gelinceye kadar farklı ekonomik etkinlikler (mermer işleme, kilim dokuma, demircilik, bakırcılık, yemencilik, at arabacılığı, koşumculuk, keçecilik) yapılsa da, bunlar atölye türü küçük ekonomik etkinliklerdir ve bu etkinliklerin çoğu tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Günümüzde de bölgede yaşayan insanların temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Nüfusun sektörel dağılımına bakıldığında, % 70'inin tarım ve hayvancılığın içinde bulunduğu birincil ekonomik faaliyetlerde çalışması, bunun en açık kanıtıdır. Son yıllarda mermer, gıda, lastik, çimento, kağıt, tuğla, tekstil gibi sanayi türleri ile ticaret ve turizm gelişme göstermektedir (Kervankıran, 2011: 105).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması 2017" çalışmalarına göre, Türkiye'de yer alan illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Afyonkarahisar 4. kademede ve 41. sırada yer almaktadır. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin yer aldığı merkez ilçe ise Türkiye'deki 970 ilçe arasında 110. Sırada ve 2. kademede yer almaktadır. Orta derecede gelişmişliği temsil eden üçüncü, dördüncü ve beşinci gelişmişlik kademelerinde ağırlıklı olarak İç Anadolu, Karadeniz, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgesinden iller bulunmakla birlikte İç Ege'de yer alan Afyonkarahisar da bu grupta yer almaktadır. Dördüncü gelişmişlik kademesinde bulunan illerin en batısında bulunan Afyonkarahisar'da işsizlik oranı yüzde 5,6'yla Türkiye ortalamasının (yüzde 9,7) bir hayli altında kalmakta ve Afyonkarahisar, bu değışkende en iyi beşinci il konumunda bulunmaktadır. Küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki oranı değışkeninde altıncı sırada bulunan Afyonkarahisar, imalat sanayii kayıtlı işyeri oranı değışkeninde de iyi değerlere sahiptir.⁷ İlçelerin gelişmiş sıralamasında Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin yer aldığı Merkez ilçe 110. sırada ve ikinci derece gelişmiş grubundadır.⁸

2.1.5.1. Tarım ve Hayvancılık Sektörü

Afyonkarahisar'daki tarım alanlarının dağılımına bakıldığında ova ve plato karakterindeki düzlük alanlar geniş yer tutmaktadır. Tarım alanları içinde, bu alanları çevreleyen eğimli sahalardan arazi kullanım biçimini otlak alanları oluşturmaktadır. Afyonkarahisar topraklarının % 34'ü tarım arazisi, % 21'i çayır-mera olarak kullanılmaktadır.⁹

Afyonkarahisar ilinin en önemli geçim kaynağını tarım ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Tarım, öncelikle dağlar arasında yer tutan ovalarda bahçe tarımı tipindedir. Mevsimlik sebze üretimi ile birlikte meyve üretimi de büyük oranda yapılmaktadır. Sulu tarımın yapıldığı yerlerde sebze üretimi hâkimdir. Diğer yandan iklim şartlarına ve toprak özelliklerine göre tahıl üretimi de çok miktarda yapılmaktadır. Bunun yanında haşhaş, şekerpancarı, patates, ayçiçeği gibi endüstri bitkileri de yetiştirilmektedir (Yaman, 2018: 290).

Tarım alanlarında yetiştirilen ürünlerin dağılımına bakıldığında üretim alanı ve üretim miktarı olarak ilk sırada tahıl gelmektedir. Tahıllar içinde ise en fazla buğday üretimi yapılmaktadır. Tahıl üretiminde, Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin yer aldığı Merkez ilçe ikinci sırada (45.206 hektar) yer almaktadır. Yağlı tohum üretimi (3.299 hektar) ve sebze arazisi itibariyle de ilk sırada Merkez ilçe yer almaktadır (Kervankıran, 2011: 110).

Avrupa Birliği fonlarından yararlanmak üzere, yörede tarımsal işletmelerin Avrupa Birliği standartlarına yükseltilmesi, tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının geliştirilmesi, üretici

⁷ <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/il-sege-raporlari>

⁸ <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege>

⁹ Afyonkarahisar Tarımsal Yatırım Rehberi (2021)

grupların kurulmasına dair desteklemenin yapılması ve kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Afyonkarahisar Tarım ve Orman İl Müdürlüğü bünyesinde, “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu İl Koordinatörlüğü” kurulmuştur.¹⁰

Afyonkarahisar İli jeotermal seracılık bakımından Türkiye'nin önemli yörelerinden birini oluşturmaktadır. Jeolojik yapısı sonucu fay hatları boyunca çıkan sıcak termal sular kaplıca, turizm ve evlerin ısıtılması yanında seracılık faaliyetlerinde de kullanıma uygundur. Ayrıca güneşlenme süresi ve nem oranı bakımından uygun iklim şartlarına sahip bölgede, seraların ısıtılması için gerekli sıcak su kaynaklarının hazır bulunması üretim maliyetini düşürdüğünden, bölgede seracılık faaliyetini avantajlı duruma getirmektedir. Bundan dolayı seracılık yatırımları, son yıllarda Antalya ve Mersin gibi seracılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı illerden, uygun iklim şartlarının yaşandığı ve sıcak su kaynaklarına yakın Afyonkarahisar gibi illere doğru yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Bölgede seracılık faaliyetlerinin artması, bölgenin beşeri ve ekonomik yapısını etkilediği gibi, mekânsal yapısında da değişiklikler meydana getirmektedir (Kervankıran, 2011: 110-111).

Hayvancılık alanında Afyonkarahisar, komşu illere göre daha yüksek bir potansiyele sahiptir. Süt sığırcılığı, küçük ve büyük baş hayvancılık, arıcılık ve tavukçuluk yapılmaktadır. Türkiye'nin 412.599 ton et üretiminin %4'ünü Afyonkarahisar ili karşılamaktadır (Kervankıran, 2011: 111). Ülkemizde birçok insan tarafından, “Afyonkarahisar kaymağı” olarak ünlenen ürün, manda sütünden üretilen kaymaktır.¹¹

2.1.5.2. Sanayi ve İmalat Sektörü

Afyonkarahisar yöresinde sanayinin gelişmesi için uygun coğrafik şartlar bulunmaktadır. Özellikle sanayinin gerek duyduğu tarımsal ve hayvansal hammaddenin bol olması ve yoğun nüfuslu kentlere ulaşımın kolay olması, sanayinin gelişimini mümkün kılacak faktörlerdir.

Afyonkarahisar 17. yüzyılın ikinci yarısında bedestenleri, hanları, çarşıları, pazar yerleri ile ticaret hayatının etkin bir biçimde var olduğu bir şehirdir. Evliya Çelebi Afyonkarahisar ziyaretine ait olarak yazdığı satırlarda “Şehir ticaret şehri olduğu için çarşı ve pazarı çok kalabalıktır. Toplam 2048 dükkân vardır” diyerek Afyonkarahisar'ın ticari potansiyeli hakkında bilgi vermektedir. Osmanlı döneminde Afyonkarahisar'da birçok esnaf grubunun mevcut olması çok canlı bir ticaret hayatının varlığına işaret etmektedir. Meslek sayısı şehrin ihtiyacı ile de alakalı olduğundan, birçok meslek dalının olması, şehirde yaşayan halkın belli mal ve hizmetlere ihtiyaç duyduğunu, dolayısıyla da o dönemde halkın alım gücünün yüksek olduğuna işaret etmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kentin savaştan yeni çıkmış olması nedeniyle kentin nüfusu ve üretimi durağanlık göstermektedir. 1950'li yıllara kadar ekonomisi tamamen tarıma dayalı olan şehirde, Cumhuriyet sonrası yapılan Kalkınma Planları sonrası kalkınmakta öncelikli illerden olmasından dolayı sanayileşme hız kazanmıştır (Yaman, 2018: 298).

Afyonkarahisar son yıllarda özel sektörün de yatırımlara yönelmesiyle sanayileşmede yeni bir döneme girmiştir. Eskiden beri bilinen kaymak ve kaymaklı şeker üretimi ile birlikte sucuk üretimi, şehir ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle İscehisar ve çevresinde çıkarılan mermer ise farklı biçimlerde işlenmek suretiyle yurt içine ve yurt dışına satılmakta, yörenin geçim kaynağı özelliğini korumaktadır. Çalışan sayıları ve ihracat rakamları mermer üretiminin ildeki başat sanayi sektörü olduğunu göstermektedir. Bunun yanında makarna, un, yem, tuğla, yağ ve lâstik vb. imalât sektöründeki yatırımlar sanayileşme sürecini belirgin olarak ortaya koymaktadır. Başlangıçta tarıma dayalı olarak gelişme gösteren sanayi sektörü, günümüzde çeşitlilik göstererek gelişimini

¹⁰ <https://afyonkarahisar.tkd.gov.tr/>

¹¹ Afyonkarahisar Tarımsal Yatırım Rehberi (2021)

sürdürmektedir. Ayrıca Afyonkarahisar merkez ve ilçelerinde çeşitli büyüklükte organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri bulunmaktadır.

Afyonkarahisar’da sanayi faaliyetleri, geçmiş yıllarda el sanatlarına dayalı olarak ve ev tipi atölyelerde yapılmaktaydı. Çevresindeki illere göre, sanayi yatırımlarına daha geç kavuşan ilde, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren, önce şeker, kağıt, alkaloid, beton travers, çimento ve Kızılay Maden Suyu fabrikaları kamu yatırımları şeklinde kurulmuştur. Daha sonra, tarıma dayalı gıda sanayi ve mermer sanayi, özel sektörün yatırımları sonucu gelişme göstermiştir. 2004 yılına kadar çok yavaş gelişen sanayi yatırımları, 2004 yılında, Afyonkarahisar’ın “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” kapsamına alınması ile birlikte hızla gelişmeye başlamıştır (Kervankıran, 2011: 112).

Mevcut durumda Afyonkarahisar ekonomisinin lokomotifi, yerel kaynaklara dayalı üretim yapan KOBİ’lerdir. Ayrıca termal turizm yatırımlarının da hızlanması, il ekonomisinin sektörel düzeyde çeşitlenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Sanayi Sicil Bilgi Sistemi’ne kayıtlı 1626 işletme, çalışan sayısına göre, %59,22’i mikro, %32,50’si küçük, %7,48’i orta ve %0,70’i büyük ölçekli işletmeler olarak sınıflandırılmıştır.¹² Afyonkarahisar ilinde sanayi işletmelerinin sektörel dağılımı incelendiğinde; ilk sırada % 49,73 ile metalik olmayan mineral ürünler, ikinci sırada %14,82 ile diğer madencilik ve taş ocaklığı sektörleri, üçüncü sırada ise %12,47 ile gıda ve içecek ürünlerinin yer aldığı görülmektedir.¹³

Afyonkarahisar’ın, önemli şehir merkezlerini birbirine bağlayan karayolu ve demiryolu ağının kavşak noktasında olması, ilin ticari faaliyetlerdeki önemini artırmaktadır. Bu avantajının farkına varan dış yatırımcılar, anayollar kenarında çeşitli ticaret merkezleri ve konaklama tesisleri kurmaya başlamışlar ve kurulan bu işletmeler ilin ticaretini daha fazla canlandırmıştır. Afyonkarahisar’dan diğer illere satışı yapılan mallar; çimento, canlı hayvan, lastik ayakkabı, sucuk, taze et, yün ve yapağı, sebze ve meyve, lokum ve kaymak, hububat, un, bitkisel yağ, hayvan yemi, çeşitli tohumlar, malt, konveyör bandı, inşaat tuğlası gibi ürünlerden oluşmaktadır. Diğer illerden Afyonkarahisar’a giriş yapılan mallar ise; manifatura, konfeksiyon, tuhafiyeler, inşaat malzemeleri, sebze ve meyve, gıda maddeleri, oto yedek parçaları, sanayi hammaddeleri, ilaç, mefruşat, kösele ve kavafiye gibi ürünlerdir (Kervankıran, 2011: 114).

2020 yılına ait Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklanan Türkiye dış ticaret verilerine göre; 160.514.811.000 dolar olan ihracatın, yaklaşık 306.842.000 doları Afyonkarahisar iline kayıtlı firmalar tarafından gerçekleştirilmiş olup, bu rakam Türkiye genelindeki ihracatın %0,19’unu oluşturmaktadır. 2020 yılı dış ticaret verilerine göre; 209.409.742.000 dolar olan ithalatın 78.773.000 doları Afyonkarahisar iline kayıtlı firmalar tarafından gerçekleştirilmiş olup, Türkiye genelindeki ithalatın %0,04’ünü oluşturmaktadır.¹⁴ Afyonkarahisar ülke genelinde illerin ihracat performansına göre 30., ithalat performansına göre 47. sırada yer almaktadır.¹⁵

2.1.5.3. El Sanatları

Afyonkarahisar’da maden, tarım ve hayvancılığa dayalı el sanatları gelişmiştir. Sınırlı pazarı olan bu tür malların üretimi genelde KOBİ’ler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda yer alan faaliyetlerden bölgede en yaygın olanları; “mermer işlemeciliği” ile “kilim ve halıcılık”tır. Bunların yanında, kaybolmaya başlamış ve yörede sadece bir ya da birkaç kişinin yapımı için uğraştığı el

¹² Afyonkarahisar İl Sanayi Raporu (2019)

¹³ Afyonkarahisar İli Genel Sosyo-Ekonomik Görünümü (2021)

¹⁴ Afyonkarahisar İli Genel Sosyo-Ekonomik Görünümü (2021)

¹⁵ Afyonkarahisar İl Sanayi Raporu (2019)

sanatlarından olan; keçecilik, koşumculuk, demircilik, bakırcılık, at arabacılığı, yemencilik gibi faaliyetler de bulunmaktadır.

Mermer rezervleri ve üretim potansiyeli yüksek olan yörede üretim; plaka mermer, mozaik ve mıcır gibi ürünlerde yoğunlaşmıştır. İlde en fazla mermer rezervinin bulunduğu İncehisar ilçesinde, ihracat ürünü olarak ekonomiye katkı sağlamasının yanında, turistik tesislerde, peyzaj mimaride, hediye ve süs eşya yapımında kullanılır. Mermer üretim sürecinde ortaya çıkan katı atıkların da değerlendirilmesine yönelik olarak mermercilikte el sanatlarının teşvik edilmesi ve geliştirilmesi, ekonomik ve çevresel maliyetleri azaltacağı gibi, aynı zamanda gelir getirici bir faaliyet olacaktır.

Yörede kırsal kesimde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygın olduğundan, geleneksel kilim ve halıcılıkta da Afyonkarahisar gelişmiştir. Özellikle Bayat ve Emirdağ, kök boya ile üretilen kilim ve halılarda oldukça gelişmiş ve uzmanlaşmıştır. Bu bölgelerde üretilen el sanatları ürünlerine yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgisi bulunmaktadır.

2.2. Afyonkarahisar Ulu Camisi ve Yakın Çevresinin Tanımı ve Önemi

2.2.1. Alanın Tarihçesi

Afyonkarahisar çevresinde gerçekleştirilen araştırmalar, bölgeye Neolitik Çağ'dan itibaren yerleşildiğine işaret etmektedir (Koçak ve Bilgin, 2010: 24). Bölgede birbirinden dağlarla ayrılan çok sayıda kapalı havza olduğu bilinmektedir. Kumalar, Karakuş ve Sultan Dağları silsileleri başta olmak üzere, bu kesimdeki dağ kitleleri arasında Sincanlı Ovası, Küçük Ova, Sandıklı Ovası, Şuhut Ovası, Dombay Ova, Gül Ovası, Çamur Ova, Akarçay Havzası gibi ovalarda yerleşim yerlerinin kurulmasına uygun düz alanlar vardır. Bu ovalar birbirleriyle çeşitli geçitler aracılığıyla bağlanmaktadır (Koçak ve Bilgin, 2013: 32). Afyonkarahisar ili, Sinanpaşa ilçesinde yer alan Eyice (Hüyüğün Dibi) ve Çobanlar ilçesi sınırlarında yer alan Pani yerleşmelerinde, Geç Neolitik Dönem ve Erken Kalkolitik Dönem özelliklerini belirgin bir şekilde yansıtan malzeme grupları bulunmuştur (Koçak ve Bilgin, 2010: 24). Afyonkarahisar çevresinde, bunların dışında erken dönemleri temsil eden başka yerleşmeler de saptanmıştır. Bunların arasında; Sandıklı'da Bektaş Höyük Tepe (Karahöyük), Akin Üçin; Hocalar'da Çalca Asarın Tepe ve Devlethan Ören Mevkileri; Şuhut'ta İçikli Üçin, Hallaç Köyü Ören Önü Mevkii'nde de Geç Neolitik Dönem ve Erken Kalkolitik Dönem buluntuları tespit edilmiştir (Koçak ve Bilgin, 2013: 32).

Afyonkarahisar il merkezinin kuzey-kuzeydoğusunda, Burhaniye Köyü'nün 1,2 km. güneybatısında yer alan bir düz yerleşme olan Kaklık Mevkii'nde Geç Kalkolitik Çağ – Erken Tunç Çağı I. evreye tarihlenen taş temelli, kerpiç duvarlı, dörtgen planlı yapılar ve kare planlı depo kalıntıları açığa çıkarılmıştır (Harmankaya vd., 2002; Kaymakçı, 2011:199-200).

Tespiti gerçekleştirilen söz konusu alanların dışında, Afyonkarahisar'ın Anadolu yarımadasında doğu-batı ve kuzey-güney arasında geçiş yolları üzerinde bir kavşak konumunda bulunmasından dolayı, M.Ö. 3000–2000 yıllarını kapsayan Eski Tunç Döneminden itibaren yoğun bir yerleşmeye sahne olduğu görülmektedir (İlaslı, 2001: 83). Bunlardan en önemlisi Kusura Höyük'tür.

Bununla birlikte, Seydiler kasabası Yanarlar mevkiinde gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarında Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen mezarlık ortaya çıkartılmıştır. Hititler, M.Ö. 1380 dolaylarında Arzawa üzerine bir sefer düzenleyerek, bu beylikleri denetimi altına almış ve o dönemin en uzun

ticaret yolunu (Boğazköy-Apasa[Efes]) Hitit ticaretine açmışlardır. Sonraları “Kral Yolu” adını alacak olan bu yol, Hisarköy, Bolvadin ve Dinar üzerinden Ege’ye ulaşmaktadır.¹⁶

M.Ö. 1200 yıllarına kadar Hitit İmparatorluğu’nun egemenliğinde kalan bölge, daha sonra Frig ve Lidyalılar’ın eline geçmiş ve M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren ise Persler buradaki siyasi üstünlüğü ele geçirmiştir (İlaslı, 2001: 93). M.Ö. 660 yılında kuzeydoğudan gelen Kimmerler’in saldırısıyla yıkılan Frig Devleti, Afyonkarahisar, Eskişehir illeri arasında bulunan kayalık ve ormanlık bölge olan Yazılıkaya (Midas’ın Şehri) ve İhsaniye çevresinde yeniden kurulmuş; Altıntaş ve Dinar’a, hatta son yıllarda yapılan kazıların sonuçlarına göre Elmalı’ya (Antalya) kadar yayılmıştır. Frig egemenliğinin Pers dönemiyle yok olmasına karşın, bölgede benimsenen Frig din, kültür ve dilinin, Bizanslılar döneminde bile Afyonkarahisar il sınırları içinde, Frigya Bölgesi adıyla varlığını korumuş olduğu bilinmektedir. Kimmerler’in M.Ö.660 yıllarında Frig egemenliğini yıkmasıyla Lidya’nın siyasi hâkimiyeti, Dinar, Dazkırı ilçeleri ile Burdur iline kadar yayılmıştır. İran’da “Akamenid” ve “Pers” olarak adlandırılan devlet, Kimmerler’in Anadolu’ya yaptıkları akınların Frig egemenliğini çökertmesi sonucu M.Ö. 6.yüzyıl başlarından itibaren Anadolu’ya girmeye başlamış ve Geleneia (Dinar) kentini Anadolu’nun eyalet merkezi yaparak M.Ö. 546 yılından itibaren de bölgeye tamamen egemen olmuş, hatta imparatorluk sınırlarını Makedonya’ya kadar uzatmıştır. Ancak, M.Ö. 334 yılında Büyük İskender’le yapılan savaşta yenilince, bütün imparatorluk sınırlarını Helen hâkimiyetine kaptırmıştır. Bu döneme ait izler Tatarlı Tümülüsü ile Altıntaş’tan ele geçirilen buluntularda görülmektedir.¹⁷

Büyük İskender’in M.Ö. 333 yılındaki Assos zaferiyle Makedonya İmparatorluğu’nun egemenliğine giren bölge, M.Ö. 30 yılına kadar Makedonyalı çeşitli generaller arasında el değiştirmiştir. Büyük İskender ile başlayan Helenistik Dönem’de, tüm Anadolu’da olduğu gibi Afyonkarahisar’da da kentler ortaya çıkmıştır (İlaslı, 2001: 93). Bunlardan önemlileri; Apemeia (Dinar), Synnada (Şuhut), Docimeon (İscehisar), Amorium (Hisarköy) ve Pentapolis (Beş şehir-Sandıklı bölgesi) adlarıyla bilinen kentlerdir. M.Ö. 30 yıllarından itibaren Roma yönetimi altın giren Anadolu, M.S. 395 yılına kadar yaklaşık 400 yıl bu yönetimle yönetilmiştir. Siyasi bir dengenin sağlandığı bu yönetimde, yeni kentler ve kasabalar kurulmuş, var olan kentlerde yeni imarlar yapılmıştır (İlaslı, 2001: 96). Özellikle barış döneminde 2. ve 3. yüzyıllarda Afyonkarahisar, mermer sanayi merkezi konumuna gelmiş ve tüm Roma topraklarına Dokimeion’dan (İscehisar) çıkarılan mermerler, başkentin Synnada (Şuhut) olması nedeniyle, Synnada Mermeri adıyla işlenmiş, yarı işlenmiş veya ham blok olarak mermer ticareti yapılmıştır. Bu nedenle tüm kentler mermer kentleri konumuna gelmiştir.

Roma İmparatoru Teodosios’un ölümünden sonra (395) İmparatorluk ikiye ayrılmış, Frigya bölgesi imparatorun büyük oğlu Arkdios’un payına düşmüştür. Batı Roma’nın tamamen ortadan kalkmasından sonra, doğuda hâkimiyetlerini sürdüren Bizanslılar zamanında, Amorium önemli bir şehir olmuştur. Abassam (Bayat), Docimeum (İscehisar) ve Ayazin’de geniş bir sahaya yayılmış olan oyma kilise ve manastırlar, dinî yapılara ait mimari kalıntılar M.S. 6. yüzyıldan başlayarak 10. yüzyıla kadar tarihlenmektedir.

Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasından, 1071 Malazgirt Savaşı sonrasına kadar Bizans egemenliğinde kalan bölge, bu dönem içerisinde 646–740 yılları arasında Araplar tarafından sekiz defa ele geçirilmiştir (Lightfoot, 2001: 113). Malazgirt Savaşı’ndan önce sahaya gelen Türkler, 1071 Malazgirt Savaşı’ndan sonra ciddi hiçbir direnişle karşılaşmadan Ege ve Marmara kıyılarına ulaşmıştır. Türk sınırının Denizli’ye kadar ulaşması ile Kütahya, Eskişehir ve Afyonkarahisar çevresi Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Selçuklular ile Moğollar arasındaki Köseadağ Savaşı’ndan (1243) sonra Afyonkarahisar’da Sahip Ataoğulları hâkimiyeti başlamıştır (Küpeli, 2001: 125-126). Bu

¹⁶ <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63436/tarihce.html>

¹⁷ <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63436/tarihce.html>

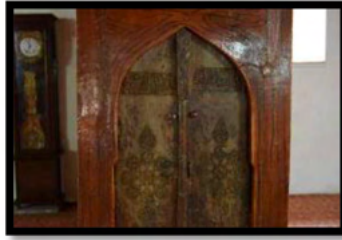
beyliğin kurucusu Sahibata Fahrettin Ali, yaşamının büyük bir kısmını, mülkü saydığı Afyonkarahisar’da geçirmiştir. O zamana kadar “Karahisar” denilen şehre onun adına izafeten “Karahisar-ı Sahib” denmiştir. Afyonkarahisar, uzun süre bu beyliğin başkenti olarak kalmıştır. Bu dönemde, kaleden dolayı Karahisar’a çok önem verilmiş, kaleler onarılmış veya yeniden yapılmış; cami, medrese, han, kervansaray, türbe, su yolu gibi anıtsal yapılar imar edilmiştir. Afyonkarahisar Ulu Camisi de bu önemli yapılarına arasında yer almaktadır.

1277 yılında Germiyanogulları Beyliği’nin egemenliğine giren Afyonkarahisar, Beyazıt devrinde 1390 yılında Osmanlılara geçmiştir. Ankara Savaşı’nın (1402) ardından Germiyanogulları tekrar eski topraklarına sahip olmuşlarsa da, son Germiyan Hükümdarı II. Yakup Bey’in 1429’da ölümü üzerine vasiyeti gereği bu topraklar tekrar Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. Afyonkarahisar, 1917 yılına kadar Bursa’ya bağlı kalmış, I. Dünya Savaşı sonuna doğru bağımsız mutasarrıflık olmuştur.

Nisan-Mayıs 1919 tarihlerinde, önce İngiliz sonra da Fransız ve İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edilen Afyonkarahisar, 1920 yılının mart ayında işgal devletlerinin çekilmesi ile bu işgalden kurtulmuş ancak, 27 Mart 1921 tarihinde de Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Kısa süren bu işgal 7 Nisan 1921’de son bulmasına rağmen, 12 Temmuz 1921 tarihinde başlayan ikinci Yunan işgali Büyük Taarruzun ikinci günü olan 27 Ağustos 1922’de sona ermiştir (Daşdemir, 2001: 152).

2.2.2. Yapının Tarihçesi

Afyonkarahisar Ulu Camisi’nde 1341 yılında gerçekleştirilen büyük restorasyon sırasında kaybolduğu düşünülen temel kitabe taşının bulunmaması, caminin yapım tarihinin kesin olarak belirtilmesini zorlaştırmaktadır. Yapının kitabesi olmamasına rağmen caminin çeşitli bölümlerinde, yapının tarihlendirilmesinde kullanılan üç ustanın adına rastlanmaktadır. Minberin kapı kanatlarının üst panellerinde yer alan iki kitabeden birinde kapı kanatlarının “Emir Hâc Bey el-Neccar” tarafından yapıldığı belirtilmektedir. İkinci kanattaki kitabede yazılan Hicri 671/1272 tarihinin caminin yapım tarihi veya en azından iç düzenlemesinin bitiş tarihi olarak kabul edilmiştir.

Minber kapısı

Afyonkarahisar Ulu Camisi banisi ile ilgili olarak, cami inşaatının Sahip Ata Fahreddin Alî’nin iki oğlundan biri olan Emir Nureddin Hasan tarafından H.671-676 (M.1272-77) yılları arasında yaptırıldığı kabul edilmektedir. 19. yüzyıla kadar Hocabey Camisi (Kurtbil, 2012: 82-83) olarak anılmıştır. Caminin kuzey yöndeki ana giriş kapısı üzerindeki kitabede; “Bu cami Sahipata Fahreddin oğlu Nusreddin Hasan tarafından H.671-M.1273 yılında Mimar Emir Hac Beye inşa ettirilmiştir” diye yazılıdır. Ancak, bu kitabenin özgün olmadığı ve camideki diğer kitabelerden faydalanılarak yazıldığı düşünülmektedir. Camide bulunan kitabelerden ve dönem olaylarından yola çıkıldığında caminin yapımına M.1272 yılında başlandığı ve M.1277/78 yılında bitirildiği sonucuna varılabilmektedir (Aygen, 1973:69).

Cami, 14. yüzyılda kapsamlı bir onarım görmüştür. Doğu girişinin üzerindeki mermer levhada, onarımın, kendisini merhum Emir Muzaffereddin'in (ö. 10 Safar 734/21 Ekim 1333) oğlu olarak tanımlayan Emir İsa tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir.

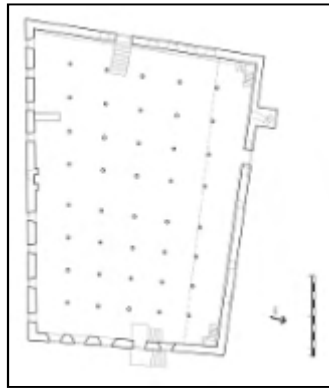
2.2.3. Yapının Genel Tanımı, Plan Özellikleri, İç Mekân ve Dış Cephe Özellikleri

Afyonkarahisar Ulu Camisi bir avlu içerisinde yer almaktadır. Bir yapılar topluluğu ile beraber ele alınmamış olup bir külliye'nin parçası konumunda değildir. Cami, kuzey-batı ve güney-doğu doğrultusunda düzensiz dikdörtgen bir alan üzerinde uzanmaktadır. Kaba yontma taşlarla inşa edilmiş yığma bir yapıdır. Batı duvarının güney ucu mermer bloklardan ve çeşitli eski yapılardan kalma yeniden kullanılmış devşirme taşlardan oluşmaktadır. Güney duvarı ise büyük ölçüde moloz taştan yapılmıştır. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin 1983 yılında yenilenen çatısı, kırma çatılı ve kurşun örtülüdür. Orijinalinde üzeri düz toprak çatı ile kapatılmış olup ortasında, 1947 yılında yapılan onarımda kapatılan aydınlatma açıklığı bulunmaktadır. Kuzeydoğu cephenin kuzey kanadına bitişik olarak tek şerefeli tuğla minare yükselmektedir. Caminin son ibadet yeri bulunmamaktadır (Kurtbil, 2012:82).

Yapı enine dikdörtgen plan şemasına sahiptir ve 30.45 x 39.45 m dış ölçülerine sahiptir. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin cepheleri belli bir simetri ve düzen göstermemektedir. Güney cephedeki pencereler sivri kemer alınlıklı ve dikdörtgen formlu, doğu cephedeki pencereler sivri kemerli, kuzey ve batı cephelerdeki pencereler ise dikdörtgen formlu olup demir korkuluk bulunmaktadır. Caminin portal niteliğinde bir giriş kapısı olmamasına rağmen kuzey, doğu ve batı yönlerinde olmak üzere üç girişi bulunmaktadır (Uysal, 1993:238). Yapının kuzey girişi direkt harim kotunda iken doğu girişinden harime ulaşmak için yedi basamak çıkmak gerekmektedir. Batı yönde yer alan kapıdan harime ulaşmak için de on iki basamak inmek gerekmektedir.

İç Mekân Tanımı

Plan itibarıyla, Afyonkarahisar Ulu Camisi duvarlarının uzun kenarının kible duvarına paralel olması nedeniyle, Konya'daki Sahip Ata Camisi'nden farklılık göstermektedir. Caminin plan şeması küfe tipi olarak kabul edilmesine rağmen, sütunların üzerindeki ana kirişler kuzey-güney doğrultusunda olduğundan ve orta sahnin diğerlerinden daha yüksek tutulduğundan bazilikal bir düzenden söz etmek mümkündür (Uysal, 1993:237). Kuzeydoğu köşesi 93 derece, güneydoğu köşesi 95 derece, güneybatı 81 dereceye yakın ve kuzeybatı köşesi 91 derece ile kareye en yakın köşe olarak ölçülmekte, bu durum da planın oldukça düzensiz olduğunu ortaya koymaktadır. Kible (güney) duvarı, kuzey duvarından 2,2 metre, batı duvarı ise doğu duvarından tam 5,5 metre daha uzundur. Cami zemin katta toplam 913 metrekare iç alana sahiptir (Hayes, 2010).

Mimari Plan (Hayes tarafından çizim, 2010 alan ölçümünden)

Ana ibadet mekânı kuzeybatı, güneydoğu yönünde mihraba paralel beş nef oluşturan kırk sütunla desteklenen ahşap kirişli bir tavanla örtülüdür. Caminin kuzey duvarı boyunca devam eden kadınlar

mahfili bulunmaktadır. Sütunların en kuzeydeki sırası kadınlar mahfilini desteklemektedir. Çift keresteden oluşan kirişler kible duvarına doğru uzanmaktadır. Ancak kirişlerin hiçbiri duvara dik şekilde uzanmamaktadır.

Mermer kaide üzerine oturan silindirik ahşap sütunlar, ahşap mukarnas başlıklıdır. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde ahşap sütun başlıkları, taşıyıcı kirişler ve ahşap kaplama tahtaları üzerinde bitkisel ve geometrik motiflerden meydana gelen kalem işi süslemelerin olduğu bilinmektedir, ancak yapının gördüğü her onarımda bunların bir kısmı zarar görmüştür. Buna rağmen, camide boyalı nakışlarla bezeli iki yüzün üzerinde ahşap levha olduğu gibi bazı konsol ve sütun başlıklarındaki süslemeler de günümüze ulaşabilmiştir (Uysal, 1993:239). Harimdeki bazı kirişlerde, sütun başlıklarında, kiriş aralarındaki levhalarda ve bir lambri üzerinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Kirişlerinden birinin yan yüzünde matlaşmış lacivert renkli fon üzerine siyah konturlu ve kirli sarı boyayla kıvrım dala rumi ve palmet motifleri işlenmiştir. Kirişlerin aralarındaki ahşap kaplamaların yüzeylerinde bazıları sade, bazıları ise girift olan bitkisel kompozisyonlar görülmektedir (Uysal, 1993:243-44).

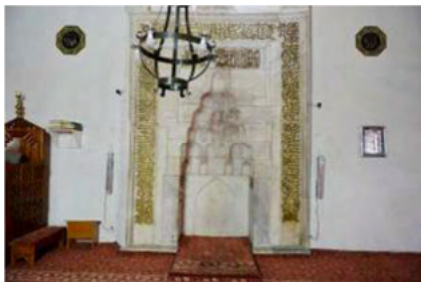
Ahşap direkler

Üst örtü

Mihrap

Caminin taş mihrabı dikdörtgen formlu olup mihrap nişi altı sıra mukarnaslıdır. Nişi çevreleyen bitkisel bezemeli bir bordür ve Ayet-el Kürsi'nin nesih hatla yazılmış yazı kuşağı bulunmaktadır. Mihrap üzerindeki kitabede 1278 tarihi hattat Hacı Murad bin Mahmut'un adı geçmektedir (Kurtbil, 2012:83). Son satırı ise "Ali Bey bin Sevastos"un zamanına atıfta bulunmaktadır.

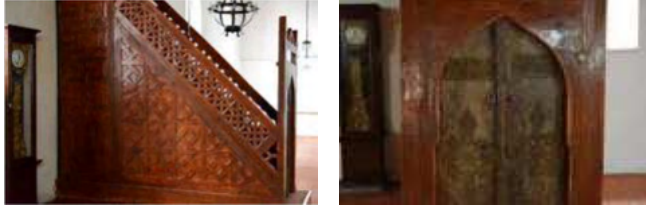

Mihrap

Minber

Minber, on üçüncü yüzyıl sonu eserlerinin tipik bir örneğidir. Minberin kapı kanatlarının üst panellerinde yer alan iki kitabeden birinde kapı kanatlarının "Emir Hâc Bey el-Neccar" tarafından yapıldığı belirtilmektedir. İkinci kanattaki kitabede yazılan Hicri 671/1272 tarihinin caminin yapım tarihi veya en azından iç düzenlemesinin bitiş tarihi olarak kabul edilmiştir. Minberin çift kanatlı

ahşap kapısı Selçuklu döneminin en eski örneklerindedir. Kanatların etrafında oluşturulmuş sekiz köşeli bir yıldız kompozisyonu vardır.

Minber

Süslemeler

Yapının her onarımında süslemelerin bir kısmı zarar görmüş olsa da bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan zengin kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Başlıklar renkle vurgulanmış ve zengin geometrik, bitkisel ve sözde epigrafik desenlerle kaplanmıştır. Harimdeki bazı kirişlerde, sütun başlıklarında, kiriş aralarındaki levhalarda ve bir lambri üzerinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Caminin kendine has özelliklerinden biri de süslemeleri arasında kuş figürlerinin bulunmasıdır.

Tavan süslemesi

Minare

Caminin kuzey cephesinin batı köşesine yakın inşa edilmiştir. Kesme taştan kare kaideli beşgen topukludur. Üç sıra tuğla ve üç sıra taş silme üzerinde tuğladan yapılmış teras-düz üçgenlerden oluşan topuk ile taş bileziğe, taş bilezikten silindirik tuğla gövdeye geçilmiştir. Gövde tuğla örgü olup aralarda yeşil sırlı tuğladan baklava motifleri bulunmaktadır. Şerefe dört sıra kirpi burnu üzerine oturmuştur. Minare gövdesinde 4 aydınlık penceresi, 76 basamak vardır. Taş korkuluklarla çevrili şerefenin üzerinde yükselen tuğla ve kesme taştan petek kısım, düzgün kesme taş kaplı külah ve alem ile son bulmaktadır. Taş-tuğla dönüşümlü duvar örgülü kaide dikkate alındığında, minarenin 1341 yılındaki restorasyon sırasında eklenmiş olması muhtemeldir.

Minare

2.2.4. Yapının Önem ve Değerleri

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin kültürel öneminin değerlendirilmesi, farklı paydaşların alana ve/ veya alanın içerisindeki bileşenlere atfedilen özelliklerinin anlaşılmasına dayanmaktadır. Bu durum da Afyonkarahisar Ulu Camisi ve çevresini anlamak ve alanı sürdürülebilir bir şekilde yönetmek açısından önemlidir. Afyonkarahisar Ulu Camisi kültürel önemini destekleyen değerlerinin tanımlanması, karar alıcıları tarafından bu değerleri tehlikeye atmadan, alanın en uygun şekilde kullanımına ilişkin yönetim politikalarının belirlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri” kapsamında yer alan camilerin değer analizinde “Burra Charter (1998), English Heritage (1997) ve The Getty Conservation Institute Research Report on the Assessing the Values of Cultural Heritage (2002)” de kullanılan metotlardan yararlanılmış olup bu çerçevede camilerin tarihsel, kültürel/sembolik, sanat/estetik, bilimsel/akademik açıdan değerleri ortaya konulmuştur.

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin tarihsel, mimari, kültürel, sanatsal ve bilimsel açıdan önemi göz önünde bulundurularak belirlenen değerleri aşağıda yer almaktadır.

Tarihsel /Mimari Değeri

Afyonkarahisar Ulu Camisi hypostil planlı anıtsal ahşap cami tipolojisinin İç Batı Anadolu'daki en erken dönem ve en iyi temsilcilerinden biridir. Sonraki dönemlerde bu erken dönem örneklerden yola çıkarak, ahşap tavanlı ve sütun destekli cami geleneği bakımından bir prototip oluşturması nedeniyle mimarlık tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin iç mekânı, kibleye dikey dokuz neften oluşmakta ve iri mukarnas başlıklı, silindirik formlu 40 adet ahşap direk taşınmaktadır. Caminin iç mekânında ahşap direkli ve kirişli taşıyıcı sistem düzeni, Arap Bölgesi ve Orta Asya'daki erken dönem İslam mimarisinin ahşap konstrüksiyonlu yapı tipinin model alınmasıyla daha küçük ölçekte inşa edilerek bir tipolojiyi oluşturmuştur. Günümüzde de modern cami tasarımlarında ahşap dikmeli taşıyıcı sistemin uygulanması, söz konusu sistemin tarihsel bağlamda mimari açıdan yapısal ve teknik ilkelerinin devamlılığını ortaya koymaktadır.

Afyonkarahisar Ulu Camisi, “Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri” kapsamında ele alınan diğer camiler ile birlikte yapısal malzeme olarak ahşabın kullanımı, ahşap yapı tekniği ve ahşap oymacılığı alanlarında ileri düzeyde bir uzmanlık göstermesi bakımından Anadolu'nun Ortaçağ mimarisi ve sanatının önemli bir dönemine tanıklık etmektedir.

İç mekânındaki ahşap direklerin biçimleri, ölçüleri, malzeme özellikleri ve başlık-gövde-kaide birleşim detayları, başlık biçimlenişleri, gövdedeki bezemeler ile tarihsel geçmişi olan önemli bir taşıyıcı sistem düzeninin özgün düşey elemanlarını oluşturmaktadır. Ayrıca; tavanlardaki, mahfil katındaki ahşap kirişler, bindirme, konsol ahşap elemanlar da özgün yatay taşıyıcılardır. Söz konusu mimari eleman ve detaylar, bütünde ustalık ve beceri isteyen, köklü bir ahşap yapı geleneğine dayalı, teknik açıdan değer taşıyan bir sistem oluşturmaktadır.

Kültürel/Sembolik Değeri

Karahisar Kalesi'nin eteğinde ve geleneksel sivil mimari yapıların yoğun olarak bulunduğu bir merkezde yer alan Afyonkarahisar Ulu Camisi, dini ve kamusal işlevi ile yerleşimin ana çekirdeği ve sosyal merkezini oluşturmaktadır.

1272 yılında Afyonkarahisar Çavuşbaşı Mahallesi'nde "arasta" adı verilen çarşıda çıkan yangının çarşayı ve esnafın namaz kıldığı Hocabey Mescidi'ni kullanılamaz hale getirmesi üzerine esnafın isteği ve desteğiyle ahşap ustası Neccar Emir Hacı Bey tarafından Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin yanan 40 esnafın anısına 40 direk üstüne inşa ettirildiği söylenmektedir.

Sanat/Estetik Değeri

Sütunların üzerindeki ana kirişlerin kuzey-güney doğrultusunda olması ve orta sahının diğerlerinden daha yüksek tutulması sebebiyle bazilikal bir düzen oluşturan, aynı zamanda küfe tipi plan şemasına sahip olan Afyonkarahisar Ulu Camisi, "Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri" kapsamında ele alınan diğer camiler ile birlikte, İç Batı Anadolu'da hüküm süren İslam inancı, sanatı ve mimarisiyle somut olarak ilişkilidir. Camilerdeki bezemelerde kullanılan malzemeler, yapım teknikleri, bitkisel ya da geometrik biçimlenişlerin sembolik açılımları da teknik ve artistik değerler taşımaktadır.

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde bazı kirişlerde, sütun başlıklarında, kiriş aralarındaki levhalarda ve bir lambri üzerinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Kirişlerinden birinin yan yüzünde matlaşmış lacivert renkli fon üzerine siyah konturlu ve kirli sarı boyayla kıvrım dalla rumi ve palmet motifleri işlenmiştir. Kirişlerin aralarındaki ahşap kaplamaların yüzeylerinde bazıları sade, bazıları ise girift olan bitkisel kompozisyonlar görülmektedir.

Dikdörtgen formu, nişi altı sıra mukarnaslı olan ve nişi çevreleyen bitkisel bezemeli bir bordür ve Ayet-el Kürsi'nin nesih hatla yazılmış yazı kuşağının bulunduğu taş mihrabı ve geometrik bezemeli ahşap minberi de sanatsal ve estetik yönden önemli bir değer barındırmaktadır.

Bilimsel/Akademik Değeri

"Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri" kapsamında yer alan camiler, 13.-14. yüzyıl aralığında inşa edilmiş olup Anadolu'daki korunmuş örnekler olarak günümüze ulaşabilmişlerdir. Orta Asya'daki erken örneklerin "in-situ" (yerinde) korunamamış olması nedeniyle, benzer cami yapılarını tanımak ve tarihsel bağlamları, mimari özelliklerini anlamak için de kaynaklık etmeleri nedeniyle bilimsel/akademik değer taşımaktadırlar.

Ahşap özgün elemanlardaki geleneksel yapı ustalarının kullandıkları geleneksel aletlerin ahşapta bıraktıkları izler, kazınan yazılar ve minberdeki usta isimleri, tarihsel belge niteliği taşıyan unsurlar olup o dönemdeki geleneksel ahşap yapım tekniğinin anlaşılmasını sağlamaktadır.

3. ALANIN MEVCUT KORUMA VE YÖNETİM SİSTEMİ

Bir kültürel miras alanı için hazırlanan yönetim sistemi, bir dizi yönetim parametresi göz önünde bulundurularak oluşturulmalıdır. Yönetim sistemleri, bu parametrelerin teşkil ettiği çerçeve ve bağlam içerisinde ele alınmak durumundadır. Bu yönetim parametreleri, var olan (ulusal, bölgesel, yerel) yasal ve politik çerçeveyi, kurumsal çerçeveyi ve alanın yönetimi için ayrılmış kaynakları ve alanla ilgili paydaşları ve paydaşların faydalarını kapsamaktadır.

Bu bölümde, Afyonkarahisar Ulu Camisi ve yakın çevresinde belirlenen yönetim alanı sınırları esas alınarak, alanın yasal koruma statüsü ile alanda hizmetine ihtiyaç duyulan kurumsal yapı tanımlanmaktadır.

3.1. Yasal Koruma Statüsü

3.1.1. Afyonkarahisar Ulu Camisi

Afyonkarahisar ili, Merkez, (eski) Camiikebir, (yeni) Tac Ahmet Mahallesi'nde; tapununun 54 pafta, 502 ada, 5 parselinde yer alan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlı Ulu Cami, mülga Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 09.02.1979 – A 1522 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi civarındaki 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 parsellerin “koruma alanı” olarak tespiti ve kamulaştırılması mülga Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Konya Bölge Kurulu'nun 01.05.1987 – 178 sayılı kararı ile uygun görülmüştür. Mülga Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 03.10.1997 – 387 sayılı kararı ile koruma alanına 9, 10, 11, 12, 13 parsellerin ilave edilerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kamulaştırılması istemi uygun bulunmuştur.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 10. ve 57. maddeleri uyarınca; Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, Mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma bölge kurulları kararı alındıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülmektedir.

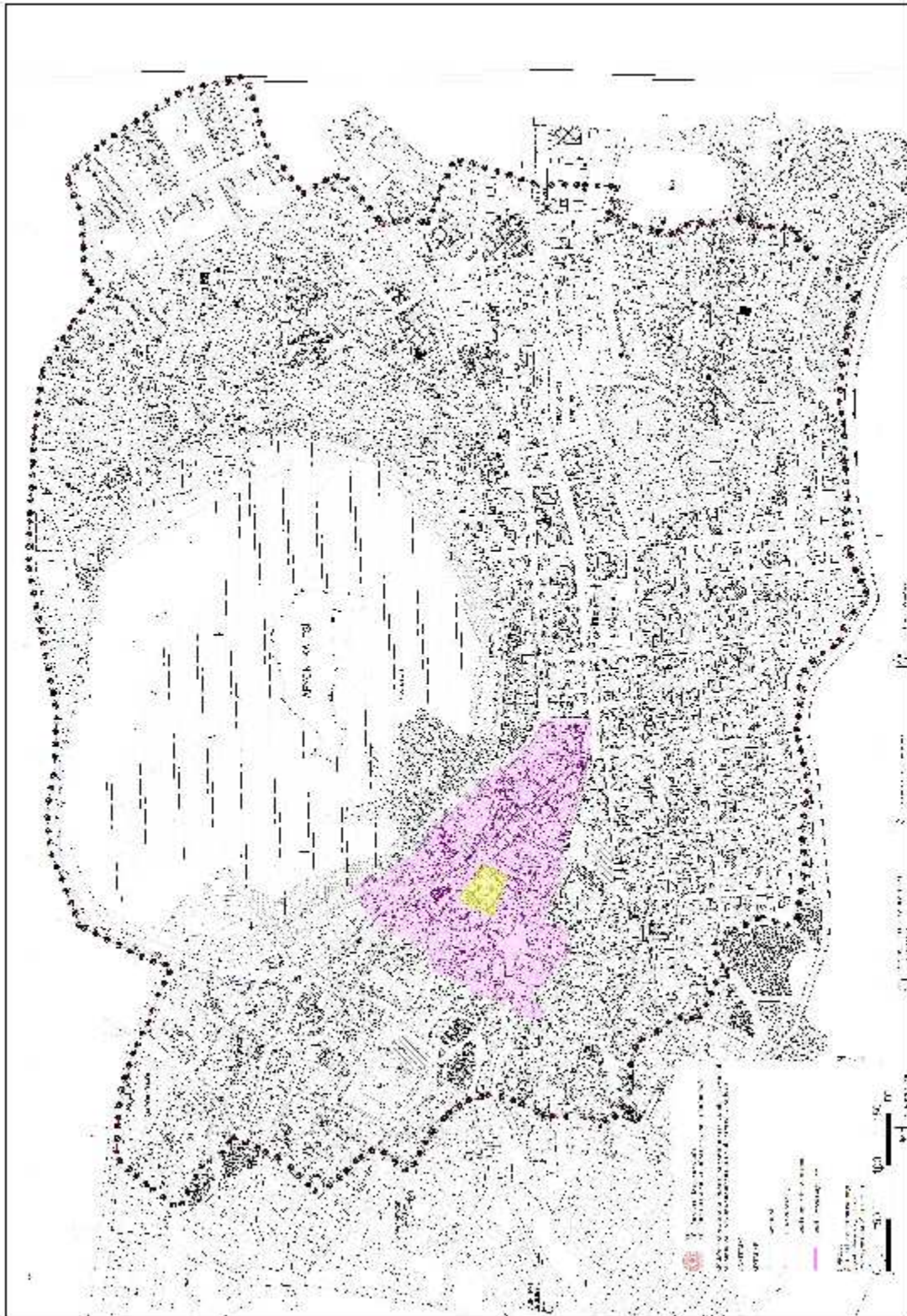
Bu doğrultuda; mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde olan Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin korunması, bakımı ve onarımına yönelik her türlü uygulama ve çalışma Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Koruma Kanunu, ilgili ilke kararları ve Koruma Bölge Kurulu kararları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

3.1.2. Yönetim Alanı

Afyonkarahisar Ulu Camisi, mülga Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.02.1988 tarih ve 69 sayılı kararı ile belirlenen 28.12.1993 tarih ve 1861 sayılı kararı ile revize edilen Kentsel Sit Alanı sınırları içinde yer almaktadır. Afyonkarahisar Kentsel Siti Koruma Amaçlı İmar Planı bahsi geçen Kurul'un 08.07.1994 tarih ve 2016 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur.

Mülga Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 02.06.2000 – 1152 sayılı kararı ile Afyonkarahisar Kentsel Siti Koruma Amaçlı İmar Planı'nda değişikliği içeren “imar planı değişikliği paftası” (konut olan alanın yeşil alan olarak düzenlenmesi, kale eteğinde yapı adası ortasından geçirilen ve doku bütünlüğünü bozan sit sınırının Kale Sokak'a alınması) ve “Ulu Cami ve Çevresi ve Afyonkarahisar Kalesi Giriş Mekânı Kentsel Tasarım Projesi” uygun bulunmuştur.

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı sınırları içinde yer alan Kentsel Sit içerisindeki her türlü uygulama Koruma Amaçlı İmar Planı hükümleri çerçevesinde ilgili ilke kararları ve Koruma Kurulu kararları doğrultusunda Afyonkarahisar Belediyesi tarafından gerçekleştirilmektedir.

3.2. Yasal ve Kurumsal Çerçeve

3.2.1. Yasal Çerçeve

Türkiye’de koruma altındaki alanlar ile ilgili en yüksek hukuki çerçeve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’dır. Anayasa’nın 63. maddesi ile devlet; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirlerin alınması konusunda yetkili kılınmıştır.

Türkiye’deki kültürel ve doğal varlıkların korunmasıyla ilgili temel kanun 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’dur. Söz konusu kanun ile taşınabilir ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tescil, tespit işlemleri, tescilli binaların bakımı, onarımı, fonksiyon değişiklikleri, imar ve yapılaşma koşullarını kapsayan planlama konuları yürütülmektedir.

2004 yılında kabul edilen 5226 sayılı “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile alan yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin hükümler getirilmiştir. Söz konusu düzenleme ile özellikle, yönetim planlarının geliştirilmesi, uygulanması, denetlenmesi ile ilgili prosedürler belirlenirken, alan yönetim sürecinde, kamu kurumlarının sorumlulukları ve görevlerinin tanımı da yapılmaktadır.

Korumaya ilişkin 2863 sayılı Kanun’a esas çıkartılan yönetmelikler, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu ilke kararları, Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu kararları da koruma mevzuatının bütününe oluşturmaktadır.

“Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı” olarak tescilli Afyonkarahisar Ulu Camisi’nin yer aldığı Kentsel Sit Alanı içerisindeki koruma ve gelişmeye yönelik tüm faaliyetler 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Kentsel sitlerde, 2863 sayılı Kanun’un 17. maddesi uyarınca koruma amaçlı imar planı hazırlanması gerekmektedir. Koruma amaçlı imar planlarının uygulanmasından ilgili belediyeler sorumludur. Ayrıca; kentsel sitlerde ve koruma alanlarında yapılacak tek yapı ve alan ölçeğindeki her türlü proje ve uygulama öncesinde ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşünün alınması gerekmektedir. Söz konusu proje ve uygulamaların varsa koruma amaçlı imar planına da uygun olması gerekmektedir. Yapılan uygulamaların koruma amaçlı imar planına uygunluğu koruma bölge kurulu ve varsa ilgili belediyenin Koruma, Uygulama ve Denetim Bürosu tarafından denetlenmektedir.

Kentsel Sit Alanlarında koruma ve kullanma koşulları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 720 sayılı ilke kararı ile belirlenmiş olup anılan ilke kararı ile bu alanlarda gerçekleştirilecek uygulama ve denetlemeye ilişkin esaslar belirlenmiştir.

Bununla birlikte; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımlarına” ilişkin 660 sayılı ilke kararında I. Grup Yapılar, toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılar olarak tanımlanmış ve bu yapılara ilişkin müdahale biçimleri, esaslı onarım ilkeleri ve uygulamanın denetlenmesine yönelik koşullar belirlenmiştir.

Ayrıca, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait olan camiler, 2008 yılında yenilenerek yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile de korunmaktadır. Vakıf mülkleri ile ilgili tüm proje ve uygulamalar, Vakıflar Bölge Müdürlükleri’nin denetiminde gerçekleştirilmektedir. Camilerin basit onarımları için Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden onay alınması, söz konusu proje ve uygulamalar için ayrıca, 2863 sayılı Kanun uyarınca ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşünün alınması gerekmektedir.

Bu hükümler çerçevesinde; Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan cami, mescit, türbe vb. kültür varlıklarına ilişkin müdahale biçimleri, uygulama ve denetim koşulları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 731 sayılı ilke kararı ile belirlenmiştir.

Bu doğrultuda; mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğünde olan Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin korunması, bakımı ve onarımına yönelik her türlü uygulama ve çalışma Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Koruma Kanunu, ilke kararları ve ilgili Koruma Kurulu kararları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

3.2.2. Kurumsal Çerçeve

T.C. Anayasası'nda kültür ve tabiat varlıklarını koruma sorumluluğu devlete verilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, tüm taşınır ve taşınmaz tarih, kültür ve doğal varlıklarının korunmasından sorumlu en üst düzey merkezi kurumdur. Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde sorumluluğu bulunan iki önemli birim bulunmaktadır. Bu birimler: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'dür.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, tarihi ve kültürel varlıkların tahribinin ve yok edilmesinin önlenerek, bu değerlerin yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması ve değerlendirilmesi görevlerini yürütmektedir.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesindeki Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasından, bu varlıklara ilişkin proje ve uygulamaların onaylanması ve denetlenmesinden sorumlu temel birimdir. Tescilli eserlerle ilgili kurum veya kişiler tarafından hazırlanan projeler ve sit alanlarındaki Koruma Amaçlı İmar Planları, Koruma Kurulu onayı olmadan uygulanamamaktadır.

Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün görevleri arasında; 2863 sayılı Kanun kapsamındaki tescilli yapılar ile müzelerin; bakım, onarım, inşaat, rölöve, restitüsyon, restorasyon, çevre düzenlemesi, teşhir tanzim işlerinin yürütülmesine ait her türlü proje ve uygulama hizmetini yürütmek yer almaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, yurt içi ve yurt dışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tespiti, envanterinin çıkarılması, Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait olanların korunması, mülkiyeti el değiştirmiş vakıf kültür varlıkları ile koruma alanlarının kamulaştırılması, değerlendirilmesi, onarımı, restorasyonu ve gerektiğinde yeniden inşası konusunda yetkili olan bir merkezi yönetim kurumudur.

Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları tarafından onaylanması koşuluyla mülkiyetlerindeki kültür varlıkları için yapacakları tüm uygulamaların denetiminden sorumlu ve yetkili bir birimdir.

Ulusal kalkınmanın yerelden güçlendirilmesi, bölgesel potansiyelin yerelde yoğunlaşan çalışmalarla harekete geçirilmesi, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması hedefleri doğrultusunda Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerini kapsayan bölgede hizmet vermek üzere 14.07.2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Zafer Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Kalkınma olgusunun iktisadi, sosyal, kültürel ve diğer tüm boyutlarıyla kapsamlı ve bütünsel niteliği doğrultusunda çalışmalar yürütmektedir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi yönetim alanı sınırları içinde kalan alana yönelik eğitim, kültür, tanıtım ve kullanım gibi birçok farklı işlevi yürüten, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü vb. idareler Afyonkarahisar Valiliği'ne bağlı olarak hizmet

vermektedir. Ayrıca Afyonkarahisar Valiliği altında faaliyet gösteren Afyonkarahisar Müftülüğü Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin kullanım hakkına sahiptir. Caminin işlevsel, dini ve manevi birçok değerinin korunması ve sürdürülmesi Müftülük çalışmaları ile yürütülmektedir.

2004 yılında yapılan yasal düzenlemelerle kültürel varlıklarının yerel ölçekte korunması hedefine yönelik olarak yerel yönetim örgütlerinin yetkileri artırılmıştır. Bu doğrultuda, Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı öncelikle 5393 Sayılı Belediye Kanunu hükümleri uyarınca hemşeriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapmaktadır. Afyonkarahisar Belediyesi, "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik" hükümlerine göre koruma amaçlı imar planı ve çevre düzenleme projelerinden sorumludur.

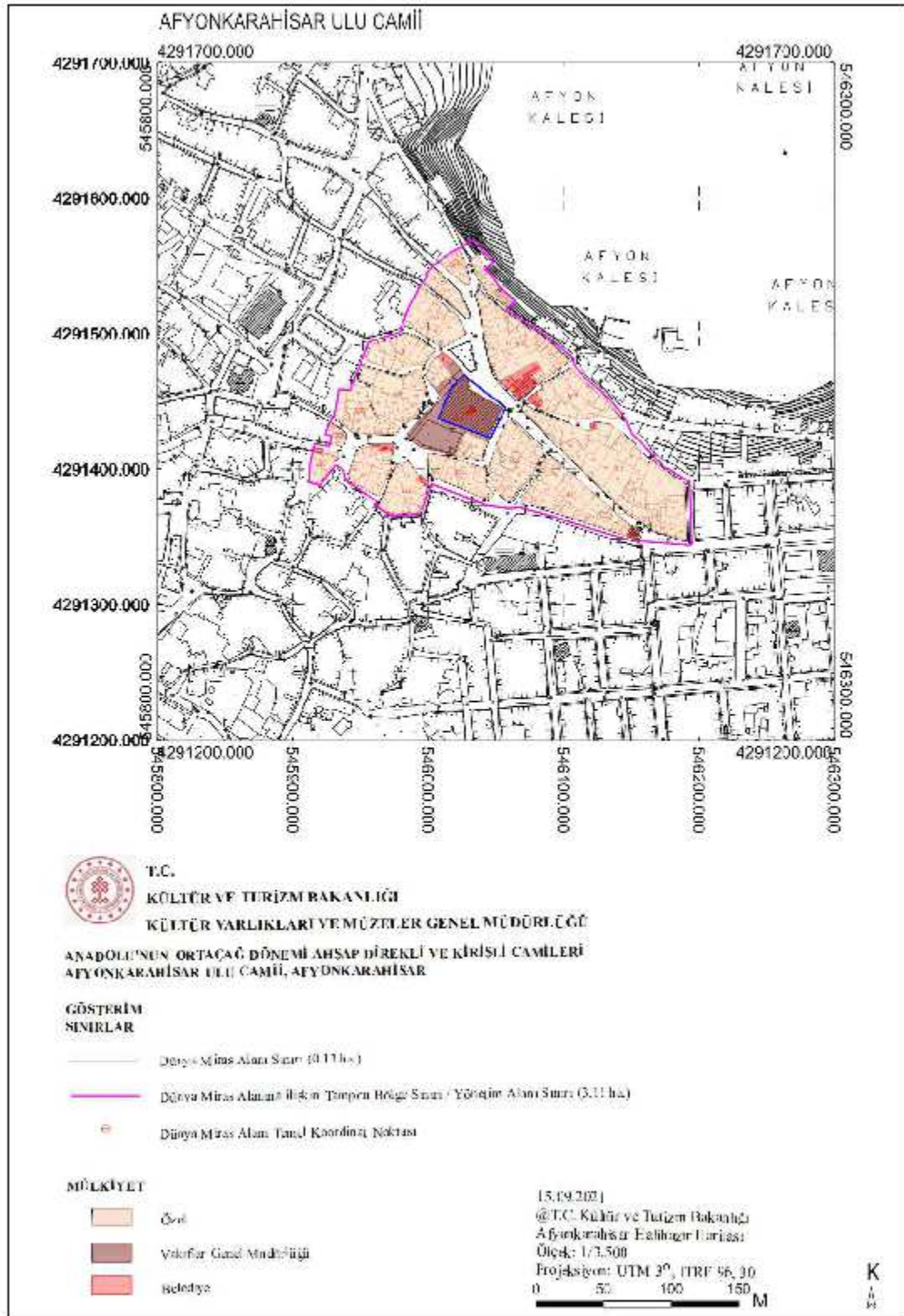
Tac Ahmet Mahallesi Muhtarlığı bulunduğu mahallenin fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının tespiti ve güvenlik konularında görevli olup alanda yaşayan halkın en küçük yerel temsilcisidir.

Ulusal ölçekteki merkezi ve yerel kamu kurumlarının dışında, tarihsel ve kültürel değerlerin korunması konusunda söz sahibi olan ya da katkıda bulunan pek çok kurum ve kuruluş söz konusudur. Kültürel mirasın korunmasında etkin olarak çalışan, ülke genelinde ve yerelde örgütlenmiş çok sayıda sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bununla birlikte üniversiteler başta olmak üzere meslek odaları, mesleki, hukuki ve bilimsel çalışmalarla önemli katkılar sağlamaktadır.

3.2.3. Mülkiyet Durumu

Afyonkarahisar Ulu Camisi, Afyonkarahisar ili, Merkez, Tac Ahmet Mahallesi'nde; tapunun 54 pafta, 502 ada, 5 parselinde yer almaktadır. Ulu Cami'nin ve müştemilatının mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Camii Kebir Vakfı adına kayıtlıdır.

Yönetim alanı sınırları içinde kalan alanda birçok parsel şahıs mülkiyetinde olmakla birlikte, bir kısım parsellerin mülkiyeti ise Afyonkarahisar Belediyesi adına kayıtlıdır. Yönetim alanı sınırlarının 60,80 % i şahıs mülkiyetinde, 7,40 % lik bölümü vakıf mülkiyetinde ve 2,16 % lik kısmı ise Afyonkarahisar Belediyesi mülkiyetinde bulunmaktadır.

Afyonkarahisar Ulu Camisi ve Yakın Çevresi Yönetim Alanı Sınırları Mülkiyet Haritası

3.2.4. İnsan Kaynakları

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin korunması, bakımı ve onarımına yönelik her türlü uygulama ve çalışma Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından Koruma Kanunu, ilke kararları çerçevesinde Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Söz konusu çalışmalar, Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü deneyimli uzman personeli tarafından yürütülmektedir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı sınırlarının bulunduğu Kentsel Sit Alanı içindeki her türlü imar uygulamaları ile tescilli yapıların muhtelif restorasyon, bakım ve onarım işleri Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararları doğrultusunda Koruma Amaçlı İmar Planı hükümleri çerçevesinde yürütülmektedir. Afyonkarahisar Belediyesi, kentsel sit içindeki imar uygulamalarından sorumlu mercidir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde, Afyonkarahisar İl Müftülüğü tarafından görevlendirilmiş 1 imam ve 2 müezzin görev yapmaktadır.

Yönetim alanı içerisinde çalışmalar yürüten kurumların aktif olarak alanla ilgili görev yapan personel durumlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Kurum	Mesleği	Sayı
Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Mimar	8
	Arkeolog	8
	Sanat Tarihçisi	6
	Şehir Plancısı	2
	İnşaat Mühendisi	2
	Harita Mühendisi	1
	Mühendis	2
	Toplam Uzman	29
Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Mimar	3
	Elektrik-Elektronik Mühendisi	1
	Makine Mühendisi	1
	Toplam Uzman	5
Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı (İmar ve Şehircilik Müdürlüğü)	Belediye Başkan Yardımcısı (Mimar)	1
	Mimar	1
	Restoratör	2
	Hizmetli	1
	Toplam Uzman	5
Afyonkarahisar Müftülüğü (Afyonkarahisar Ulu Camisi personeli)	İmam	1
	Müezzin	2
	Toplam Uzman	3

3.2.5. Finansal Kaynaklar

Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki camiler ve yönetim alanında yer alan taşınmaz kültür varlıklarının çevresiyle birlikte korunması ve geliştirilmesi amacıyla finansman sağlayan en önemli merkezi kurumlar Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Bakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü'dür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, mülkiyetindeki tescilli kültür varlıklarının korunması, restorasyonu, onarımı ve bakımı için ilgili Bölge Müdürlükleri tarafından talep edilen bütçeleri ayırmakta olup ilgili Bölge Müdürlükleri de tahsis edilen bütçeleri yatırım programlarında belirlenen projeler için kullanmaktadır. Bu doğrultuda, bugüne kadar Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin korunması, restorasyonu, bakım ve onarımı için yatırım programlarında yer alan projeler kapsamında çalışmalar yürütülmektedir.

Ayrıca, Türkiye'de taşınmaz kültür varlıklarının çevresiyle birlikte korunması ve geliştirilmesi amacıyla finansman sağlayan en önemli yerel kurumlar büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleridir. Bu çerçevede, Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yönetim alanı içerisinde yer alan tescilli anıtsal yapılar ile sivil mimarlık örneklerinin korunması ve restorasyonuna yönelik proje ve uygulamalar için bütçe ayrılmaktadır.

2006 yılında Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları kapsamında 125.000.000 TL; 2017-2018 yıllarında gerçekleştirilen proje hizmet alımı kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 184.500,00 TL harcama yapılmıştır. Ayrıca, Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin iç mekânında yer alan ahşap aksamın ilaçlanması için 2018 yılında 9.440,00 TL harcamıştır. Bununla birlikte, yapının 2022 yılında onarılması için yatırım teklifi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir.

Cami Yardımlaşma-Yardım Derneği ise, caminin acil ihtiyaçlarının karşılanması için zaman zaman destek vermektedir.

4. ALANDAKİ MEVCUT KORUMA, PLANLAMA ÇALIŞMALARI VE DİĞER ÇALIŞMALAR

4.1. Güncel Koruma Durumu

Afyonkarahisar Ulu Camisi, korunmuş geleneksel konutların ve sokakların yer aldığı eski kent dokusunun içinde konumlanmaktadır. Caminin önünde küçük bir meydan, arka tarafında da düzenlenmiş bir bahçesi bulunmaktadır. Yapının geleneksel özelliklerini koruyan ve devam eden restorasyonlarla koruma altına alınmış olan özgün kentsel doku içinde bulunması ve halen oradaki nüfus tarafından aktif olarak kullanılıyor olması korunması için önemlidir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi – havadan görüntü (KVMGM)

Afyonkarahisar Ulu Camisi, inşa edildiği dönemden günümüze özgün işlevinde kullanılmaktadır. Afyonkarahisar'ın büyük camilerinden olan ve Kırk Direkli Cami olarak bilinen yapı yaklaşık 1033 m² alana sahiptir. Ayrıca günümüz koşullarında ihtiyaç olan wc, abdesthane vb. yapısal birimler ile birlikte çevre düzenlemesi de yapılmıştır.

Yapının plan şeması özgünlüğünü korumaktadır. Kaynaklara göre, 14. yüzyılda minaresi eklenmiştir. Yapıdaki mimari unsurların çoğu özgün malzemelerle yenilenmiştir. Çeşitli onarımlarda tüm kapı-pencere profilleri, kadınlar mahfili, sütun ve başlıkların çoğu, bazı kirişler, ahşap yer döşemeleri vb. yenilenmiştir. Caminin taş mihrap nişi mukarnaslıdır ve özgündür. Harimde tavan elemanları ve bazı sütun başlıkları üzerinde az sayıda korunmuş kalem işi süsleme bulunmaktadır.

Mihrap – (Pınar Baykal-KTB, 2021)

İç Mekan Genel Görünüm (Talip KIZILCA-KTB, 2021)

Yapı, restorasyon uygulamaları ve koruma önlemleri ile korunarak günümüze kadar gelmiştir. Bahse konu tüm uygulamalar; malzeme analizleri, koruma raporları ve ilgili koruma bölge kurulunca onaylı rölöve, restitüsyon, restorasyon ve mühendislik projeleri doğrultusunda elde edilen bilimsel verilerle, basit veya esaslı onarımlar halinde konusunda uzman kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda; öncelikle Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin koruma alanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Konya Bölge Kurulu'nun 01.05.1987 tarih ve 178 no'lu kararıyla onaylanmıştır. 1987-2005 yılları arasında caminin çevresindeki niteliksiz yapılar kamulaştırılarak yıkılmış ve yapı ortaya çıkarılmıştır.

Kuzey cephe niteliksiz yapılar (VGM Arşivi)

Kuzey cephe niteliksiz yapı temizliği sonrası (VGM Arşivi)

Önceki yıllarda yapının batı cephesinin yol kotuna kadar toprak dolgu olduğu, batı cephe girişini de doğrudan yoldan aldığı bilinmektedir. Batı cephesinde yol kotuna kadar olan toprak dolgu kaldırılarak cephe yüzeyi açılmıştır. Toprak dolgunun kaldırılması ile caminin üst kotta kalan batı girişinin yol ile bağlantısının sağlanması için bu cepheye bir köprü eklenmiştir.

Yapının ilk yapıldığı dönemde, özgün üst örtüsünün toprak dam olduğu bilinmektedir. Düz toprak çatının yağmur suyu izolasyonu ve tahliyesi ile sürekli bakımının zorluğu gibi nedenlerle üst örtü malzemesi olan toprak 1947 yılında yapılan onarımlarda metale döndürülmüş ve çatının ışıklığı kaldırılmıştır. Daha sonra 1978 yılında da ahşap kırma çatıya dönüştürülerek bugünkü halini almıştır. 2006 yılında yapılan restorasyonlar sonucunda, günümüzdeki çatısı ahşap kırma çatı ve çatı kaplama malzemesi ise bakırdır.

Düz toprak çatı -1947 (VGM Arşivi)

Düz metal çatı- 1977 (VGM Arşivi)

Mevcut bakır kaplama, kırma çatı (KVMGM, 2021)

Afyonkarahisar Ulu Camisi'ne 14. yüzyılda eklenen minare ve daha sonra kadınlar mahfilinin özgün konumunda ve özgün malzemesi ile yenilenmesi dışında yapının düzenini etkileyen önemli bir müdahale bulunmamaktadır.

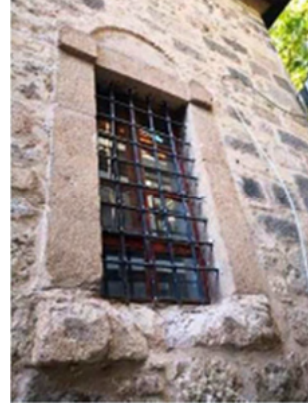
Yönetim planı hazırlık çalışmaları kapsamında, 06-07.07.2021 tarihinde yerinde yapılan gözlemsel incelemelerde, yapının strüktürel durumunun iyi olduğu tespit edilmiştir. Herhangi bir strüktürel çatlak, deformasyon vb. izlenmemektedir. Ancak yapıda aşağıda yer verilen bir takım malzeme sorunları tespit edilmiştir:

- Yapının, yenilenen çatısında, yağmur suyu toplama-tahliye sisteminin bulunmaması nedeniyle yağmur suyunun cephe yüzeylerini etkileyerek malzeme bozulmalarına sebep olması,
- Bakır üst örtünün yağmur suyu ile etkileşimi sonucu özellikle batı cephede yoğun olmakla birlikte diğer cephe yüzeylerinde ve zemin kotlarındaki taş malzemelerde; yeşile dönük renk değişimi, derzlerde boşalma, tuz oluşumu, aşınmaya ve malzeme kaybına neden olması,

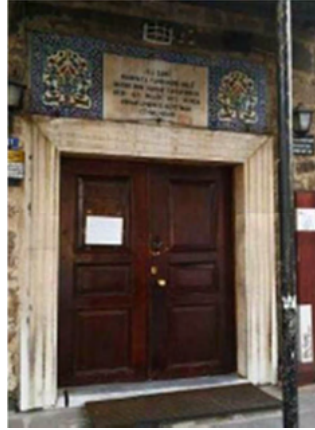

Batı cephe –renk değişimi (Pınar BAYKAL-KTB, 2021)

- Güney cephede (pencere boşluklarında lento, söve ve denizliklerde, çörtenlerde) yağmur suyunun cephe yüzeyinde yarattığı yoğun aşınma ve malzeme kayıpları,
- Yapının yoğun olarak batı cephesinde olmakla birlikte tüm cephelerinde zeminde biriken suyun taş duvarlarda yol açtığı nem sorunu,
- Taş duvarlarda ve mermer yapı elemanların yüzeylerinde hava kirliliği ve egzoz dumanlarına bağlı kir birikimleri,

Güney cephe taş bozulmaları (Pınar BAYKAL-KTB, 2021)

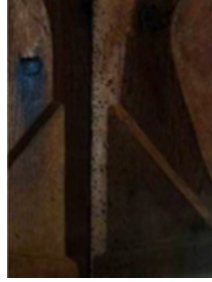
Kuzey cephe (Pınar BAYKAL-KTB, 2021)

- Yağmur ve zemin suyunun yapıdan uzaklaştırılması için gerekli drenaj sisteminin bulunmaması,
- Özellikle batı ve güney iç cephelerde zeminden yükselen neme bağlı bozulmalar (sıvada-boyada kabarma dökülme, renk değişimi),

İç cephe neme bağlı renk değişimi (Pınar BAYKAL-KTB, 2021)

- Ahşap sütun, sütun başlıkları ve kirişlerde malzeme bozulmaları (derin çatlaklar, ayrılma, böceklenme, lif lif ayrılmalar),
- Ahşap elemanlar üzerindeki kalem işlerinin kısmen veya tamamen kaybolmuş olması,
- Ahşap kirişlerde beyaz renk değişiklikleri, kolon ve kirişlerde kurt- böcek delikleri,

(Pınar BAYKAL-KTB, 2021)

Yukarıda belirtilen malzeme sorunlarının önlenmesi ve giderilmesine yönelik çalışmalar, konusunda uzman ekipler tarafından yürütülmektedir. Minimum müdahale esas alınarak öncelikle basit önlemler ve uygulamalarla çözüme ulaşmak hedeflenmektedir. Yapıdaki mevcut malzeme sorunlarının çözümüne yönelik malzeme analiz ve koruma raporları doğrultusunda aşağıdaki tedbirlerin alınması planlanmaktadır:

- Yapının bakır olan çatı kaplama malzemesinin değiştirilerek saçak uçlarında damlalık yapılması;
- Yapının çevresine drenaj hattı ve yalıtım yapılması;
- Taş duvarlarda bakır okside bağlı oluşan renk değişimi, tuz oluşumu vb. temizlenmesi;
- Mevcut derzlerin raspa edilerek yenilenmesi,
- İç mekânda nem kaynaklı kabaran ve dökülen sıvaların raspa edilerek yenilenmesi;
- Cephelerde aşınma nedeniyle malzeme kaybı olan taşların onaylı projesine göre tamamlanması;
- Tamamlanamayacak durumda olan taşların yenilenmesi;
- Ahşap elemanlardaki kurt-böcek oluşumuna karşı ilaçlama yapılması;
- Ahşap taşıyıcı elemanlardaki yarık ve ayrılmalar için koruma raporu doğrultusunda işlem yapılması;
- Çatlaklar için sağlamlaştırma yapılması;
- Kalem işlerinin temizlenerek mevcut durumu ile korunması

Afyonkarahisar Ulu Camisi, Afyonkarahisar Kalesi'nin bulunduğu afete maruz bölge olarak belirlenen oldukça dik ve yüksek bir kaya kütesinin hemen güneyinde konumlanmıştır. Kaya düşmesi gibi risklere maruz kalabilecek konumdadır. Yapının ana girişini aldığı kuzey cephesinin önünde, gelen ziyaretçilerin bekleme, dinlenme vb. ve araçların park etme gibi karşılama alanı olarak da yoğun kullanımı olan alana yönelik gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi, kent merkezinde, geleneksel konut alanında konumlandığı için yoğun trafik nedeniyle hava kirliliğinin etkilerine maruz kalmaktadır. Ayrıca, Caminin bulunduğu bölgede doğalgaz bağlantısı olmadığı için orada yaşayan halk ısınmak amacıyla kömür kullanmaktadır. Bu durum da hava kirliliğini artırmaktadır.

(Talip KIZILCA-KTB, 2021)

Bununla birlikte, Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı'ndan, şehrin yeni yerleşim bölgesine doğru yaşanan nüfus akışı dolayısıyla geleneksel konut dokusu terk edilme ve bakımsızlık sorunları ile yok olma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Ayrıca, Afyonkarahisar il merkezi 2. derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Ancak, yönetim planı hazırlığı sürecinde, 7 Temmuz 2021 tarihinde alan paydaşları ile gerçekleştirilen odak grup toplantısında Afyonkarahisar Valiliği İl Afet ve Acil Durum Yönetim Müdürlüğü uzmanı tarafından Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı sınırlarının doğal afetler ve zemin dayanımı özellikleri bakımından güvenli alan içerisinde bulunduğu ifade edilmiştir.

4.2. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin Gördüğü Onarım ve Müdahaleler

Afyonkarahisar Ulu Camisi'ndeki kitabelerden elde edilen veriler ışığında; yapının inşasına 1272 yılında başlanmış ve inşasının 1277-1278 yıllarında tamamlanmış olduğu bilinmektedir (Aygen, 1973: 69). Yapının daha sonra 1341 yılında onarım gördüğü bilinmekteyse de yapılan onarımlar hakkında veri bulunmamaktadır (Uysal: 1993).

Yapının Osmanlı Döneminde de bazı onarımlar geçirmiş olduğu; minarenin Bayezit döneminde yapıya eklendiği bilinmektedir (Uysal: 2006) Genel itibarıyla, Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin 1765, 1851, 1947 ve 1984 yıllarında çeşitli onarımlar geçirdiği kaynaklarda belirtilmektedir (Kurtbil, 2012, :82-83).

Yapıda, Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'ndeki "Sultan Mahfili" benzeri mahfil olduğu, erken dönemlerde kaldırıldığı tahmin edilmektedir. Yapının bir döneminde; batı cephesindeki kapıdan "Bey Mahfili" ne ulaşıldığı (Kaya, 2014: 81) ve bu kapının bir sultan mahfili kapısı olmasının mümkün olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Yavuz, 1987: 351-361).

Afyonkarahisar Ulu Camisi, 1947 yılında esaslı onarım geçirmiştir (Kurtbil: 1993). 1947 yılında başlanan onarımın, kapsamlı bir onarım olduğu, uygulama sırasında çekilen fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Bu dönemde yapının üst örtüsü tamamen açılmış, ahşap sütunlar ve başlıklar yerlerinden alınmış, döşemeler sökülmüş, duvarların da bir kısmı pencere kotlarına kadar indirilerek yeniden yapılmıştır. Buna ek olarak ahşap sütunların tamamı, sütun başlıklarının ise büyük kısmı değişmiştir (Üyümez ve Kaya, 2007).

1947 yılı öncesinde düz toprak dam olan özgün çatısının, bu onarımda üst örtüsü değiştirilmiş ve metal çatı kaplamasına dönüştürülmüş çatısındaki ışıklık kaldırılmıştır. Doğu cephedeki kavisli giriş saçağı izi ile saçak üzerindeki iki dairesel formlu pencere ve yine aynı cephenin kuzey kısmında mahfil kotundaki pencere kaldırılarak cephe düzeni değiştirilmiştir. Kadınlar mahfilinin bu onarım öncesinde

şimdikinden daha alt kotta olduğu, bu onarım esnasında yenilediği görülmektedir (VGM Arşiv Fotoğrafları-1947).

Yapının çatı formu, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 10.09.1977 tarih ve 724 sayılı kararı ile onaylanan proje doğrultusunda 1978 yılında ahşap kırma çatı olarak değiştirilmiştir (VGM Arşivi-1977 onaylı çatı projesi). 1983 yılında yapının ahşap kırma çatısı tekrar onarılmış, 1984 yılında ise minaresinin peteği yenilenmiştir.

Minare onarımı-1984 (VGM Arşivi)

1987-2005 yılları arasında caminin çevresinde veya camiye bitişik olan niteliksiz yapılar kamulaştırılarak yıkılmıştır.

2006 yılında yapılan restorasyon uygulamalarında; yapı çevresi ile birlikte ele alınarak günümüz kullanımında ihtiyaç olan yapısal birimleri de içeren çevre düzenlemesi, eleman bazında sağlamlaştırma ve yenileme niteliğinde onarımlar yapılmıştır. Kalem işlerinin temizliği yapılarak ortaya çıkanlar belgelenmiştir. Malzeme bozulmalarına yönelik temizlik, sağlamlaştırma ve güçlendirme önlemleri alınmıştır. 2018 yılında restorasyon projesi yapılmış ancak uygulama aşamasına henüz geçilmemiştir.

Yapılan restorasyon uygulamalarında; yapı niteliksiz mekânsal, mimari eleman ve malzeme vb. dönemsel eklerinden arındırılmıştır. Tüm müdahalelerde özgün malzemelerin korunması ve yenilemelerde kullanılması esas alınmış, kısmen bozulmuş yapı malzemelerinin sağlamlaştırılarak ömrünün uzatılması hedeflenmiştir. Parça kaybı olmuş, bütünlüğünü yitirmiş mimari eleman ve yapı malzemelerindeki tamamlamalarda yeni eklenen kısmın anlaşılır olması için renk, doku vb. belirteçler kullanılmıştır. Mimari ve işlevsel gereklilik nedeniyle eklenen mimari elemanlarda çağdaş malzeme ve tasarımlar kullanılmıştır. Yapı çevresi ile birlikte ele alınmış çevre düzenlemesi ve yapının çevresindeki sokaklarda ve yapılarda sağlıklaştırma uygulamaları yapılmıştır.

Güney cephe çevre düzenleme (Seda DUZCU-KTB, 2021)

Yapının strüktürel elemanları ve diğer yapı malzemelerinde (çatı, duvar, iç mekan ve cephedeki mimari elemanlar vb., sıva, boya vb.) oluşan malzeme bozulmalarına ilişkin önlemler (koruma, sağlamlaştırma, güçlendirme vb.) periyodik bakım kapsamında ihtiyaç oldukça düzenli olarak yapılmaktadır.

4.3. Yönetim alanına ilişkin planlar, projeler ve koruma çalışmaları

4.3.1. Fiziki Planlar

4.3.1.1. 1/100.000 Ölçekli Afyonkarahisar İl Çevre Düzeni Planı

Afyonkarahisar İl Çevre Düzeni Planı, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesinin (b) bendi gereğince Afyonkarahisar Valiliği Acil Durum Yönetimi ve Bilgi İşlem Merkezi tarafından yapılmıştır. Aynı madde uyarınca Afyonkarahisar Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi tarafından onaylanıp askı sürecinin tamamlanmasını müteakip 14 Mart 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Afyonkarahisar İl Çevre Düzeni Planı revizyon çalışmaları ise Afyonkarahisar İl Genel Meclisi'nin 06.02.2008/55 sayılı kararı, İl Özel İdaresi'nin 05.03.2008/93 sayılı yazısı ve Valilik Makamı'nın 28.03.2008/ 90 sayılı Olur'u ile Afyonkarahisar Valiliği "Acil Durum Yönetimi ve Bilgi İşlem Merkezi" tarafından yapılmıştır.

Afyonkarahisar 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı 2025 yılı hedef alınarak hazırlanmış olup Afyonkarahisar'ın tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin koruma-kullanma dengesini sağlamak ve bu değerler içinde sürdürülebilir kalkınmasını yönlendirmek amaçlanmıştır. Planın ana hedefi, Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde sürdürülebilir ve yaşanabilir bir çevre yaratılması ile ilin ekonomik, sosyal ve fiziksel gelişmesine yönelik planlama stratejilerini oluşturmak olarak belirlenmiştir.

Koruma alanları içinde yer alan sit alanları, doğal karakteri korunacak alanlar ve ekolojik öneme sahip alanların koruma altına alınması, kayıtlı kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki kentsel gelişme baskısının önlenmesi, Afyonkarahisar 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın temel ilkeleri arasında yer almaktadır.

Mülga Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.02.1988 tarih ve 69 sayılı kararı ile belirlenen 28.12.1993 tarih ve 1861 sayılı kararı ile revize edilen Kentsel Sit Alanı sınırları içinde yer alan; başta Afyonkarahisar Ulu Camisi olmak üzere korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş anıtsal ve sivil mimari yapıların bulunduğu Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı Sınırları kapsamında 1/100.000 Ölçekli Afyonkarahisar Çevre Düzeni Planı'nda;

- Sit alanlarında (doğal, arkeolojik, kentsel, tarihi sitler) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve buna ilişkin "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik" ve "Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik" hükümlerine uyulacağı,
- Sit alanlarında yapılacak her türlü fiziki ve inşai müdahale için ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun görüşünün alınacağı,
- Koruma alanları içinde kalan tüm kentsel ve kırsal yerleşmelerin altyapılarının öncelikle ele alınıp iyileştirileceği,
- Tarihsel kimliği korunması gerekli olan yerleşme alanlarında ve yakın çevresinde tarihsel kimliğin bozulmasına neden olacak yapılaşma planlarının oluşturulamayacağı,
- Afyonkarahisar ilinin sit alanlarının belirlenmesi, doğal karakteri korunacak alanlarının belirlenmesi, ekolojik öneme sahip alanlarının korunması ve benzer amaçlı diğer koruma alanlarının belirlenmesi çalışmalarına devam edileceği,

- Koruma alanları sınırlarının ilgili kurum ve kuruluşlarınca yapılan çalışmalarla belirleneceği,
- Yürürlükteki yasal mevzuata göre belirlenen yeni koruma alan sınırlarının ve mevcut alanlardaki değişikliklerin onandıktan sonra ilgili kurumunca Çevre Düzeni Planına işlenmek üzere plan yürütücüsü kuruma gönderileceği,
- Turizm alanlarında alt ölçekli 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, 1/5.000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1.000 ölçekli uygulama imar planlarının öncelikli olarak yapılmasının sağlanacağı,
- Turizm alanlarında Çevre Düzeni Planına ve yürürlükteki ilgili yasal mevzuata göre uygulamanın yapılacağı,
- Tescilli sit alanlarında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararlarına uyulacağı,
- 2. Derece arkeolojik sit alanları içindeki mevcut yerleşimlerden uygun olanların takas yoluyla boşaltılmasının sağlanması gerektiği,
- 3. Derece arkeolojik sit alanlarında koruma kullanma dengesinin sağlanacağı ve yürürlükteki ilgili yasal mevzuatın uygulanacağı,
- Sit alanlarında herhangi bir uygulama yapılmadan önce ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan görüş alınacağı,
- Tüm sit alanlarında tarihi eser kaçakçılığı ve tahribatın önlenmesi için gerekli çalışmaların ilgili kurumlarca titizlikle takip edilmesinin sağlanacağı,
- Jeolojik sakıncalı alanların kentsel ve kırsal yerleşime açılmayacağı,
- Yerleşmeye açılması zorunlu alanlarda zemin ve sakinca niteliğine göre yerleşime uygunluk değerlendirme raporunun ilgili idaresince hazırlanması ve onaylanmasının zorunlu olduğu hükümleri yer almaktadır.

4.3.1.1. Afyonkarahisar Koruma Amaçlı İmar Planı

Afyonkarahisar Kentsel Siti Koruma Amaçlı İmar Planı mülga Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 08.07.1994 tarih ve 2016 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur. Afyonkarahisar Belediye Meclisi'nin 21.09.1994 tarih ve 133 sayılı kararı ile onaylanmıştır

Afyonkarahisar Koruma Amaçlı İmar Planı'nın amacı,

- Kentsel sit alanında belirlenecek koruma ve geliştirme politika ve stratejileri ile yürütülecek imar uygulamalarının, kent bütünündeki uygulama politika - stratejileri ve imar uygulamaları ile bütünlüğünü sağlamak,
- Yürürlükteki İmar Kanunu ve söz konusu kanuna ilişkin yönetmelik hükümlerinin kültür ve tabiat varlıklarını korumaya ilişkin kanun, yönetmelik hükümleri ve ilke kararları çerçevesinde birlikte değerlendirilerek uyulması için gerekli koşulları saptamak, uygulamaya yönelik ayrıntılarda gerekli açıklamalar ile uyulması gereken hükümleri getirmek

olarak belirlenmiştir.

Koruma Amaçlı İmar Planı sınırları içindeki yerleşme alanları, taşıdıkları nitelikler ve buna bağlı olarak uygulanacak koruma-geliştirme stratejileri açısından farklı planlama alt bölgelerine ayrılmıştır. Söz konusu planlama alt bölgeleri şunlardır:

Bütünlüğü ve Bozulmamışlığı Açısından Ağırlıklı Koruma Bölgesi (K1) : Kentsel Sit Alanında yer alan özgün konut dokusudur. Ağırlıklı olarak koruma stratejileri uygulanacaktır.

Doku Özellikleri Açısından Özgün Koruma Bölgesi (K2) : Kentsel Sit Alanı ve onu çevreleyen tarihsel kentsel dokuda özgün mimarlık örneklerinin yoğunlaştığı geleneksel ölçü ve özelliklerini sürdüren kentsel mekânların tanımlandığı organik konut dokusudur. Özgün koruma/ sağlıklılaştırma / yeniden geliştirme stratejileri birlikte uygulanacaktır.

Düzeltilme/Sağlıklılaştırma/Yenileme Ağırlıklı Bölge (B) : Kentsel sit alanı içerisinde ve çevresinde tarihsel kentsel yerleşme alanlarında özellikleri bozulmuş, değişmiş konut dokusudur. Çevrelediği koruma bölgeleri ile bütünleşmesi amacıyla, düzeltme/sağlıklılaştırma/yenileme stratejileri uygulanacaktır.

Geleneksel Çarşı-Ticaret Bölgesi (Ç) : Otpazarı/Taşhan çevresinde geleneksel özelliklerini sürdüren, çarşı bölgesinde, koruma/sağlıklılaştırma ağırlıklı bir strateji uyarınca onarım, arındırma, yeniden ölçü ve işlev belirleme operasyonları yürütülecektir.

Afyonkarahisar Koruma Amaçlı İmar Planı'nın temel ilkesi, Afyonkarahisar Kalesi ile Hıdırlık Tepesi arasında, Yukarıpazar'dan Otpazarı'na doğru bir vadi boyunca uzanan ve her iki yamaca doğru kademeli biçimde yerleşen tarihsel-kentsel dokunun genel görünümünün ve alışılmış kent peyzajının korunması olarak tanımlanmıştır.

Afyonkarahisar Koruma Amaçlı İmar Planı hükümleri doğrultusunda;

- Tarihsel dokuda, topografyaya uygun kademeli yerleşme biçimini bozacak silüet değerlerini yok edecek, alışılmış 2-2,5 katlı ortalama yapı yüksekliklerinin üzerinde yüksek yapı yapılmasına izin verilmemektedir.
- Geleneksel dokuda mevcut parsellerin birleştirilerek büyük alanlar açılmasına, mevcut doku özelliklerini ve yapı-avlu-bahçe örüntüsünü bozarak büyük taban alanlı yeni yapılmasına izin verilmemektedir.
- Kentsel sit alanı ve bunu içeren tarihsel-kentsel dokuda belirgin özelliğin yapı adaları ve parsellerin görece olarak küçük ölçüleri olması sebebiyle küçük parseller üzerinde bitişik düzende sıkışık yapı alışkanlığı sürdürülecektir. Bu nedenle, yerleşik konut dokusunun yapı düzeni ve yapı yoğunlukları korunacaktır. Kentsel sit alanı ve yakın çevresinde konutlar 100-140 m². parsellerde, bitişik yapı düzeninde, 8-10 m. cepheli, ön bahçesiz, iki katlı olacaktır.
- Bitişik yapı düzeninde, yapılar ön bahçesiz olacak, ancak yapının bir yanında yer alan avlu-bahçe ön cephede doğrudan yola açılırken; arka bahçe ile bütünleşebilecektir. Tescilli ve çevresel değerli yapılar avlu ve bahçeleri, bahçe duvarları ve ağaç-yeşil varlığı ile korunacaktır.
- Anıtsal yapı olarak tescil edilmiş olan yapılar özgün karakterleri bozulmayacak biçimde yakın çevreleri ile birlikte düzenlenecek, özgün işlevini sürdürmesine olanak bulunmuyorsa ilgili Koruma Kurulu onayı ile yeniden işlevlendirilecektir.

Afyonkarahisar Ulu Cami'nin doğusunda yer alan adalar Koruma Amaçlı İmar Planında “**Doku Özellikleri Açısından Özgün Koruma Bölgesi**” (K2), batısında yer alan adalar ise “**Düzeltilme/Sağlıklılaştırma/Yenileme Ağırlıklı Bölge**” (B) olarak tanımlanmıştır.

K2 Bölgesi, kentsel sit alanı ve çevresinde tarihsel kentsel dokuda özgün mimarlık örneklerinin yoğunlaştığı, ölçü ve özelliklerini sürdüren kentsel mekânların tanımlandığı çevrelerde organik konut dokusu olarak tanımlanmıştır. Bu bölgede:

- Özgün konut dokularının, dolu/boş oranları, avlu ve bahçeleri ile korunacağı,
- Parsel sınırları içinde projeleri uyarınca sağlıklılaştırma ve kötü eklerinden arındırma yapılacağı,
- Ayırma (ifraz) yapılamayacağı,
- Birleştirmenin (tevhid) komşu parsellerde yapılabileceği,
- 5.00 metreden küçük cepheli parsellerde, 40.00 m²'den küçük parsellerde ve yoldan cephe almayan parsellerde birleştirme (tevhid) yapılmadan yeni yapı izni verilemeyeceği,

- Birleştirmeden (tevhid) sonra cephe uzunluğunun 14.00 metreyi geçemeyeceği,
- Bu bölgelerde korunacak özgün mimarlık örnekleri (tescilli ve çevresel değerli yapılar) dışındaki kitle, konum ve gabarileri ile doku özelliklerini tamamlayan diğer yapıların parsellerinde, yıkıntı ve boş alanlarda çevreye uyumlu yeni yapılaşmaya projesine göre izin verileceği (yeni yapılaşma hükümleri geçerlidir)

hususları hükme bağlanmıştır.

B Bölgesi, kentsel sit alanı içerisinde ve çevresinde tarihsel kentsel yerleşme alanında bozulmuş ve değişmiş konut dokusunun bulunduğu bölge olup çevrelediği koruma bölgeleriyle bütünleşmenin sağlanması amacıyla düzeltme/ sağlıklılaştırma ve yeni yapılanma koşullarına göre yenileme operasyonlarına konu olacağı belirtilmiştir. Bu bölgede:

- Ayırma (ifraz) yapılamayacağı,
- Birleştirme (tevhid) parsel cephe genişliğinin 14.00 metreyi geçmemek üzere yapılabileceği,
- Bütünleştiği K1-K2 koruma bölgelerindeki özgün karakteristiklere uyumlu yeni yapılaşmaya izin verileceği (yeni yapılaşma hükümleri geçerlidir)

hususları hükme bağlanmıştır.

4.3.2. Stratejik Planlar

4.3.2.1. 2023 Türkiye Turizm Strateji Planı

2023 - Türkiye Turizm Stratejisi ve 2013 - Eylem Planı, Türkiye'nin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma-kullanma dengesi içinde kullanmayı ve turizm alternatiflerini geliştirerek Türkiye'nin turizmden alacağı payı arttırmayı hedef almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanmış ve 28.2.2007 tarih ve 2007/4 no'lu Resmi Karar ile kabul edilmiştir.

Söz konusu plan ile alternatif turizm türlerinden, öncelikli olarak, sağlık turizmi ve termal turizmin geliştirilmesine yönelik belirlenen strateji kapsamında, 2023 yılı hedefleri doğrultusunda, Troya, Frigya ve Afrodiasias bölgelerinin her birinin termal ve kültür temalı bölgesel varış noktası olarak geliştirilmesi, termal ve kültür turizmi kapasitesinin alternatif turizm türleri ile bütünleşmesi sağlanarak yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilmesi planlanmıştır.

Sadece kitle turizmi ve kıyı turizmi çerçevesinde değil termal, kış, yayla, kültür, kongre, eko-turizm, inanç ve gastronomi gibi turizm çeşitleri ile turizmin desteklenmesi eylem planının temel hedefidir. Strateji kapsamında Türkiye'de 9 adet tematik bölge önerilmektedir.

Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illerini kapsayan Frigya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi'nde kültür ve termal turizme dayalı olarak turizmin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bölge, termal turizmin geliştirilmesi amacıyla Türkiye'deki jeotermal potansiyeller dikkate alınarak başlatılan "Termal Turizm Kentleri Projesi" kapsamında öncelikli geliştirilecek bölgeler arasında yer almaktadır.

Frigya turizm bölgesi önemli bir doğa ve kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Bu kapsamda, kültür turizmine yönelik bu potansiyelin, kazı, restorasyon, alan düzenlemeleri ve benzeri çalışmalarla turizme kazandırılması; ayrıca, termal kentlerin ve nitelikli kür ve tedavi merkezlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Bölgede kültür ve termal turizme ek olarak turizm çeşitliliğinin sağlanması için ufak çaplı kanyon gölet, baraj vb. değerlerin doğa ve macera turizmi kapsamında düzenlenmesi planlanmıştır.

Bölgenin diğer turizm türleri ile entegrasyonu sağlanması ve Frigya Turizm Gelişim Bölgesinde, ulaşım bağlantılarının çeşitlendirilmesi ve niteliklerinin yükseltilmesine yönelik çalışmaların yapılarak büyük çaplı “Termal Turizm Kentleri” oluşturulması planda yer alan hedefler arasındadır.

Frigya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi dışında plan kapsamında belirlenen 9 adet tematik bölge arasında yer alan Göller Bölgesi ise, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinin ortasında yer almakta olup, Konya, Isparta, Afyonkarahisar ve Burdur illerini kapsamaktadır.

Bölgede, başta Beyşehir, Eğirdir, Kovada, Acıgöl, Burdur, Salda, Eber ve Akşehir Gölleri olmak üzere çok sayıda göl bulunmaktadır. Bu göller esas alınarak, doğa turizmine yönelik alanlar ve turizmi destekleyen dağ yürüyüşü, araçlı ve çadırılı kamp, yamaç paraşütü, dağcılık, mağaracılık, avcılık, binicilik, bisiklet, sörf, foto safari vb. gibi faaliyetlerin geliştirilmesi hususlarına planda yer verilmiştir.

Ayrıca, önemli bir yaban hayatına sahip olan bölgede, habitatlar ve ekosistemler bozulmadan sürdürülebilir bir turizm yaklaşımının sunulması, ziyaretçilerin doğa ve doğa koruma konularında bilgilendirilmesi, yöredeki doğa koruma çabalarına katkıda bulunulmasının sağlanması da eylem planındaki hususlar arasında belirtilmiştir.

4.3.3.Sokak Sağlıklaştırma Projeleri

Kentsel sit alanında bulunan Afyonkarahisar Ulu Cami ve çevresinde 'tarihi dokuya uygun olarak' başlatılan sokak sağlıklaştırma ve cephe iyileştirme çalışmaları Afyonkarahisar Belediyesi tarafından yürütülmektedir.

Afyonkarahisar Belediyesi'nin yürüttüğü sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile sadece fiziki mekânı değil sosyokültürel yapıyı da içine alan bütüncül koruma anlayışı kapsamında çekim noktaları ve cazibe merkezlerinin oluşturulması hedeflenmiştir.

Bedesten Kavşağı'ndan başlayarak Afyonkarahisar Ulu Camisi önü ve çevresini de içine alan, Yukarı Pazar Mahallesi ve Tac Ahmet Mahallesi üzerinde tarihi dokuya uygun sokak sağlıklaştırma çalışması, içerisinde Afyonkarahisar Kalesi, Mevlevi Türbe Camisi, Afyonkarahisar Ulu Camisi ve tarihi evlerin yer aldığı mahallelerde yer alan toplam 116 binayı kapsamaktadır.

4.4. Alana ilişkin Turizm, Tanıtım ve Eğitim Faaliyetleri

4.4.1. Turizm Faaliyetleri

Afyonkarahisar ili, sahip olduğu doğal ve kültürel çekiciliklerden dolayı, son yıllarda ülkemizin turizm yatırımlarının en fazla arttığı iller arasındadır. Şifalı termal kaynakları yanında, turizme konu olan doğal, tarihi ve kültürel kaynakların zenginliği, Afyonkarahisar ilini önemli çekim merkezi haline getirmektedir. Afyonkarahisar ile komşu iller karşılaştırıldığında, Afyonkarahisar'da turizm yatırımlarında çok hızlı bir artışın olduğu görülmektedir (Kervankıran, 2013: 174-175).

Afyonkarahisar Ulu Camisi; kaplıca, kültür ve kongre turizmi gelişmiş olan Afyonkarahisar'da yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettiği eserlerden biridir. Afyonkarahisar Ulu Camisi ve çevresindeki kültür varlıkları birbirine çok yakın konumda ve yürüme mesafesinde bulunmaktadır. Bu kültür varlıkları arasında yer alan Afyonkarahisar Kalesi, volkanik kayalardan trakit özelliği göstermektedir ve Afyonkarahisar şehrinin bu bölgede kurulması ve gelişmesinde etkili olmuştur. Kale, Afyonkarahisar ile özdeşleşmiş ve Afyonkarahisar şehrinin en önemli simgelerinden birini oluşturmaktadır. Kale, yüksek bir noktada yer aldığı için ulaşımı zor olmasına rağmen, Afyonkarahisar'a gelen turistlerin en fazla ziyaret ettiği mekânlardandır.

Afyonkarahisar Kalesi savunma bakımından olduğu kadar manzarası ve heybeti bakımından da göze çarpmaktadır. Kale, 226 m yükseklikte dik, sivri ve kayalık, çıkılması zor bir tepe üzerindedir. Kaleye kayaların oyulması ile yapılmış bir basamak ile çıkılmaktadır. İç ve dış kale olmak üzere iki kısmı bulunan kalenin en tepesinde “Kız Kalesi” bulunmaktadır. Selçuklu Sultanı 1.Alâeddin Keykubat burada cami, ambar, cephanelik ve su sarnıcı yaptırmıştır.

Kalenin genel görünümü
(Afyonkarahisar Belediyesi)

1760 tarihli Afyonkarahisar Gravürü
(Taşınar Dergisi, 2010: 79)

Afyonkarahisar Kalesi'ne çıkan turistler şehir merkezine doğru inerken Afyonkarahisar tarihi evlerini de ziyaret etmektedirler. Bu alandaki bazı konaklar (Mihrioğlu Konağı, Şehitoğlu Konağı vb.) turizme açılmıştır ve gelen ziyaretçilerin dinlenebileceği ve Afyonkarahisar yöresine özgü yemekleri yiyebileceği turistik tesisler haline getirilmiştir.

Afyonkarahisar Mevlevihanesi, Mevlevilik kültüründe, Konya Mevlevihanesi'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den sonra adeta ikinci pîr olarak kabul edilen Divane Mehmed Çelebi burada metfun olduğundan Mevlevîler'ce Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan sonra en önemli Mevlevî Âsitânesi olarak kabul edilen Mevlevîhâne bugün Mevlevî Camisi veya Türbe Camisi olarak bilinmektedir.¹⁸

Afyonkarahisar Mevlevihanesi
(<https://islamansiklopedisi.org.tr/karahisar-mevlevihanesi>)

Afyonkarahisar Mevlevihanesi gerek şehir içi, gerekse şehir dışından ziyaret edilen önemli mekânlardan biridir. En son 2008 yılında onarım yapılan caminin dışındaki matbah ve derviş odaları müze olarak düzenlenmiştir.

Afyonkarahisar ili, geçmişte klasik hamam işletmeciliği şeklindeki kaplıcalarıyla, günümüzde ise modern termal turizm yatırımları ile ilgi çeken bir ildir. Eski çağlardan beri varlığı bilinen, birçok

¹⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/karahisar-mevlevihanesi>

medeniyetin yüzyıllardır şifalı su ve kaplıca olarak kullandığı termal turizm merkezleri Afyonkarahisar ilinin en önemli turizm kaynaklarıdır. Afyonkarahisar ilinde Gazlıgöl, Ömer – Gecek, Bolvadin-Heybeli ve Sandıklı-Hüdaî kaplıcaları Kültür ve Turizm Bakanlığı'na "Turizm Merkezi" ilan edilmiştir. Özellikle son yıllarda kent merkezine yakın Ömer-Gecek turizm merkezinde turistik tesisler artış göstermektedir (Kervankıran, 2013: 176).

Ayrıca, Frig Vadisi olarak tanımlanan ve Anadolu'nun en eski medeniyetlerinin yaşadığı ve antik kalıntıların bulunduğu arazinin en geniş bölümü Afyonkarahisar sınırları içerisinde bulunmaktadır (Kervankıran, 2013: 175). Frig Vadisi, Afyonkarahisar, Eskişehir ve Kütahya il sınırları içerisinde ve Afyonkarahisar şehrinin kuzeyinde yer almaktadır. Frig kültürünü yansıtan kaya yerleşmeleri ve kaya anıtlarının en önemli örnekleri bu bölgede görülmektedir.

Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı ise Kocatepe ve Dumlupınar olmak üzere iki kısım halinde kurulmuştur. Tarihi Milli Park içerisinde on adet şehitlik ve anıt bulunmaktadır. 2000 yılında 1. Derece Tarihi Sit alanı ilan edilen milli parktaki anıt ve şehitliklerin dördü Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Afyonkarahisar ilinde konaklama işletmeleri içerisinde önde gelen tesisler, turizm işletme belgeli otellerdir ve bu otellerin büyük çoğunluğunu termal oteller oluşturmaktadır. Çünkü Afyonkarahisar'a şehir dışından gelen turistlerin büyük çoğunluğu nitelikli ve modern termal tesisleri tercih etmektedir. Termal otellerin yoğunlaştığı yer ise Ömer-Gecek Termal Turizm Merkezi'dir. Sandıklı'daki Termal Park Otel ve Safran Thermal Resort Otel haricindeki diğer 5 yıldızlı otellerin tamamı bu sahada bulunmaktadır (Kervankıran, 2013: 177-178).

İlin konumu dikkate alındığında iç kesimlerde olması, kırsal yerleşmelerin yoğun olması ve gelişmişlik endeksi bakımından düşük olmasına karşın Afyonkarahisar'da, son yıllarda turizm yatırımlarının önemli derecede arttığı görülmektedir. Özellikle 2000 yılından sonra ilde termal turizme bağlı termal otel, termal villa ve diğer turizm tesislerinde gözle görülür bir artış söz konusudur (Kervankıran, 2013: 181).

Afyonkarahisar Ulu Camisi ve Yakın Çevresi Yönetim Alanı sınırları içerisinde ziyaretçiler için çeşitli yiyecek-içecek işletmeleri bulunmaktadır.

4.4.2. Tanıtım Faaliyetleri

Afyonkarahisar ili, uluslararası ağlara üyelik bakımından, ülke genelinde ön plana çıkmış bulunmaktadır.

Afyonkarahisar, 30.10.2019 tarihinde ilan edilen UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nın yeni üyeleri arasında yer alarak "Gastronomi" alanında yaratıcı şehir unvanını almaya hak kazanmıştır. Bu sayede Afyonkarahisar, UNESCO tarafından yaratıcı şehir olarak kabul edilen dünyadaki 295 şehirden biri olmuştur. Afyonkarahisar söz konusu ağa "gastronomi" dalında kabul edilen Gaziantep ve Hatay'ın ardından Türkiye'den üçüncü şehir olma başarısını göstermiş ve dünyada bu alanda ağa kabul edilen 49 şehirden biri olmuştur. Afyonkarahisar Valiliği himayesinde 2018 yılından itibaren yerel paydaşlar ile işbirliği içinde yürütülen çalışmalar sonucunda Zafer Kalkınma Ajansı koordinasyonunda hazırlanan proje başvuru dosyası ile Afyonkarahisar Belediyesi adına yapılan ilk başvurusunda ağa kabul edilmeyi başaran Afyonkarahisar, bu alanda büyük bir başarıya imza atmıştır.¹⁹

2013 yılında oluşturulan UNESCO Öğrenen Şehirler Küresel Ağı (GNLC), söz konusu ağa üye şehirler arasındaki ikili öğrenmeyi ve diyalogu; dünya şehirlerindeki hayat boyu öğrenme uygulamalarını desteklemektedir. Son genişleme ile birlikte üye sayısı 175'den 230 şehre yükselen

¹⁹ <https://gastroafyon.org/>

UNESCO Öğrenen Şehirler Küresel Ağı'na, 2020 yılında Afyonkarahisar da, Balıkesir ve İzmir ile birlikte yeni üye olarak kabul edilmiştir.²⁰

Ayrıca, Afyonkarahisar Valiliği ve Zafer Kalkınma Ajansı işbirliği ile gerçekleştirilen başvuru sonucunda Afyonkarahisar, Avrupa Tarihi Termal Şehirler Birliği (EHTTA)'ya 2019 yılında üye olmuştur. 2009 yılında Fransa, İtalya, İngiltere, İspanya, Belçika gibi ülkeler tarafından kurulan EHTTA, kâr amacı gütmeyen uluslararası ve sınırsız süreli bir birliktir. Birliğin başlıca hedefi, farklı ülke ve şehirlerin tecrübe paylaşımını teşvik ederek kentler ve termal arasında, tarih ve sanatsal miras ile bu mirasla alâkalı kültürel, hukuki ve termal endüstri bağlamında güçlü bir ortaklık ağı oluşturmaktır.²¹

Afyonkarahisar Belediyesi'nin Zafer Kalkınma Ajansı'nın mali desteği ile birlikte Afyonkarahisar Ulu Camisi'ne yürüme mesafesinde yer alan bir alanda, "Afyon Mutfağı Marka Olma Yolunda" projesi ile gastronomi sokağı oluşturulmasına yönelik çalışmaları bulunmaktadır.

26-30 Ağustos tarihleri arasında beş gün süren Zafer Haftası şenlikleri kapsamında askeri törenler yanında, sergiler, geziler, konserler tertiplenmektedir. Bunun dışında, Afyonkarahisar Klasik Müzik Festivali, Caz Festivali, Geleneksel El Sanatları Festival gibi organizasyonlar kapsamında düzenlenen etkinliklerin bir kısmı Ulu Cami yakınında yer alan Millet Hamamı gibi, anıtsal mimari yapılarda gerçekleştirilmektedir.

Dünya Motocross Şampiyonası'nın Afyonkarahisar'da yapılması ile kent spor turizmi açısından önemli bir ivme kazanmıştır. Ayrıca, kentte gerçekleştirilen sportif faaliyetler ise (bisiklet yarışı, motor yarışı vb.) mutlaka Afyonkarahisar Kalesi ile ilişkilendirilmektedir.

4.4.3. Eğitim Faaliyetleri

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Alanı sınırları içinde kalan merkez ilçe, Tac Ahmet Mahallesi'nde 1 adet ilkokul (Namık Kemal İlkokulu) bulunmaktadır.²²

Afyonkarahisar Halk Eğitim Merkezi'nde, kültürel değerlere sahip çıkarak yöre insanının sosyal ve mesleki yönden gelişiminin sağlanması amacıyla çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir. Bu kapsamda toplam 9 derslikte, 24 öğretmen nezaretinde yaklaşık 146 ayrı alanda kurs açılmıştır.²³

4.4.4. Ziyaretçi Yönetimi

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin yılda yaklaşık 100.000 ziyaretçisi bulunmaktadır. Yerel ve ulusal basın kaynaklarında caminin tanıtımına yönelik çalışmaların artması ile birlikte son yıllarda ziyaretçi sayısında bir artış gözlemlenmektedir. Ancak, caminin giriş kapısında ziyaretçilere ilişkin herhangi bir kayıt yapılmadığı için ziyaretçi sayısı ile ilgili net bir istatistiki veri mevcut değildir.

Ziyaret saatleri Afyonkarahisar İl Müftülüğü tarafından 10.00-18.00 saatleri arasında belirlenmesine rağmen yatsı namazı sonuna kadar ziyaretler devam edebilmektedir.

Afyonkarahisar'dan ve diğer illerden öğrenciler, kültürel eğitim programları kapsamında, cami ve çevresine düzenlenen geziler sayesinde camiye ziyaret etmektedir.

²⁰ <https://zafer.gov.tr/tr-tr/Kaynaklar/Ajans-Haberleri/ArtMID/1194/ArticleID/16266/afyonkarahisar-unesco-ogrenen-sehirler-kuresel-agi%E2%80%99nda>

²¹ <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/afyonkarahisar-avrupa-tarihi-termal-kentler-birligine-uye-oldu>

²² <https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx>

²³ https://afyonhem.meb.k12.tr/03/01/114947/okulumuz_hakkinda.html

Cami içerisinde herhangi bir yönlendirme sisteminin bulunmadığı için (girilmemesi gereken mekânları gösteren vb.), ahşap parçaların (özellikle minber kapısı) ziyaretçiler tarafından zarar görme ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca, ziyaretçilerin Afyonkarahisar Ulu Camisi içinde flaşlı fotoğraf veya yoğun spot aydınlatmalı film çekimi yapması da yapının iç mekânında yer alan malzemenin tahribatı açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Cami içerisinde yönlendirici tabela ve caminin sahip olduğu değerlere ilişkin açıklamaların yer aldığı levhalara ihtiyaç duyulmaktadır.

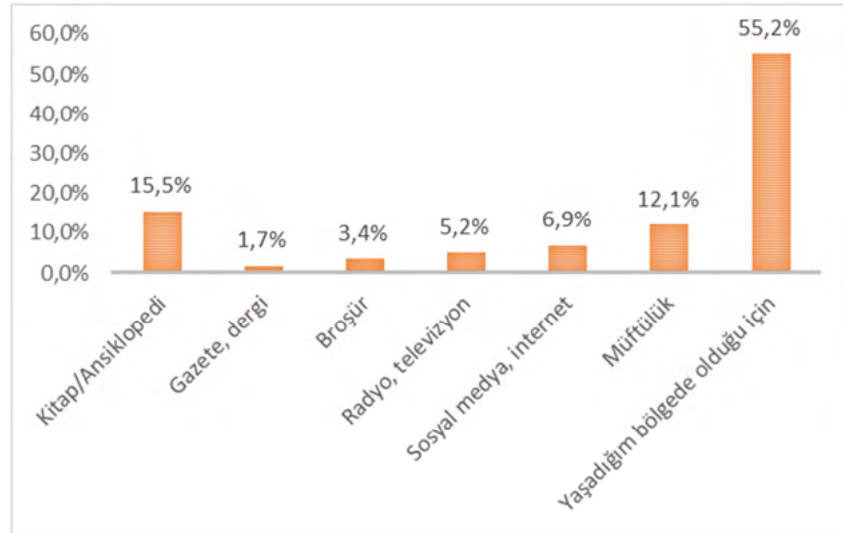
5. ALANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Anket Çalışması

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı hazırlık sürecinde yerel halk ile ticari işletmelere uygulanan anket çalışması kapsamında, alanın yerleşik nüfusunun sosyo-ekonomik durumunun belirlenmesi amacıyla görüşmecilere sorular sorulmuş ve verilen cevaplar neticesinde ortaya çıkan sonuçlar aşağıda açıklanmıştır.

Yapılan görüşmeler neticesinde, hane halkı anket katılımcılarının %15.79'i, işyeri anket katılımcılarının % 54.54'ü Afyonkarahisar Ulu Camisi'ni ibadet amacıyla her gün ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Hane halkı anketi uygulananların % 47.37'si "yılda birkaç kez", % 14.04'ü "haftada bir", % 7.02'si "haftada birkaç kez", % 8.77'si "ayda birkaç kez" caminin kendilerince ziyaret edildiği bilgisini paylaşmış, katılımcıların % 7.02'si de pandemi nedeniyle camiye gidemediklerini ifade etmiştir. İşyeri anketi uygulanan 11 kişiden 6'sı her gün, 3'ü haftada bir gün ibadet için camiye kullandığını belirtmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda anket çalışmasının uygulandığı katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Afyonkarahisar Ulu Camisi'ni ziyaret ettiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, camiye ziyaret edenlerin % 90'ından fazlası camiye bir aidiyet duyduğunu ifade etmiştir. Bu durum, caminin ziyaret edilme sebebinin, manevi aidiyet doğrultusunda, yoğunlukla ibadet amacı taşıdığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Afyonkarahisar Ulu Camisi çevresinde yaşayanların büyük çoğunluğunun cami hakkında bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların %55,2'si yaşadığı bölgede olduğu için cami hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtirken, %15,5'i kitap/ansiklopedi aracılığıyla bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Afyonkarahisar Ulu Camisi hakkında sahip olunan bilginin kaynağı ile ilgili olarak ortaya çıkan sonuçlar ilk etapta bölge halkının eğitim düzeyi ile bağlantılı görülmektedir. Ancak; anket formlarında yapılan inceleme sonucu ilkokul mezunu olduğu belirtilen 5 katılımcının kitap/ansiklopedi vasıtasıyla Afyonkarahisar Ulu Camisi hakkında bilgi sahibi olduğu, 17 ilkokul mezunu, 5 ortaokul ve 5 lise

mezunu katılımcının Ulu Camiye ilişkin yaşadığı bölgede olduğu için bilgi sahibi olduğunu belirttiği tespit edilmiştir.

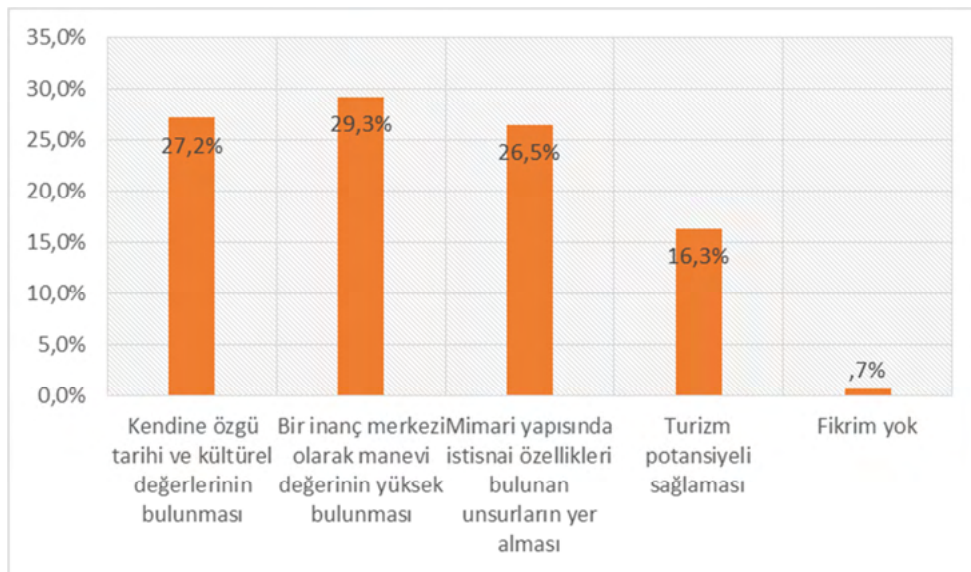
	Cami hakkında bilgi							Total
	Kitap/Ansiklopedi	Gazete, dergi	Broşür	Radyo, televizyon	Sosyal medya, internet	Müftülük	Yaşadığım bölgede olduğu için	
İlkokul	5	0	1	0	0	4	17	18
Ortaokul	0	0	0	1	2	1	5	5
Eğitim	2	1	1	1	1	2	5	6
Lise	2	0	0	1	1	0	2	2
Üniversite	0	0	0	0	0	0	3	3
Yok	0	0	0	0	0	0	3	3
Total	9	1	2	3	4	7	32	34

Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin yakın çevresinde yaşayanlar arasında anket katılımcıların büyük çoğunluğu (%29,3) camiyi bir inanç merkezi olarak manevi değerinin yüksek olmasından dolayı beğendiğini ifade etmiştir. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin beğenilme sebepleri arasında daha sonra sırasıyla;

- yapının kendine özgü tarihi ve kültürel değerlerinin bulunması (%27,2)
- mimari yapısında istisnai özelliklerin yer alması (%26,5)

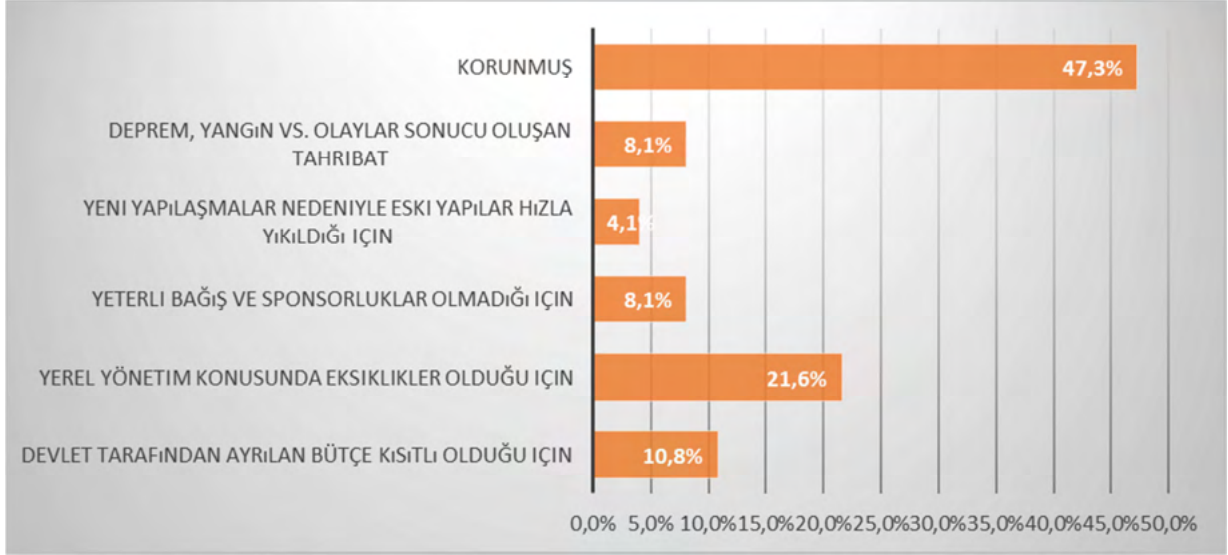
seçeneklerinin tercih edildiği anlaşılmıştır.

Çıkan sonuçlar Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin manevi değeri ile birlikte kültürel, tarihi, sanatsal ve estetik değerlerinin de yapının bulunduğu alanda yer alan nüfus tarafından benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Hane halkının %61,4'ü Afyonkarahisar Ulu Camisi ve çevresinin yeterince korunmadığını düşünürken %38,6'sı yeterince korunduğunu belirtmiştir. İşyeri anketi sonucunda da, anket uygulananların

%54,54'ü cami ve çevresinin yeterince korunmadığını düşünmektedir. Cami ve çevresinin korunmadığını düşünen kişilerin çoğunluğu bu durumu “yerel yönetimler konusunda eksiklikler olması” ve “devlet tarafından ayrılan bütçenin kısıtlı olması” olarak gerekçelendirmiştir. Yeterli korunmama durumuna ilişkin sebepler arasında bu gerekçelerin ardından; “deprem, yangınlar vb. olaylar sonucu oluşan tahribat”, “yeterli bağış ve sponsorluklar olmaması” nedenleri anket cevaplarında yer almıştır.

(Hane Halkı)

Cami yeterince korunmuş mu? Caminin korunmamasının sebebi nedir?			
		Yeterince korunmuş mu?	
		Hayır	Total
Korunmamasının sebebi	Devlet tarafından ayrılan bütçe kısıtlı olduğu için	1	1
	Yerel yönetim konusunda Eksikler olduğu için	5	5
	Yeni yapılaşmalar nedeniyle	1	1
	Deprem yangın vb. olaylar sonucu	1	1
Total		6	6

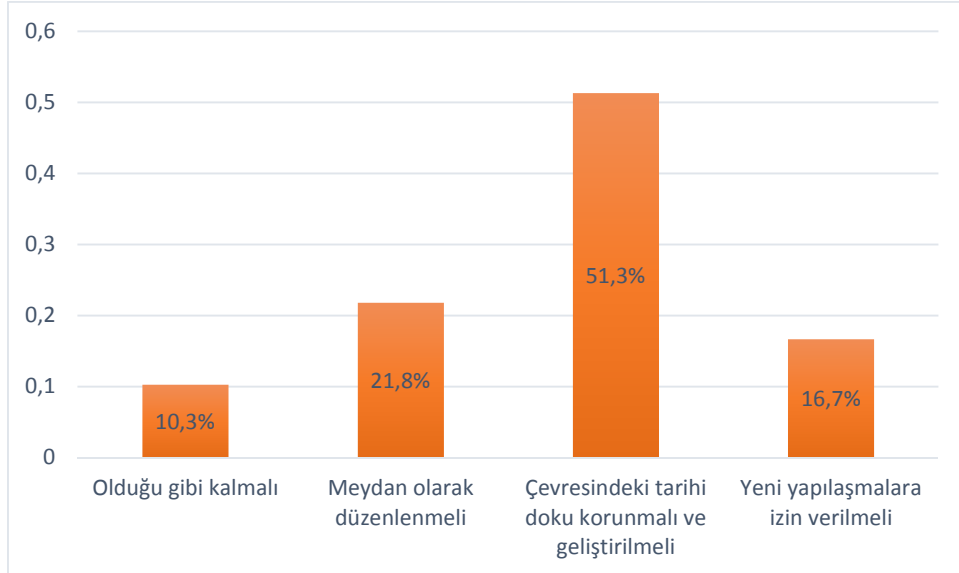
(İşyeri)

Hane halkı anket katılımcılarının %50,88'i Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin koruma ve tanıtma çabalarının yeterli olduğunu düşünürken, %49,12'si bu çabayı yeterli bulmamaktadır. Bununla birlikte, katılımcıların %58,3'ü (35 kişi) cami ve çevresinin korunması ve tanıtımına yönelik faaliyetlere katılmak istemezken, %30'u (18 kişi) gönüllü-bedelsiz çalışabileceğini belirtmiştir. Katılımcılarının çoğunun Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin koruma ve tanıtma çalışmalarına katılım

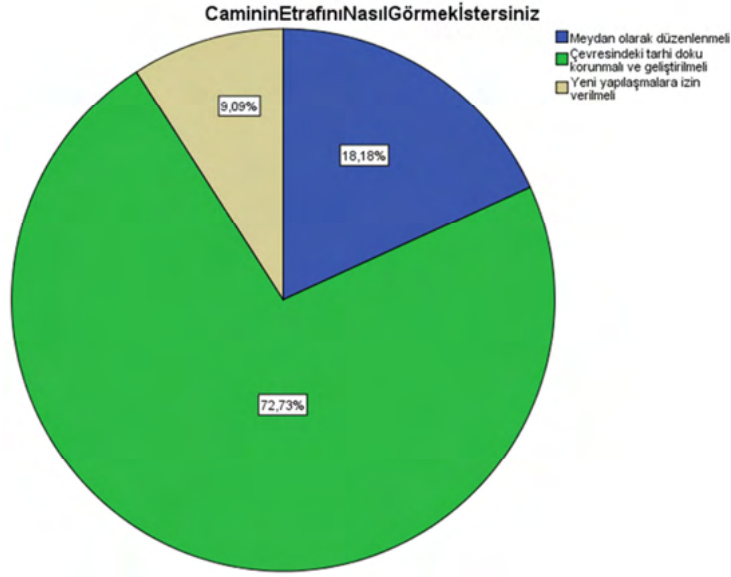
isteğinin bulunmamasının bölgede yaşlı nüfusun ağırlıkta olmasının etkili olabileceği düşünülmektedir.

	N	Percent
Gönüllü-bedelsiz çalışarak	18	30,0%
Bilgilendirme faaliyetlerine gönüllü olarak katılarak	3	5,0%
Tanıtıma yönelik projeler hazırlayarak	3	5,0%
Diğer	1	1,7%
Katılmak istemiyorum	35	58,3%
Total	60	100,0%

Katılımcıların büyük bir bölümü Afyonkarahisar Ulu Camisi çevresindeki tarihi dokunun korunması ve geliştirilmesi (hane halkı %51.3, işyeri % 72.73) gerektiğini ifade etmiştir. Hane halkının %10.3'ü Ulu Cami ve etrafının olduğu gibi kalması gerektiğini, %21.8'i çevresinin meydan olarak düzenlenmesinin uygun olacağını, %16.7'si yeni yapılaşmalara izin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. İşyeri anketi katılımcılarının %18.18'i Ulu Cami çevresinin meydan olarak düzenlenmesi gerektiğini %9.09'u ise yeni yapılaşmalara izin verilmesi gerektiğini düşündüğünü belirten tercihleri işaretlemiştir. Gerek hane halkı gerekse işyeri çalışanlarının büyük bir çoğunluğunun Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin özgün dokusunun muhafaza edilmesi yönünde bir beyanı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

(Hane Halkı)

(İşyeri)

Katılımcıların %89,47'si Afyonkarahisar Ulu Camisi'ni ziyaret eden turist görmek isterken %10,53'ü ziyaretçi turist görmek istememektedir. Hane halkı katılımcılarının %14'ü turistlerin buldukları bölgeye ekonomik katkısı olduğunu belirtmişse de katılımcıların büyük çoğunluğu (%73,7) turistlerin bölgeye katkısı olup olmadığı sorusunu cevapsız bırakmıştır. Bu durumun yaşlı nüfus ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Yönetim alanı içerisinde hane halkının kültürel miras bilincinin değerlendirilmesi amacıyla sorulan sorulara yönelik verilen cevaplar incelendiğinde, “kültürel miras” kavramının kendilerine ne ifade ettiği sorusuna, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%57) “arkeolojik alanlar”, “dini yapılar”, “geleneksel/tarihi evler” ve “el sanatları”nın tamamının söz konusu kavram kapsamında ele alınabileceğine ilişkin cevap verdiği tespit edilmiştir.

Miras kavramı								Total
Arkeolojik alanlar	Dini yapılar	Geleneksel/tarihi evler	El sanatları	Yöresel yemekler	Halk oyunları ve halk edebiyatı	Hepsi	Diğer	
5	5	8	1	3	0	19	0	29
2	2	2	1	1	0	5	0	8
4	3	3	0	2	0	4	1	9
0	0	0	0	0	0	2	0	2
1	1	0	1	2	1	3	4	9
12	11	13	3	8	1	33	5	57

(Hane Halkı)

“Kültürel miras niçin korunmalıdır?” sorusuna katılımcılar tarafından en çok “tarihi açıdan önemli olduğu için”, “gelecek nesillerin de kültürel miraslarını görme hakkı olduğu için”, “milli değerlere sahip oldukları için”, “turistler ziyaret ettiği için”, “ekonomik kazanç sağladıkları için”, “estetik değerlere sahip oldukları için” şıklarının tamamını kapsayan “Hepsi” seçeneği işaretlemiştir. Bu

soruya en az verilen cevapsa ekonomik kazanç sağladıkları için ve estetik değerlere sahip oldukları için yanıtları olmuştur.

	N	
Tarihi açıdan önemli olduğu için	12	13,8%
Gelecek nesillerin de kültürel miraslarını görme hakkı olduğu için	16	18,4%
Milli değerlere sahip oldukları için	10	11,5%
Turistler ziyaret ettiği için	6	6,9%
Ekonomik kazanç sağladıkları için	2	2,3%
Estetik değerlere sahip oldukları için	3	3,4%
Hepsi	36	41,4%
Diğer	2	2,3%
Total	87	100,0%

(Hane Halkı

Katılımcıların cami ve çevresinin korunmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik önerilerinin tespit edilmesi amacıyla anket kapsamında getirilen;

- turizme yönelik politikalar üretilmelidir,
- kültürel, tarihi ve doğal niteliklerine yönelik farkındalığın artırılması gerekmektedir,
- çevresi ile birlikte restorasyon ve sağlıklılaştırma çalışmaları yapılmalıdır,
- alana yönelik detaylı araştırma ve incelemeler yapılarak alanın değerinin tanımı yapılmalıdır,
- ilçe kültürü ve geleneklerinin korunması gereklidir

şeklindeki önerilerin tamamı (hane halkı %29,5 işyeri %45 oranıyla) katılımcıların büyük bir kısmı tarafından uygun görülmüştür.

Anket görüşmeleri sırasında katılımcıların, UNESCO Dünya Mirası Hakkında bilgi düzeyleri de tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, hane halkı katılımcılarının %77,19'u UNESCO Dünya Miras Listesi hakkında bilgi sahibi değilken, %22,81'i bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların %16,7'si mahallede karşılaştıkları en önemli problem olarak köhnelenmiş/ yıpranmış/ bakımsız yapıları görmektedir. Bunu %12,7'lik oranla hava kirliliğinden duyulan rahatsızlık takip etmektedir. Öte yandan katılımcıların %11'i su, kanalizasyon, elektrik vb. altyapı eksikliğine işaret etmiş bu alt yapı eksikliklerinden en çok doğalgaza ihtiyaç duyduklarını eklemiştir.

	N	
Kötü durumdaki yollar/kaldırımlar	23	9,4%
Su, kanalizasyon, elektrik vb. altyapı eksikliği	27	11,0%
Yetersiz aydınlatma	16	6,5%
Eğitim kurumlarının yetersiz sayıda veya nitelikte olması	3	1,2%
Güvenlik sıkıntısı	14	5,7%
Park, meydan gibi kamusal alanların yetersizliği	25	10,2%
Köhnelenmiş/ yıpranmış/ bakımsız yapılar	41	16,7%
Hava kirliliği	31	12,7%
Toplu taşıma eksikliği	12	4,9%
Nüfus yapısının değişmesi/ göç alması	25	10,2%
Otopark eksikliği	23	9,4%
Hepsi	2	0,8%
Diğer	3	1,2%
Total	245	100,0%

(Hane Halkı)

		N	
Mahalledeki problem nedir ?	Kötü durumdaki yollar	5	10,6%
	Su, kanalizasyon elektrik vb. altyapı eksikliği	7	14,9%
	Yetersiz aydınlatma	4	8,5%
	Eğitim kurumlarının yetersiz sayıda ve nitelikte olması	1	2,1%
	Güvenlik sıkıntısı	4	8,5%
	Park, meydan gibi kamusal alanların yetersizliği	6	12,8%
	Köhnelenmiş/ yıpranmış/ bakımsız yapılar	6	12,8%
	Hava kirliliği	5	10,6%
	Toplu taşıma eksikliği	2	4,3%
	Nüfus yapısının değişmesi/ göç	2	4,3%

	alması		
	Otopark eksikliği	4	8,5%
	Hepsi	1	2,1%
Total		47	100,0 %

(İşyeri)

Katılımcıların büyük bir bölümü buldukları bölgeden başka mahallelere göç olduğunu belirtmiş olup göç gerekçesi olarak ise, eski ve bakımsız evler, yıkık yapılar, konfor koşullarının yetersizliği (evlerde kalorifer ve doğalgaz eksikliği), bölgenin sit alanı olması, evlerin yenilenememesi, iş imkânları gibi nedenler sıralanmıştır.

5.2. GZFT Analizi

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı çalışmaları çerçevesinde; Ulu Cami ve yakın çevresinin güncel durumunun tespit edilmesi ve bütüncül bir şekilde analiz çalışmasının yapılması amacıyla; Güçlü, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler Analizi gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede; alanın sorunları ve olanaklarının tespit edilmesi, fırsatlar ile tehditlerinin de her yönüyle belirlenmesi amacıyla;

- Koruma ve Kentsel Gelişim
- Araştırma
- Altyapı/Erişim
- Sunum/Tanıtım/Turizm
- Yerel Farkındalık/Katılım
- Eğitim/Kapasite Geliştirme

gibi konularda Ulu Cami odak olmak üzere yakın çevresine yönelik güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditlere ilişkin görüş alış verişinde bulunmak amacıyla, paydaş analizi ile belirlenen yetkili ve ilgililerin katılımıyla, Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı'nda 07 Temmuz 2021 tarihinde odak grup toplantıları gerçekleştirilmiştir.

Odak grup toplantıları sonunda, alandaki mevcut durumun tespiti ve paydaşların alan hakkındaki beklentileri belirlenmiştir. Bu toplantılar, alanda devam eden projeler hakkında ilgili idareler tarafından desteklediği için ayrıca faydalı olmuştur.

“Güçlü ve Zayıf Yanlar, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT)” analizi, ilgili tüm paydaşların alanın güncel durumunu hem bireysel hem de kurumsal çerçeveden değerlendirme imkânı bulduğu katılımcı bir süreç yoluyla elde edilmiştir. Ortaya çıkan GZFT analizi sonuçları; yönetim planı eylem tablolarında yer alacak faaliyetlere yönelik hedeflerin belirlenmesinde etkili olmuştur.

5.2.1. Güçlü Yönler

Koruma ve Kentsel Gelişim	Karahisar Kalesi eteklerinde kurulan Ulu Cami'nin, Kale'yle birlikte bir bütünlük arz etmesi
	Ulu Cami'nin 13. yüzyılda inşa edilmiş ahşap tavanlı ve direkli yapıların nadir örneklerinden biri olması
	Ulu Cami'nin Selçuklu Dönemi'nden kalan Afyonkarahisar'ın en büyük camisi olması
	Ulu Cami'nin taşıyıcı 40 adet ahşap direk üzerine

Koruma ve Kentsel Gelişim	inşa edilmesi
	Sütun başlıklarında, giriş aralarında, ahşap levhalarda, lambrielerde yoğun olarak bitkisel ve geometrik motifler, palmetler, rumilerle oluşturulan süslemelerin ve yazı kompozisyonlarının bulunması
	Ahşap bir levha üzerinde bulunan horoz ve kuş figürünün süsleme açısından kayda değer olması
	Caminin inşa edildiği tarihten bu yana özgünlüğünü koruyarak kesintisiz şekilde ibadet amaçlı kullanım fonksiyonunun devam etmesi
	Ulu Cami çevresinin farklı dönemlere tarihlenen birçok kültürel varlığa ev sahipliği yapması
	Yapı ve çevresinin ulusal koruma mevzuatı kapsamında korunuyor olması
	Ulu Cami'nin, Karahisar Kalesi başta olmak üzere Mevlevi Camisi ve tarihi ahşap evlerin bulunduğu kentsel sit alanında yer alması
	Ulu Camii'nin bulunduğu alanın, kentsel sit olarak tescil edilen geleneksel evler ve sokaklardan oluşan bozulmamış tarihi kent dokusu
	Yakın çevresinde caminin silüetini bozacak yüksek yapılaşmanın olmaması
	Alan ve yakın çevresinde gerçekleştirilen sokak sağlıklılaştırma uygulamaları
	UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'nde yer alması
	Ulu Cami'nin bulunduğu alan 2. Derece Deprem Bölgesi'nde yer almasına rağmen, zeminin kayalık olması sebebiyle zeminde oturma ve çökme olmaması
	Ulu Cami'nin Koruma Kurulu onaylı kalem işi restorasyon ve çevre düzenleme projesinin bulunması
Araştırma	Ulu Cami'nin, akademisyenler ve uzmanlar tarafından araştırılması, tez ve sempozyumlara konu olması
	Selçuklu ve Osmanlı yapılarının mimari bezemelerine ilişkin yayınların varlığı
	Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde Sanat Tarihi, Tarih ve Güzel Sanatlar Bölümlerinin varlığı
Altyapı/ Erişim	Afyonkarahisar'ın coğrafi konum olarak, doğu ve batı illerinin arasındaki kesişim noktasında, Antalya, İzmir, Konya karayolu üzerinde olması bakımından ulaşım kolaylığı
	Demiryolu hattının şehrin içinden geçmesi ve yeni yapılacak Ankara- İzmir hızlı tren hattının yine bu güzergâhta bulunması
	Ulu Cami'nin şehir merkezinde olması
	Ulu Cami ve çevresindeki kültür varlıklarının birbirine çok yakın konumda ve yürüme mesafesinde bulunması (Afyonkarahisar Kalesi, Mevlevi Camisi, Taşhan gibi)

Sunum/ Tanıtım/ Turizm	Ulu Cami ve çevresindeki kültür varlıklarının birbirine çok yakın konumda ve yürüme mesafesinde bulunması (Afyonkarahisar Kalesi, Mevlevi Camisi, Taşhan gibi)
	Alanın yakın çevresinde Frig Vadisi, kanyonlar, göller ve mağaralar gibi tabiat varlıklarının bulunması
	Alanın yakın çevresinde Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı'nın bulunması
	Afyonkarahisar'ın termal turizm merkezi olması
	Afyonkarahisar'ın UNESCO tarafından "Gastronomi Şehri" olarak seçilmiş olması
	Dünya Motocross Şampiyonası'nın Afyonkarahisar'da yapılması ile kentin spor turizmi açısından önemli bir ivme kazanmış olması
	Ulu Cami'nin; kaplıca, kongre ve kültür turizmi gelişmiş olan Afyonkarahisar'da yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettiği eserlerden biri olması
	Cami görevlilerinin tanıtım faaliyetleri konusunda bilgi ve bilinç sahibi olması
	Yöresel pazarların varlığı
	Ulu Cami yakınında yöresel yemeklerin servis edildiği yiyecek-içecek işletmelerinin varlığı
Yerel Farkındalık/ Katılım	Şehir halkı tarafından Ulu Cami'nin tanınırlığının/ bilinirliğinin yüksek olması
Eğitim/ Kapasite Geliştirme	Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde Ulu Cami ile ilgili araştırma yapabilecek bölümlerin olması
	Afyonkarahisar'dan ve diğer illerden öğrencilerin kültürel gezi bağlamında cami ve çevresine getirilmesi

5.2.2. Zayıf Yönler

Koruma ve Kentsel Gelişim	Ulu Cami için hazırlanan ve Koruma Bölge Kurulu onaylı çevre düzenleme ve restorasyon projesinin uygulamaya geçirilmemesi (Mevcut durumda Ulu Cami dış duvarlarının yüksek olması, ziyaretçi dinlenme alanlarının olmaması)
	Ulu Cami'nin içi ve çevresinde temizlik ve güvenlik sorunları ve ilgili personelin görevlendirilmemiş olması, bu ihtiyaca ilişkin yeterli bütçenin ayrılmaması
	Geleneksel zanaatların (tezhip, minyatür), tasarım ve yapım tekniklerinin unutulmaya yüz tutması (Geleneksel zanaatın devamına yönelik sürdürülebilirlik sorunları)
	Tarihi kent merkezindeki sivil mimarlık örneği sahiplerinin, mülkiyetlerindeki varlıkların

Koruma ve Kentsel Gelişim	kültürel ve yapısal özellikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olamamaları
	Yönetim alanı sınırı ve çevresinde yaşayan insanların kültürel mirasın korunması, Dünya Mirası vb. konulardaki genel bilgi eksikliği
	Yönetim alanı sınırı ve çevresinde yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumu ile eğitim düzeyinin düşük olması
	Alan çevresinde son dönemlerde inşa edilen yeni yapılar ile ilavelerinin geleneksel dokuyla uyumlu olmaması
	Kentsel Sit Alanı dışında kalan, ancak alanla görsel ilişki içinde bulunan ticari fonksiyonlu yapılarda gerçekleştirilen uyumsuz uygulamalar
	Alan çevresinde fiziksel durumu kötü olan, risk ve güvenlik sorunu yaratan metruk yapıların bulunması
	1994 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Koruma Amaçlı İmar Planının güncel olmaması
	Ulu Cami'nin yangın alarm sisteminin eski oluşu
	Ulu Cami'de güvenlik görevlisinin olmaması
	Yönetim Alanı sınırları ve çevresinde sorumluluğu-yetkisi bulunan kurumlar arasında bilgi akışı ve kurumsal bilgi paylaşımının yetersiz olması, genel bir koordinasyon eksikliğinin bulunması
	2018 yılında Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanan ve acil müdahale ihtiyacı bulunan kalem işi projesinin henüz uygulamaya konmaması
Araştırma	Alana ilişkin araştırma ve yabancı yayınların eksikliği
	Ulu Cami ve çevresini bir bütünlük içerisinde ele alan yayın eksikliği
	Araştırmacıların yeterince teşvik edilmemesi
Altyapı/ Erişim	Tarihi kent merkezindeki trafik yoğunluğu ve otopark sorunu
	Ziyaretçilerin temel ihtiyacı olan, wc, lokanta, otopark gibi ünitelerin yetersiz olması ya da kalitelerinin düşük olması
	Ulu Cami çevresinde oturulacak dinlenilecek park ve yeşil alanların yetersiz olması
	Doğalgaz altyapısı eksikliği
Sunum/ Tanıtım/ Turizm	Ulu Cami ve çevresinde yaşayan insanların turizm bilincinin oluşmaması
	Yönetim alanı yakın çevresinde tescilli anıtsal ve sivil mimari örneklerinin yoğun bulunmasına rağmen alanda yeterli turizm faaliyetlerinin yapılmaması
	Ulu Cami ve çevresinde sosyal ve kültürel etkinliklerin eksikliği
	Afyonkarahisar'da yeterince turizm danışma bürosu ve turist rehberinin olmaması

Sunum/ Tanıtım/ Turizm	Ulu Cami içindeki kalem işlerinin, içerideki aydınlatmanın sürekli sağlanamamasından dolayı ziyaretçiler tarafından kolay algılanamaması
	Alana yönelik yerel halk ve ziyaretçilere broşür, kitap, harita gibi bilgi sağlayıcı yayınların yetersiz olması
	Yönetim alanı içerisinde ziyaretçiler için restoranların bulunmasına rağmen kalabalık gruplar için söz konusu restoranların sayısının ve kapasitesinin yeterli olmaması
	Ulu Cami çevresinde otoparkların yetersiz olması
	Yerel halktan çok fazla talep olmasına rağmen, konutlarını hediye eşya satışı gibi ticari fonksiyonla kullanamamaları
	Ulu Cami çevresinde sadece yayalara ayrılan alanların olmaması
	Ulu Cami’de temizlik ve güvenlik görevlisinin bulunmaması
Yerel Farkındalık/ Katılım	Yönetim alanı sınırı ve çevresinde yaşayan insanların koruma alanındaki bilincinin yetersiz olması
Eğitim/ Kapasite Geliştirme	Öğretmenlerin Ulu Cami’ye ilişkin bilgilerinin yetersiz olması
	Turistlere yiyecek-içecek, hediye eşya vb. satış yapan yerel halkın İngilizce bilmemesi

5.2.3. Fırsatlar

Koruma ve Kentsel Gelişim	Kentsel Sit Alanında özellikle Ulu Cami’nin etrafında bulunan 116 binayı kapsayan sokak sağlıklılaştırma uygulamalarının devam ediyor olması
	Kentsel Sit Alanında 260 yapıyı içeren sokak sağlıklılaştırma projesinin hazırlanıyor olması
	Afyonkarahisar’da koruma bilincinin oluşturulmasını kolaylaştıracak eğitilmiş insan sayısının yüksek olması
	Alanın Dünya Miras Listesi adaylığının koruma ve izleme konusunda işbirliklerini artırma imkânı bulunması
	Afyonkarahisar Ulu Camii ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı revizyonuna başlanmış olması
	Afyonkarahisar Ulu Camii kalem işi ve restorasyon uygulamalarının Bilimsel Danışma Kurulu denetiminde gerçekleştirilecek olması

Sunum/ Tanıtım/ Turizm	Alanın yakın çevresinin alternatif turizm türleri (foto safari vb.) açısından potansiyelinin bulunması
	Bölgede çekilen televizyon dizileri ile yerel turistlerin alan ve yakın çevresine olan ilginin artması
	Alanın yakın çevresine ilişkin yeni gezi rotalarının oluşturulma potansiyeli bulunması
	Alanın yakın çevresinin doğal turizm odaklarından biri haline gelmesi
	Ulu Cami'ye çok yakın bir mesafede bulunan Millet Hamamı içerisinde çeşitli kültürel/sanatsal etkinliklerin yapılması (Caz festivali, Ramazan Ayı şenlikleri vb.)
	Afyonkarahisar'da her yıl gerçekleştirilen Zafer Haftası etkinlikleri
	Afyonkarahisar'da gerçekleştirilen sportif faaliyetlerin (bisiklet yarışı, motor yarışı vb.) Afyonkarahisar Kalesi ile ilişkisinin kuruluyor olması
	Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde Turizm Rehberliği bölümünün varlığı
	Ulu Cami'nin güneyinde Erdal Akar parkının bulunduğu bölgede otopark alanı ayırma imkânı bulunması
	Afyonkarahisar Belediyesi'nin Zafer Kalkınma Ajansı ile birlikte Ulu Cami'ye yürüme mesafesinde yer alan bir alanda "Afyon Mutfağı Marka Olma Yolunda Projesi" nin bulunması
Sunum/ Tanıtım/ Turizm	Afyonkarahisar Kalesi ve çevresi için tasarlanan teleferik projesinin bulunması
Eğitim/ Kapasite Geliştirme	Ulu Cami'nin kültür-egitim mekânı olarak kullanılma potansiyeli

5.2.4. Tehditler

Koruma ve Kentsel Gelişim	Afyonkarahisar Ulu Camii ve çevresi için yangın riski
	Yönetim alanı sınırının bir bölümünün Afete Maruz Bölge sınırları içinde yer alması, kaya düşmesi vb. olası afetlere açık olması ve afet risklerine karşı gerekli tedbirlerin henüz uygulamaya geçirilmemesi
	Yönetim alanı sınırının olduğu bölgenin kömür kullanımına bağlı olarak hava kirliliğinin en yoğun olduğu bölge olması
	Yönetim alanı sınırının olduğu alandan yeni

Koruma ve Kentsel Gelişim	yerleşim bölgesine doğru yaşanan nüfus akışı dolayısıyla geleneksel konut dokusunun terk edilme ve bakımsızlık sorunları ile yok olma riskiyle karşı karşıya kalması
	Nitelikli iş gücünün bölgede ikamet edememesi
	Ulu Cami'nin yapı malzemelerinde bozulmaların olması
	Ulu Cami'nin yağmur suyu toplanması için bir oluk sistemi ve tahliye sisteminin olmaması
	Ulu Cami'de yağmur ve zemin suyuna karşı drenaj sistemine ihtiyaç olması
	Ulu Cami zemininde biriken suyun yapıdan uzaklaştırılmaması
	Ulu Cami'nin bütün cephelerinde oluk sistemi olmaması nedeniyle yağmur suyunun çatı saçaklarından cephelere doğru yönlenebilmesi ve cephe yüzeylerinde malzeme bozulmalarının oluşması
	Ulu Cami'nin kuzey, güney, doğu ve yoğun olarak da batı cephesinde zeminde biriken yağmur suyunun duvarlarda nem sorunu oluşturması
	Ulu Cami'nin batı ve güney cephelerinde yoğun olmak üzere tüm cephelerinde oksitlenen bakır üst örtüden gelen yağmur suyunun zemin kotlarda duvar boyunca taş malzemede yeşile dönük renk değişimi, derzlerde boşalma, tuz oluşumu ve aşınmaya neden olması
	Ulu Cami iç mekânında (özellikle batı iç cephede) neme bağlı bozulmalar (sıvada-boyada kabarma dökülme, renk değişimi) olması
	Ulu Cami'nin çörlenmelerinde aşınma, malzeme kaybı oluşması
	Ulu Cami'nin güney cephesinde çatıdan gelen yağmur suyunun cephe yüzeyinde yarattığı yoğun aşınma, bütün pencere boşluklarındaki taşlarda yoğun malzeme kaybı (parçalanma, tabakalanma, yüzey erozyonu) oluşması
	Ulu Cami'nin kadınlar mahfilinde ara kirişlerde boyuna derin çatlaklar bulunması
	Ulu Cami'nin duvarındaki ahşap konsollarda derin çatlaklar bulunması,
	Ulu Cami harimindeki ahşap konsollar, sütun başlıkları vb. elemanların yüzeyinde önceki onarımlarda uygulanmış boya kalıntıları bulunması
	Ulu Cami'de yer alan ahşap sütun, sütun başlıkları ve kirişlerde malzeme bozulmaları (derin çatlaklar, ayrılmalar, kurt/böcek oluşumu, lif lif ayrılmalar)
Ulu Cami tavanındaki ahşap kirişlerde kurt,	

Koruma ve Kentsel Gelişim	böcek oluşumu ve ahşap kirişlerde yağmur suyuna bağlı beyaz lekelerin oluşması
	Ulu Cami'deki ahşap elemanlar üzerindeki kalem işlerinin kısmen veya tamamen kaybolmuş olması
Sunum/ Tanıtım/ Turizm	Ulu Cami içerisinde yer alan ahşap parçaların (özellikle minber kapısı) ziyaretçiler tarafından zarar görmesi
	Ziyaretçilerin Ulu Cami içinde flaşlı fotoğraf veya yoğun spot aydınlatmalı film çekimi yapması
	Ulu Cami içerisinde herhangi bir yönlendirme sisteminin bulunmaması (girilmemesi gereken mekânları gösteren vb.)

6. VİZYON, POLİTİKA VE HEDEFLER

6.1. Vizyon

Yönetim planlarında alanın kültürel önemini muhafaza ederek korunmasını sağlayan stratejik bir vizyon belirlenmesi gerekmektedir. Bu sayede yöneticiler ve yerel halkın uzun vadeli ve sürdürülebilir koruma konusunda ortak bir bakış açısı yakalaması amaçlanmaktadır. Bu bölümde, alanın önem ve değerleri ile önceki bölümlerde tanımlanan mevcut durumunun analizi ve değerlendirilmesine dayanarak bir vizyon tanımlanmıştır.

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri” Yönetim Planı için oluşturulan vizyon beyanı aşağıda yer almaktadır:

“Anadolu'daki erken dönem hipostil planlı ahşap direkli cami mimarisinin en iyi korunmuş örnekleri olarak önemini ve değerini toplumun tüm kesimleri tarafından tamamen anlaşıldığı ve takdir edildiği, mimari ve sanatsal zenginliğinin ziyaretçilere aktarıldığı, istisnai değerini oluşturan tarihi, kültürel, sanatsal ve mimari özelliklerin katılımcı ve ortak bir yaklaşımla bütüncül ve sürdürülebilir bir şekilde korunarak gelecek kuşaklara aktarıldığı bir miras alanı.”

6.2. Yönetim Politikaları

“Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri” için belirlenen vizyonla uyumlu, önceki bölümlerde tanımlanan yönetim sorunlarının ele alınması amacıyla hazırlanan yönetim planının öncelikli hedefi, bir yandan alanın önem ve değerlerinin korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamak, diğer yandan ise kullanıcı ve ziyaretçilerin alanın önem ve değerlerini en iyi şekilde benimsemeleri için öneriler ve eylemler sunmaktır.

Bu çerçevede ana politikalar şunlardır:

Politika 1. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin, istisnai evrensel değerini oluşturan tarihi, kültürel, sanatsal ve mimari özelliklerinin ulusal ve uluslararası koruma kriterleri çerçevesinde korunması ve gelecek nesillere aktarılması

Politika 2. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin önem ve değerlerinin anlaşılması ve yönetilmesine yönelik ortak bir kültürel miras koruma anlayışının geliştirilmesi ve yönetim planının etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması

Politika 3. Eğitsel ve tanıtıcı faaliyetler ile alan ve çevresinin kültürel miras değerlerinin tüm topluma ulaştırarak toplumsal ilginin ve farkındalığın artırılması

Politika 4. Yerel halkın, alan ve çevresinin korunması ve tanıtılmasında farkındalık eğitimleri ve sosyoekonomik iyileştirme programlarıyla etkin bir paydaş olmasının sağlanması,

Politika 5. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin ulusal ve uluslararası standartlarda tanıtımının yapılması

Politika 6. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin yakın çevrelerindeki doğal ve kültürel varlıklar ile birlikte kültür turizmine katkı sunma potansiyelinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi

Politika 7. Alan içerisinde kullanıcı ve ziyaretçilere yönelik tarihi çevreyle uyumlu altyapı ve erişim sorunlarının çözülmesi

Politika 8. Ziyaret kalitesinin ve güvenliğinin artırılması,

Politika 9. Ziyaret ve kullanım yoğunluğunun tarihi çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerin ve zararların minimuma indirilmesi

Politika 10. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin afetler ve risklere karşı korunması için etkin bir risk yönetiminin sağlanması

Politika 11. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerine yönelik bilimsel araştırma ve yayınların teşvik edilmesi

6.3. Yönetim Hedefleri

Yönetim Planının amacına uygun olarak, alana ilişkin şu ana kadar yürütülen tüm proje ve planlar dikkate alınarak, tüm paydaşlarla yapılan görüşmeler sonucunda aşağıda yer alan hedefler belirlenmiştir

Yönetim ve Esgüdüm

YÖN.1. Yönetim planı eylemlerinin gerçekleştirilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması

Koruma ve Kentsel Gelişim

KOR.1. Yapısal sorunlara zamanında müdahale edilerek, önleyici tedbirlerle ve basit onarımlarla sorunların çözümlenmesi

KOR.2. Cami ve yönetim alanının tüm olası afetler ve diğer risklere karşı korunmasının sağlanması

KOR.3. Camide ziyaretçi kaynaklı tahribatın önlenmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması

KOR.4. Caminin yakın çevresindeki kültür varlıklarının korunmasının sağlanması

KOR.5. Korumaya yönelik faaliyetlerin etkin ve verimli bir program çerçevesinde düzenli izlenmesi ve değerlendirmesi

Altyapı/ Erişim

ALT.1. Ziyaretçiler ve yerel halk için yeterli büyüklükte otopark sağlanması

ALT.2. Alandaki altyapı eksikliklerinin tarihi yapı ve dokuyla uyumlu olarak giderilmesi ve yerel halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi

Sunum/ Tanıtım/ Turizm

TUR.1. Tanıtım faaliyetlerinin artırılması

TUR.2. Ziyaretçilerin cami ile ilgili yeterli düzeyde bilgi edinebilmeleri ve camiye güvenli bir şekilde ziyaret edebilmelerinin sağlanması

TUR 3. Caminin ve yakın çevresinin temizlik ve güvenlik koşullarının yeterli düzeye getirilmesi

TUR 4. Ziyaretçilerin yapıya zarar vermeden ve konforlu bir şekilde camiye ziyaret etmelerinin sağlanması

TUR 5. Caminin yakın çevresinde ziyaretçilere ve yerel halka yönelik yeterli sayıda ve nitelikte hizmet birimleri oluşturulması

TUR 6. Alana ilişkin, özgün, nitelikli hediyelik eşya üretimi ve satışı yoluyla turist memnuniyeti; mesleki eğitim ve el beceri kurslarıyla üretim ve satış süreçlerine entegre edilmesi yoluyla da yerel halkın sosyo-ekonomik durumunda iyileşme sağlanması

TUR 7. Caminin mevcut tur rotalarına dâhil edilerek ziyaretçi sayısının artırılması, alanda turizm geliştirilmesi

Yerel Farkındalık/ Katılım

YER 1. Yerel halkın kültürel miras konusundaki farkındalıklarının ve koruma bilincinin artırılması

YER.2. Yerel halkın alanın korunması ve tanıtılması süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması

Araştırma

ARŞ.1. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri'ne yönelik bilimsel araştırmaların, ulusal/uluslararası akademik yayınların artırılması için destek verilmesi

Eğitim/ Kapasite Geliştirme

EGT.1. Alandaki mevcut ve yeni görevlendirilecek personelin ve turizm faaliyeti gerçekleştiren yerel halkın turizm ve tanıtım faaliyetleri konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi

EGT.2. Alanın korunması ve tanıtılmasına yönelik eğitim ve farkındalık programlarının oluşturulması

EGT.3. Geleneksel zanaatların tasarım, yapım ve bakımında ihtiyaç duyulan ustaların belediyelerce mesleki eğitim ve el beceri kursları düzenlenerek alanda yaşayan hane halkı arasından yetiştirilmesi

7. YÖNETİM PLANININ UYGULANMASI

7.1. Eylem Planı

“Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”in 13. maddesindeki hüküm uyarınca kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri koymakla yükümlüdürler.

Bu doğrultuda, bir önceki bölümde tanımlanan yönetim planı politikaları ve bu politikalar çerçevesinde belirlenen yönetim hedefleri aşağıdaki tabloda belirtilen eylemler yolu ile gerçekleştirilecektir.

Eylem Planı’nda, her bir eylem için sorumlu ve ilgili kurumlar, olası finansman kaynakları, eylemlerin gerçekleştirilmesi için ön görülen zaman aralığı (yıl) ve eylemlerin gerçekleştirilme durumunun takip edilmesi adına izleme göstergeleri tanımlanmıştır.

EYLEM PLANI

KORUMA ve KENTSEL GELİŞİM							
Politika	Hedef	Eylem	Sorumlu Kurum ve Kuruluş	İlgili Kurum ve Kuruluş	Olası Finansman Kaynağı	Süre/ Yıl	İzleme Göstergesi
Politika 1. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin, istisnai evrensel değerini oluşturan tarihi, kültürel, sanatsal ve mimari özelliklerinin ulusal ve uluslararası koruma kriterleri çerçevesinde korunması ve gelecek nesillere aktarılması	KOR.1. Yapısal sorunlara zamanında müdahale edilerek, önleyici tedbirlerle ve basit onarımlarla sorunların çözümlenmesi (Önerilen eylemlerde kullanılacak konsolidasyon ve onarım malzemeleri güncel malzeme-bozulma analizleri ve koruma raporları doğrultusunda belirlenecektir.)	EYLEM. 1. Afyonkarahisar Ulu Camisi çatısındaki bakır kaplamanın kaldırılarak kurşun malzeme ile yenilenmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM. 2. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin çatısı kurşun kaplanırken saçak kısmında damlalık oluşturulması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM. 3. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin dış cephelerindeki taş yüzeylerde bakır kaplama kaynaklı renk değişimini önlemek için ince el aletleri ile mekanik temizlik yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama

		EYLEM. 4. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin dış cephelerindeki mevcut derzlerin raspa edilmesi ve yenilenmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM. 5. Afyonkarahisar Ulu Camisi çevresine Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanan projesindeki detaya göre drenaj hattı yapılması ve üzerine çakıl havuzu serilmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM 6. Drenaj hattına gerekli yalıtımların yapılarak zeminden gelen suyun engellenmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM. 7. Drenaj hattı için kırımı yapılacak avlu taş döşeme yenilenirken eğimin beden duvarı tersi yöne verilmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama

		EYLEM. 8. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin batı iç cephesinde mevcut sıvanın raspa edilerek kireç esaslı harç ile sıvanın yeniden yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM. 9. Çatıya yapılacak müdahalelerden sonra yağmur suyu geçişinin engellenmesinin ardından Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde kullanılan özgün ve onarımlarla yenilenen ahşap malzemelerdeki bozulmuşluk durumu ve ağaç hastalıklarının tespit edilmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					Ahşap malzeme bozulmuşluk durumu ve ağaç hastalıkları tespit ve değerlendirme uzman raporları
		EYLEM.10. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde kullanılan özgün ve onarımlarla yenilenen ahşap malzemelerdeki bozulmuşluk durumunun ve ağaç	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					Müdahale yöntemi raporu ve uygulama sonrası raporlar

		hastalıklarının uygun müdahale yöntemlerinin zamanında belirlenerek, uygulanması	Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi								
		EYLEM. 11. Güney cephede aşınma ve parça kaybı gözlenen taş yapı elemanlarında (söve, çörten vb.) Koruma Bölge Kurulu'nca onaylı projesine göre tamamlama yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM. 12. Tamamlama yapılamayacak olan çörtlenlerin yenilenmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü						İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM. 13. Afyonkarahisar Ulu Camisi içindeki ahşap elemanlardaki (kiriş, konsol, yastık vb.) çatlaklara reçine enjeksiyonu ile sağlamlaştırma işleminin Koruma Raporu'ndaki	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama

	öneriler doğrultusunda koruma uzmanı denetiminde yapılması										
	EYLEM. 14. Afyonkarahisar Ulu Camisi içindeki ahşap elemanların kurt, böcek vb. zararlı elemanlardan uzaklaştırılması için ilaçlama yapılması; gerekli hallerde kurt, böcek delikleri için özel macun uygulanması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x						İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
	EYLEM. 15. Harimdeki ahşap mimari elemanların yüzeyinde bulunan boya kalıntılarının mekanik ve / veya kimyasal yöntemlerle temizlenmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x						İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
	EYLEM 16. Ahşap sütunlarda mekanik işlevi devam eden özgün malzemenin ömrünün uzatılması için	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama

		sağlamlaştırma işlemlerinin yapılması									
		EYLEM 17. Yapıda farklı türlerde ahşap kullanılmış olabileceği dikkate alınarak, ve mümkün olduğunca malzemeyi tahrip etmeyecek yöntemler tercih edilerek özgün ahşap malzemelerin cins, tür analizleri ile ahşapların yaşını belirlemeye yönelik dendrokronoloji analizlerinin yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x					İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile analiz sonrası rapor
		EYLEM 18. Yapılan analizlerden elde edilen verilerin raporlanması, belgelenerek arşivlenmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	x	x	x	Analiz raporu
		EYLEM 19. Yapıda kullanılan ahşap malzemenin korunması ve	Orman Genel Müdürlüğü		Orman Genel Müdürlüğü	x	x	x	x	x	Korunan orman ve koru alanlarının büyüklüğü

		onarımı için gerekli uygun ağaçların sağlanabilmesi amacıyla yedek orman alanlarının oluşturulması ve mevcut orman ve koruların korunması (ICOMOS 1999 Ahşap yapıların Korunması Tüzüğü madde 12)											
		EYLEM 20. Afyonkarahisar Ulu Camisi özgün yapı malzemelerinin cins analizinin yapılarak onarımlarda kullanılacak malzemelerin temin edileceği kaynakların belirlenmesi veya kaynakların oluşturulması (kalem işlerinde kullanılan özgün pigment, boya, cila analizleri de dahil)	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü							x	Malzeme analiz raporları ve belirlenen kaynak listesi

		EYLEM 21. Afyonkarahisar Ulu Camisi içindeki kalem işlerinin konunun uzmanı tarafından hassas temizlik yapılarak mevcut haliyle koruma altına alınması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x				İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM 22. Afyonkarahisar Ulu Camisi için hazırlanan ve Koruma Bölge Kurulu onaylı çevre düzenleme ve restorasyon projesinin uygulanması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x				Çevre düzenleme ve restorasyon uygulamasına ilişkin alınan Koruma Bölge Kurulu Kararları ve kontrollük teşkilatınca düzenlenen teknik raporlar
		EYLEM 23. Ulusal mevzuat kapsamında Avrupa Standardizasyon Komitesi standartlarının (CEN) uygulanabilirliğinin değerlendirilmesine yönelik bir çalışma yapılması ve rapor hazırlanması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	TMMOB Mimarlar Odası - Afyonkarahisar Temsilciği İlgili Üniversiteler				x			Çalışma sonrasında hazırlanan rapor

	KOR.4. Caminin yakın çevresindeki kültür varlıklarının korunmasının sağlanması	EYLEM 24. 1994 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Koruma Amaçlı İmar Planının güncellenmesi	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x	x	x			KAİP revizyonuna ilişkin alınan Koruma Bölge Kurulu ile Belediye Meclis Kararları ve kontrollük teşkilatınca düzenlenen teknik raporlar
		EYLEM 25. Sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının uygulamalarının tamamlanması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x					Çalışmalarla ilişkin alınan Koruma Bölge Kurulu kararları ve kontrollük teşkilatınca düzenlenen teknik raporlar
		EYLEM 26. Yönetim alanı çevresindeki geleneksel dokuyla uyumlu olmayan yeni yapılar ile ilavelerin tespitine yönelik gerekli incelemelerin yapılması ve mevzuat doğrultusunda gerekli yaptırımların uygulanması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x					Tespit çalışmasına ilişkin teknik raporlar ve Koruma Bölge Kurulu Kararları

		EYLEM 27. Alanda gerçekleştirilecek büyük ölçekli plan ve projelere yönelik, Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberi doğrultusunda, KÜMED (Kültürel Miras Etki Değerlendirme) çalışması yapılması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı, Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü,							KÜMED Raporlarının hazırlanması ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne iletilmesi
	KOR.5. Korumaya yönelik faaliyetlerin etkin ve verimli bir program çerçevesinde düzenli izlenmesi ve değerlendirmesi	EYLEM 28. Yapının genel yapısal durumuna yönelik izlemelerin, belirli periyodlarla ve ekiplerle düzenli olarak yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	x	x	x		İzlemeler sonucu hazırlanan raporlar
		EYLEM 29. Basit onarım ve pasif koruma önlemleri (önleyici koruma eylemleri) kapsamında çözümlenen yapısal sorunların tekrarlama durumunun izlenmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	x	x	x		Yapılan izlemeler sonucu hazırlanan değerlendirme raporları

Politika 10. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin afetler ve risklere karşı korunması için etkin bir risk yönetiminin sağlanması	KOR.2. Cami ve yönetim alanının tüm olası afetler ve diğer risklere karşı korunmasının sağlanması	EYLEM 30. Yangın riskine karşı, Afyonkarahisar Ulu Camisi içinde belirlenmiş uygun yerlere yapıya uygun söndürücü malzeme yerleştirilmesi	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı (İtfaiye Müdürlüğü) Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı (İtfaiye Müdürlüğü) Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	x	x				Temin edilen yangın söndürücülerin sayısı ve yerleştirildikleri konumu gösteren fotoğraf	
		EYLEM 31. Afyonkarahisar Ulu Camisi içinde belirlenmiş uygun yerlere yerleştirilen yangın söndürücü malzemenin periyodik bakımının yapılması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı (İtfaiye Müdürlüğü) Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı (İtfaiye Müdürlüğü) Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)				x	x	x	Periyodik bakım raporları
		EYLEM 32. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin içinde acil durum anında çıkış yapılabilmesi için çıkışların ışık ve oklar ile gösterilmesi.	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Afyonkarahisar Belediyesi	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Afyonkarahisar Belediyesi							Yapılan işleme ilişkin kurul kararları rapor ve fotoğraflar
		EYLEM 33. Avluya yangın halinde su deposu/kuyu ve	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü							Yapılan işleme ilişkin kurul kararları rapor ve fotoğraflar

		acil durum vanası eklenmesi	Afyonkarahisar Belediyesi	Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediyesi						
		EYLEM 34. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde uygun yerlere kızılötesi güvenlik kameralarının yerleştirilmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x				Temin edilen güvenlik kameralarının yerleştirme işlemine ilişkin Koruma Bölge Kurulu kararları, güvenlik kameralarının sayısı ve yerleştirildikleri konumu gösteren fotoğraf
		EYLEM 35. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin iç mekânındaki ısı ve nem ölçümleri ile havalandırmanın takibi ve malzemenin doğasına uygun iklimlendirmenin yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	x	x	x	Isı ve nem ölçümlerine ilişkin sayısal veriler, İklimlendirme çalışmasına ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ve işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
		EYLEM 36. Yangın, deprem ve kaya düşmesi gibi tüm olası afet ve risklerin göz önünde bulundurulduğu risk yönetim planı	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Afyonkarahisar Valiliği (İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü)	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Afyonkarahisar Valiliği (İl	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Afyonkarahisar Valiliği (İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü) Afyonkarahisar	x	x				Risk Yönetim Planı'nın değerlendirildiğini konu alan Yönetim Planı Danışma – Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu Raporları

		oluşturulması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Müftülüğü)	Belediye Başkanlığı						
		EYLEM 37. Afyonkarahisar Ulu Camisi için güvenlik görevlisi görevlendirilmesi	Diyanet İşleri Başkanlığı Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Diyanet İşleri Başkanlığı	x					Personel görevlendirilmesine ilişkin resmi yazı/atama kararı vb.
KOR.5. Korumaya yönelik faaliyetlerin etkin ve verimli bir program çerçevesinde düzenli izlenmesi ve değerlendirmesi		EYLEM 38. Yapıya yönelik risk faktörlerinin belirlenmesi ve bu faktörlerin kısa ve uzun dönemlere yönelik izleme programlarının oluşturulması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	x	x	x	Hazırlanan izleme programı
		EYLEM 39. Yapılan izlemelerde tespit edilen malzeme ve strüktür sorunlarının kayıtlarının tutulması ve yapılabilecek eylemlerin planlanması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	x	x	x	Sorunlara yönelik tutulan kayıtlar ve eylem planı
		EYLEM 40. Yapının zemin ve yağmur suyu drenaj durumunun düzenli kontrol edilmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü		Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	x	x	x	Yapılan kontroller sonucu hazırlanan raporlar

ARAŞTIRMA												
Politika	Hedef	Eylem	Sorumlu Kurum ve Kuruluş	İlgili Kurum ve Kuruluş	Olası Finansman Kaynağı	Süre/ Yıl					İzleme Göstergeleri	
Politika 11. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri'ne yönelik bilimsel araştırma ve yayınların teşvik edilmesi	ARŞ.1. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri'ne yönelik bilimsel araştırmaların, ulusal/uluslararası akademik yayınların artırılması için destek verilmesi	EYLEM 1. Afyonkarahisar Ulu Camisi ile ilgili tüm yazılı ve görsel malzemenin derlenmesi	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)		x	x	x	x	x	Derlenen yazılı ve görsel malzemenin sayısı ve derlendikleri portal	
		EYLEM 2. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde kullanılan ahşaba ilişkin malzeme analizleri ile ilgili akademik çalışma yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü	x	x	x	x

		<p>EYLEM 3. Afyonkarahisar Ulu Camisi kalem işçiliğine, kullanılan boya, cila türlerine ilişkin araştırma ve yayın yapılması</p>	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	<p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü</p> <p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü</p>	<p>Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü</p> <p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü</p> <p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü</p>	x	x	x	x	x	Kalem işçiliği ile ilgili yapılan bilimsel araştırma ve yayın sayısı
		<p>EYLEM 4. Afyonkarahisar Ulu Camisi'ndeki malzemelere ilişkin özgün ve özgün olmayan unsurların belirlenerek özgünlük derecesinin tespit edilmesi</p>	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	<p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü</p> <p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü</p>	<p>Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü</p> <p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü</p> <p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü</p>	x	x	x	x	x	Kalem işçiliği ile ilgili yapılan bilimsel araştırma ve yayın sayısı
		<p>EYLEM 5. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin restorasyon uygulamalarında alana özel kullanılacak özgün</p>	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	<p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü</p> <p>Afyon Kocatepe</p>	<p>Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü</p> <p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat</p>	x	x	x	x	x	Özgün malzeme teminine ilişkin yapılan araştırmaların sayısı

		malzeme teminine ilişkin ulusal/uluslararası araştırmaların yapılması		Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü	Tarihi Bölümü Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü							
		EYLEM 6. Yönetim alanında yer alan somut kültürel değerlerin tespitine yönelik araştırma çalışmalarının yayına dönüştürülmesinin desteklenmesi	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)		x	x	x	x	x		Somut kültürel değerlere ilişkin akademik araştırma sayısı
		EYLEM 7. Yönetim alanında yer alan somut olmayan kültürel değerlerin tespitine yönelik araştırma	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)		x	x	x	x	x		Somut olmayan kültürel değerler için akademik araştırma sayısı

		çalışmalarının yayına dönüştürülmesinin desteklenmesi	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü								
			Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü								
		EYLEM 8. Afyonkarahisar Ulu Camisi ve çevresi için bilimsel araştırmaların teşvik edilmesi adına sempozyum, çalıştay gibi organizasyonların düzenlenmesi	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Afyon Kocatepe Üniversitesi	x	x	x	x	x	Düzenlenen sempozyum-çalıştay gibi organizasyon sayısı, bildiri raporları
			Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü	Vakıflar Genel Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı						
			Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Zafer Kalkınma Ajansı						
			Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Güzel Sanatlar Bölümü	Zafer Kalkınma Ajansı							

ALTYAPI - ERİŞİM									
Politika	Hedef	Eylem	Sorumlu Kurum ve Kuruluş	İlgili Kurum ve Kuruluş	Olası Finansman Kaynağı	Süre/ Yıl			İzleme Göstergeleri
Politika 7. Alan içerisinde kullanıcı ve ziyaretçilere yönelik tarihi çevreyle uyumlu altyapı ve erişim sorunlarının çözülmesi	ALT.1. Ziyaretçiler ve yerel halk için yeterli büyüklükte otopark sağlanması	EYLEM 1. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin güneyinde yer alan Erdal Akar Parkı'nın bulunduğu bölgenin otopark olarak değerlendirilmesi	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x	x		Otopark yapımına ilişkin Koruma Bölge Kurulu ile Belediye Meclis Kararları ve yapım sonrası fotoğraflama
	ALT.2. Alandaki altyapı eksikliklerinin tarihi yapı ve dokuyla uyumlu olarak giderilmesi ve yerel halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi	EYLEM 2. Yönetim Alanı sınırlarının yer aldığı tarihi kent merkezinde oluşan trafik yoğunluğunun azaltılmasına yönelik projeler geliştirilmesi	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x	x	x	Proje ve uygulamalara ilişkin Koruma Bölge Kurulu ve Belediye Meclis Kararları ile teknik rapor ve fotoğraflama
		EYLEM 3. Afyonkarahisar Ulu Camisi çevresinde park ve yeşil alan düzenlenmesinin	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x	x	x	Proje ve uygulamalara ilişkin Koruma Bölge

		yapılması																	Kurulu ve Belediye Meclis Kararları ile teknik rapor ve fotoğraflama
		EYLEM 4. Yönetim alanı sınırlarının bulunduğu bölgeye doğalgaz hattı çalışmasının yapılması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı		Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x	x	x											Proje ve uygulamalara ilişkin Koruma Bölge Kurulu ve Belediye Meclis Kararları ile teknik rapor ve fotoğraflama

SUNUM – TANITIM - TURİZM								
Politika	Hedef	Eylem	Sorumlu Kurum ve Kuruluş	İlgili Kurum ve Kuruluş	Olası Finansman Kaynağı	Süre/ Yıl		İzleme Göstergeleri
Politika 8. Ziyaret kalitesinin ve güvenliğinin artırılması	TUR.2. Ziyaretçilerin cami ile ilgili yeterli düzeyde bilgi edinebilmeleri ve camiyi güvenli bir şekilde ziyaret edebilmelerinin sağlanması	EYLEM 1. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin iç mekânına ilişkin bilgilendirme ve yönlendirme tabelalarının hazırlanması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	Hazırlanan ve yerleştirilen bilgilendirme ve yönlendirme/ uyarı tabelası sayısı ve yerleştirildikleri konumu gösteren fotoğraf
		EYLEM 2. Afyonkarahisar Ulu Camisi içindeki kalem işlerinin ziyaretçiler tarafından daha kolay algılanabilmesi için gerekli ışıklandırma çalışmalarının kalemişlerine (pigment, boya, cila vb.) zarar vermeyecek şekilde projelendirilerek yapılması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x	Işıklıandırmaya ilişkin proje ve uygulama kararları ile ilgili Koruma Bölge Kurulu Kararları ve işlem sonrası rapor ve fotoğraflama

		EYLEM 3. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin iç mekânında sık kullanılan eşyaların (tabure, elektrik süpürgesi, ayakkabılık vb.) depolanması için gerekli çözümlerin oluşturulması	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	x	x				İşleme ilişkin Koruma Bölge Kurulu Kararları ile işlem sonrası rapor ve fotoğraflama
Politika 9. Ziyaret ve kullanım yoğunluğunun tarihi çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerin ve zararların minimuma indirilmesi	TUR 4. Ziyaretçilerin yapıya zarar vermeden ve konforlu bir şekilde camiyi ziyaret etmelerinin sağlanması	EYLEM 4. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin taşıma ve kullanma kapasitesinin belirlenmesi ve buna uygun olarak grup başına azami ziyaretçi sayısına karar verilmesi	Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü	Afyonkarahisar İl Müftülüğü Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi		x					Taşıma kapasitesine ilişkin hazırlanacak teknik rapor
		EYLEM 5. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin ortalama ziyaretçi sayısının dönemsel yoğunluklarının (yıllık, aylık, haftalık ve gün içerisinde değişen saat aralıkları) belirlenmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü) Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu		x					Ziyaretçi sayısı ve yoğunluğunu gösteren tablo

		EYLEM 6. Afyonkarahisar Ulu Camisi için ziyaretçi anketlerinin hazırlanarak uygulanmasının sağlanması	Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı		x	x	x			Hazırlanacak anket formu, uygulanan anket sayısı, anket değerlendirme raporları
	TUR 3. Caminin ve yakın çevresinin temizlik ve güvenlik koşullarının yeterli düzeye getirilmesi	EYLEM 7. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin günlük rutin temizlik ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak için görevli istihdam edilmesi	Diyanet İşleri Başkanlığı Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Diyanet İşleri Başkanlığı	x					Personel görevlendirilmesine ilişkin resmi yazı/atama kararı vb.
Politika 4. Yerel halkın, alan ve çevresinin korunması ve tanıtılmasında farkındalık eğitimleri ve sosyoekonomik iyileştirme programlarıyla etkin bir paydaş olmasının sağlanması	TUR 5. Caminin yakın çevresinde ziyaretçilere ve yerel halka yönelik yeterli sayıda ve nitelikte hizmet birimleri oluşturulması	EYLEM 8. Revize edilecek Koruma Amaçlı İmar Planında, yönetim alanının yaşayan bir mekân olarak değerlendirilebilmesi için kamusal kullanım, şirket ofisi veya ziyaretçilerin ihtiyaç duyabileceği ticari birimlerin gerçekleştirilmesine	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x	x	x			KAİP revizyonuna ilişkin alınan Koruma Bölge Kurulu ile Belediye Meclis Kararları ve kontrollük teşkilatınca düzenlenen teknik raporlar

		imkân sağlayacak düzenlemelerin yapılması ve mekânların ayrılması									
	TUR 6. Alana ilişkin, özgün, nitelikli hediyelik eşya üretimi ve satışı yoluyla turist memnuniyeti; mesleki eğitim ve el beceri kurslarıyla üretim ve satış süreçlerine entegre edilmesi yoluyla da yerel halkın sosyo-ekonomik durumunda iyileşme sağlanması	EYLEM 9. Mesleki Eğitim Kursları Merkezinde verilecek ahşap ve oymacılık sanatına ilişkin eğitim kapsamında kursiyerlerin Afyonkarahisar Ulu Camisi ile alakalı hediyelik eşya üretiminin sağlanması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği	Zafer Kalkınma Ajansı (Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı)			x	x	x	Ahşap ve oymacılık sanatı eğitimine yönelik kurs ve katılımcı sayısı ile üretilen hediyelik eşya sayısı/çeşidi
		EYLEM 10. Yönetim Alanında hediyelik eşya ürünlerinin satış mekânları ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği		x	x	x			Hediyelik eşya satışı için düzenlenen mekan sayısı
Politika 5. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin ulusal ve uluslararası standartlarda	TUR.1. Tanıtım faaliyetlerinin artırılması	EYLEM 11. Afyonkarahisar Ulu Camisi ile ilgili bilgilendirici ve tanıtıcı malzemelerin güncellenmesi ve çeşitlendirilmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Tanıtma Genel Müdürlüğü		x	x				Hazırlanan, basılan ve yayımlanan bilgilendirici/tanıtıcı malzemenin sayısı

tanıtımının yapılması	<p>EYLEM 12. “Anadolu’nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri”ne ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan broşürün Afyonkarahisar ve çevre illerdeki kamu kurum ve kuruluşlarına ve çeşitli kültürel etkinliklerde halka dağıtımının yapılması</p>	<p>Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (İl Müftülüğü) (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı</p>	<p>Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu Ankara Turist Rehberleri Odası</p>		x						Dağıtımı yapılan broşür sayısı ve dağıtılan kurum-birim listesi	
	<p>EYLEM 13. Afyonkarahisar Ulu Camisi’nin de içinde yer aldığı “Anadolu’nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri” kapsamındaki beş camiye ilişkin bir internet sitesi oluşturulması</p>	<p>Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü</p>	<p>Tanıtma Genel Müdürlüğü Vakıflar Genel Müdürlüğü</p>			x	x					İnternet sitesinin resmi domain adresi
	<p>EYLEM 14. Afyonkarahisar Ulu Camisi ve alanın kültürel miras değerleri ile ilgili</p>	<p>Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm</p>	<p>Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Afyon Kocatepe</p>			x	x	x	x	x		Düzenlenen yarışma sayısına ilişkin duyuru, ilan, poster, broşür vb. materyal ile internet ve

	düzenli olarak çeşitli düzey ve temalarda yarışmaların (resim, fotoğraf, fikir projeleri vb.) düzenlenmesi	Müdürlüğü) (İl Müftülüğü) (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Üniversitesi Turizm Fakültesi Zafer Kalkınma Ajansı							sosyal medya haberleri
	EYLEM 15. Afyonkarahisar Ulu Cami'ni tanıtmak ve cami için çalışma yapmak isteyen kişilere (özellikle öğrencilere) çalışma izni konusunda kolaylık sağlanması	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (İl Müftülüğü) (İl Milli Eğitim Müdürlüğü)	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı		x	x	x	x	x	Tanıtım ve çalışma izni başvuruları ve başvurulara verilen cevabi yazılar
	EYLEM 16. Afyonkarahisar'da her yıl gerçekleştirilen Zafer Haftası etkinliklerine Afyonkarahisar Ulu Camisi ve çevresinin ziyaretinin dâhil edilmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu Ankara Turist Rehberleri Odası		x	x	x	x	x	Zafer Haftası etkinliklerine ilişkin poster, broşür vb. materyal ile internet ve sosyal medya haberleri
	EYLEM 17. Afyonkarahisar'da her yıl	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm		x	x	x	x	x	Jazz Haftası etkinliklerine ilişkin poster, broşür vb.

		gerçekleştirilen Jazz Festivali etkinliklerine devam edilmesi		Müdürlüğü) Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu Ankara Turist Rehberleri Odası							materyal ile internet ve sosyal medya haberleri
		EYLEM 18. Bisiklet – motor yarışı gibi sportif aktivitelerin organizasyonuna devam edilmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Gençlik ve Spor Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu Ankara Turist Rehberleri Odası		x	x	x	x	x	Bisiklet ve motor yarışı etkinliklerine ilişkin poster, broşür vb. materyal ile internet ve sosyal medya haberleri
	TUR 7. Caminin mevcut tur rotalarına dâhil edilerek ziyaretçi sayısının artırılması, alanda turizm geliştirilmesi	EYLEM 19. Afyonkarahisar Ulu Cami'nin, bölgede yer alan kültürel ve doğal mirasa yönelik (Frig Vadisi, kanyonlar, göller ve mağaralar vb.) mevcut tur rotalarına eklenmesine ilişkin seyahat acentaları ile görüşülmesi	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Ankara Turist Rehberleri Odası Zafer Kalkınma Ajansı		x					Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin dahil edildiği tur rotalarına ilişkin sayısal verinin yer aldığı turizm firmalarının ilanları, broşürleri ve/veya internet-sosyal medya duyuruları

		EYLEM 20. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nin de içinde yer aldığı beş camiye ilişkin "Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri" kültürel rotası oluşturulması	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Afyonkarahisar Bölge Temsil Kurulu	Tanıtma Genel Müdürlüğü Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Ankara Turist Rehberleri Odası		x						"Anadolu'nun Ortaçağ Dönemindeki Ahşap Direkli ve Kirişli Camileri" kültürel rota çalışmasına yönelik teknik raporlar
--	--	---	--	--	--	---	--	--	--	--	--	---

YEREL FARKINDALIK /KATILIM											
Politika	Hedef	Eylem	Sorumlu Kurum ve Kurulus	İlgili Kurum ve Kurulus	Olası Finansman Kaynağı	Süre/ Yıl					İzleme Göstergeleri
Politika 3. Eğitsel ve tanıtıcı faaliyetler ile alan ve çevresinin kültürel miras değerlerinin tüm topluma ulaştırarak toplumsal ilginin ve farkındalığın artırılması	YER 1. Yerel halkın kültürel miras konusundaki farkındalıklarının ve koruma bilincinin artırılması	EYLEM 1. İlkokuldan üniversite düzeyine kadar öğrencilere ve muhtarlar ile yerel halka yönelik kültürel mirasla ilgili bilgilendirme faaliyetleri düzenlenmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Afyonkarahisar Valiliği (İl Müftülüğü)	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı	x	x	x	x	x	Gerçekleştirilen bilgilendirme ve uygulama faaliyetine ilişkin afiş, poster, ilan ve/veya internet – sosyal medya duyurusu ve haberleri Bilgilendirme faaliyeti sayısı/ türü ile katılımcı sayısı
		EYLEM 2. Kültürel farkındalığı arttırmak amacıyla alanda yaşayan ve çalışanlar için kültür turları düzenlenmesi	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı	x	x	x	x	x	Gerçekleştirilen kültür turlarına ilişkin afiş, poster, ilan ve/veya internet – sosyal medya duyurusu ve haberleri Kültür turları ve katılımcı sayısı

		EYLEM 3. Yönetim Alanındaki tescilli yapı maliklerinin koruma ile ilgili yasal mevzuat, malzeme kullanımı vb. konularda muhtarlar öncülüğünde bilgilendirme ve yönlendirmelerin yapılması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Tacı Ahmet Mahallesi Muhtarlığı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	x	x	x	x	x	Gerçekleştirilen bilgilendirme toplantılarına ilişkin ilan, duyuru Toplantı ve katılımcı sayısı
		EYLEM 4. Yerel televizyonlarda kültür programlarının daha cazip hale getirilmesi, tarih öyküleri ile desteklenmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi		x	x	x	x	x	Yerel televizyonlarda yayınlanan kültürel miras konulu yayın sayısı
		EYLEM 5. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda maddi ve manevi özveride bulunan kişilerin	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (İl Milli Eğitim Müdürlüğü)				x	x	x	Ödüllendirme çalışmasına ilişkin afiş, poster, ilan ve/veya internet – sosyal medya duyurusu ve haberleri

		belirlenmesi, ödüllendirilmesi, yerel medyada duyurularak teşvik edilmesi		(İl Müftülüğü) Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Zafer Kalkınma Ajansı								Ödül verilen kişi sayısı
--	--	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	-----------------------------

EĞİTİM ve KAPASİTE GELİŞTİRME											
Politika	Hedef	Eylem	Sorumlu Kurum ve Kuruluş	İlgili Kurum ve Kuruluş	Olası Finansman Kaynağı	Süre/ Yıl					İzleme Göstergeleri
Politika 3. Eğitsel ve tanıtıcı faaliyetler ile alan ve çevresinin kültürel miras değerlerinin tüm topluma ulaştırılarak toplumsal ilginin ve farkındalığın artırılması	EGT.1. Alandaki mevcut ve yeni görevlendirilecek personelin ve turizm faaliyeti gerçekleştiren yerel halkın turizm ve tanıtma faaliyetleri konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi	EYLEM 1. Cami ve yakın çevresinde görevli mevcut ve yeni görevlendirilecek personele kültürel mirasın korunması ve tanıtılması konusunda eğitim verilmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı ICOMOS Türkiye Milli Komitesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı	x	x	x	x	x	Kültürel mirasın korunması ve tanıtılması faaliyetleri konusunda verilen eğitim ile eğitim verilen personel sayısı
		EYLEM 2. Alanda bulunan yerel halka, işyeri sahipleri ile çalışanlara kültürel mirasın korunması ve tanıtılması konularında bilinçlendirme ve farkındalık eğitimi verilmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar	x	x	x	x	x	Kültürel mirasın korunması ve tanıtılması faaliyetleri konusunda verilen eğitim ile eğitim verilen kişi sayısı

				Başkanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Zafer Kalkınma Ajansı ICOMOS Türkiye Milli Komitesi	Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı						
EGT.2. Alanın korunması ve tanıtılmasına yönelik eğitim ve farkındalık programlarının oluşturulması	EYLEM 3. İlköğretim düzeyindeki okullarda oyuna dayalı eğitici etkinliklerin müfredatın ilgili kısımlarında uygulanması (eşleştirme kartları, yapbozlar, boyama kitapları, maketler)	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı			x	x	x	Kültürel mirasın korunması konusunda oyuna dayalı etkinliklerin eğitim programına uygulandığını gösteren eğitim faaliyet raporları	
	EYLEM 4. Yönetim Alanında yaşayan gençlerin Afyonkarahisar Ulu	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü)	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü)	x	x	x	x	x	Düzenlenen proje ve etkinlik ile söz konusu proje ve etkinliklerin	

		Camisi'ne ilişkin proje etkinliklerinin organizasyonlarına yerel paydaş olarak katkılarının sağlanması; yerel tarih gruplarının kurulması	(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı		(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı						organizasyonuna gönüllü olarak katılan kişi sayısı
		EYLEM 5. Afyonkarahisar Ulu Camisi civarında kütüphane ve internet odası oluşturulması	Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (İl Müftülüğü)		x	x	x			Kütüphane ve internet odasının kullanımına yönelik çalışma raporları
EGT.3. Geleneksel zanaatların tasarım, yapım ve bakımında ihtiyaç duyulan ustaların belediyelerce mesleki eğitim ve el beceri kursları düzenlenerek alanda yaşayan hane halkı arasından	EYLEM 6. Afyonkarahisar Ulu Camisi'nde kullanılmış olan geleneksel yapım tekniği ve işçiliğini (ahşap işçiliği, kalem işi vb.) uygulayacak elemanlar ile restorasyon uygulamalarında görev alacak elemanların	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı			x	x	x		Geleneksel yapım tekniği ve işçiliği ile restorasyon uygulamalarına yönelik kurs ve katılımcı sayısı

	yetiştirilmesi	yetiştirilmesine yönelik uygulamalı eğitim programlarının sağlanması									
		EYLEM 7. Hediyelik eşya üretimi konusunda beceri geliştirmesine yönelik eğitimler düzenlenmesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı	Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi	Afyonkarahisar Valiliği (İl Milli Eğitim Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Zafer Kalkınma Ajansı			x	x	x	Hediyelik eşya üretimi eğitimine yönelik kurs ve katılımcı sayısı / üretilen hediyelik eşya sayısı/çeşidi

YÖNETİM VE EŞGÜDÜM											
Politika	Hedef	Eylem	Sorumlu Kurum ve Kuruluş	İlgili Kurum ve Kuruluş	Olası Finansman Kaynağı	Süre/ Yıl					İzleme Göstergeleri
Politika 2. Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Direkli ve Kirişli Camilerinin önem ve değerlerinin anlaşılması ve yönetilmesine yönelik ortak bir anlayışın geliştirilmesi ve yönetim planının etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması	YÖN.1. Yönetim planı eylemlerinin gerçekleştirilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması	EYLEM 1. Kurumlar arası iletişim ve iş birliğinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için belirli periyodlarla Danışma Kurulu ile Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu toplantılarının düzenlenmesi	Alan Başkanı	Yönetim Planı Danışma Kurulu ile Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu üyeleri		x	x	x	x	x	Düzenlenen toplantı ve tutanak sayısı
		EYLEM 2. Yönetim planı eylemlerinin kurumların yatırım programlarında yer almasının sağlanması için alan başkanı tarafından ilgili kurumlara bildirimler ve hatırlatmalar yapılması	Alan Başkanı	Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu üyeleri		x	x	x	x	x	Yazılan yazı sayısı

		EYLEM 3. Turizm ve tanıtım faaliyetlerinin eşgüdüm ve koordineli olarak yürütülmesi amacıyla turizm ve tanıtma alt çalışma grubunun oluşturulması	Alan Başkanı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Diğer kalkınma ajanları ve belediyeler	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	x	x	x	x	x	Düzenlenen toplantı sayısı
		EYLEM 4. Eğitim faaliyetlerinin eşgüdüm ve koordineli olarak yürütülmesi amacıyla eğitim alt çalışma grubunun oluşturulması	Alan Başkanı	Afyonkarahisar Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) (İl Milli Eğitim Müdürlüğü)	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	x	x	x	x	x	Düzenlenen toplantı sayısı
		EYLEM 5. Yönetim Planının 5 yılda bir, amaç, strateji ve eylemlerinin izlenerek değerlendirilmesi ve güncellenmesinin yapılması.	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Alan Başkanı	Danışma Kurulu ile Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu üyeleri						x	Yönetim Planının güncellenme durumu

7.2. İzleme Göstergeleri

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı'nın uygulanması sürecinde planda tanımlanan sorumlu paydaş ve katkıda bulunacak (ilgili) paydaşlar arasında eşgüdümün sağlanması ve belirlenen eylemlerin uygulamasının izlenmesi Alan Başkanı koordinasyonu ile gerçekleştirilecektir. Planın, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nun onayından sonra yürürlüğe girmesi ile eylem planında tanımlı proje çalışmaları başlatılacaktır.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca, Yönetim Planı kapsamındaki projelerin performansları yıllık olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Alan Başkanı tarafından her yıl sonunda "Yıllık Uygulama İlerleme Raporu" hazırlanacaktır. Yönetim Planı kapsamında oluşturulacak Alt Çalışma Grupları da toplantı ve çalışmalarını raporlayacak ve bu raporlar da yıllık raporlarda yer alacaktır. Bu raporlar, sorumlu ve ilgili kurum ve kuruluşlar ile Danışma Kuruluna iletilerek görüş ve önerileri istenecektir.

Eylem planında tanımlı eylemlerin mevcut durumlarının tespit edilmesi ile yapılacak performans değerlendirmesinin ardından Alan Başkanı tarafından hazırlanacak raporlar Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunca incelenmekte, yönetim planında gerekli güncellemeler yapılmakta ve bir yıl sonraki çalışma programı onaylanmaktadır. Bu doğrultuda, izleme faaliyetleri, ilerleme raporları ve alınan görüş ve öneriler ile Alan Başkanı tarafından hazırlanacak nihai rapor, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunca incelenecek, yönetim planında gerekli güncellemeler yapılacak ve bir yıl sonraki çalışma programı onaylanacaktır. Gerektiğinde proaktif bir yaklaşımla Yönetim Planı eylemleri yıllık olarak revize edilecektir. Raporlar Alan Başkanlığı'nın web sitesinde kamuya açık olarak yayımlanacak ve yönetim planı ile ilerleme raporları üzerine olabilecek halkın görüş ve öneriler Alan Başkanlığınca değerlendirilecektir.

Planın vizyonu ile temel amaç ve politikaları ise bu planın geçerli olduğu son yıl olan 2027'de katılımcı süreçler yoluyla yeniden değerlendirilecek ve gözden geçirilerek güncellenen yönetim planı değerlendirilmek üzere yeniden Danışma Kurulu ile Eşgüdüm ve Denetleme Kuruluna sunulacaktır.

İzleme göstergeleri ise, bir eylem planının gerçekçi ve uygulanabilir olup olmadığını gözden geçirmek için en önemli araçtır. Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı'nın uygulanma durumunu ve performansını değerlendirmek için de izleme göstergeleri belirlenmiş olup bu göstergeler aracılığıyla eylemlerin ne kadarının gerçekleştirildiğini ve hedeflerin ne kadarına ulaşıldığını ölçmek mümkün olabilecektir. Her uygulama yılı sonunda yapılacak bu izleme ile ulusal yasal ve idari çerçeveye ile uyumlu, uygulanabilir ve gerçekçi bir eylem planına ulaşılmış olacaktır.

Afyonkarahisar Ulu Camisi Yönetim Planı için oluşturulan izleme programı, Eylem Planı tablosunda her eylem için tanımlanan yıl aralığı ve eylemlerin gerçekleştirilme durumunun takibini gösteren İzleme Göstergeleri sütununda belirtilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilecektir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (1999) Tarihi Çevre, Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Gem Yayınları.
- Aygen, M.S. (1973). Afyonkarahisar Camileri, Ankara, Türkeli Yayınları
- Ayhan, F. (2020) “Afyonkarahisar’ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri” Journal of Awareness Cilt: 5, Sayı: 3, (s.401-426)
- Biörnstad, M. (2000) “The ICOMOS International Committee on Archaeological Heritage Management”, H. Cleere (Ed.), Archaeological Heritage Management in the Modern World, (s.70-75). Londra ve New York: Routledge.
- Cleere, H. (2000) “Introduction: the Rationale of Archaeological Heritage Management”, H.Cleere (Ed.), Archaeological Heritage Management in the Modern World, (s.1-19) Londra ve New York: Routledge
- Daşdemir, L. (2001) “Cumhuriyet Döneminde Afyonkarahisar”. Afyon Kütüğü Cilt I, İkinci Bölüm: Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, (s.149- 178)
- Erder, C. (1977) “Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır” ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3-2, (s.167-190)
- Gültekin, N. (2012) “Cultural Heritage Management: The Case of Historical Peninsula in İstanbul” Gazi University Journal of Science 25-1, (s.235-243)
- Harmankaya, S. vd. (2002) "Kaklık Mevkii", Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, İstanbul.
- Hayes, K. (2010) The Wooden Hypostyle Mosques of Anatolia Mosque- and State-Building under Mongol Suzerainty, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Hermann, J. (1989) “World Archaeology- the World’s Cultural Heritage” H. F. Cleere (Ed.) Archaeological Heritage Management in the Modern World. (s.30-37), London
- İlaslı, A. (2001). “Afyonkarahisar Tarihi”. Afyon Kütüğü Cilt I, İkinci Bölüm: Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, (s.81-96)

- Kafalı Yılmaz, F. (2001) “Cestanea Satıva’nın (Kestane) Afyon’da Yayılışı”. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:3, Sayı:1, Afyonkarahisar.
- Karakuş, F. (2021) “13. Yüzyılda Anadolu’da İnşa Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması” The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC, January 2021 Volume 11 Issue 1, (S..131-161)
- Kaya, F. (2014) “Afyonkarahisar Ulu Camisi”, Taşınar Yerel Tarih ve Kültür Dergisi, sayı 13, (s.80-83).
- Kaymakçı, S. (2011) “Afyonkarahisar’da İlk Tunç Çağı Çanak Çömlek Kültürü” Tarihın Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 5 (s.197-214).
- Kervankıran, İ. (2011) Afyonkarahisar İlinin Başlıca Doğal, Tarihi Ve Kültürel Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, Ö ve Bilgin, M. (2010) “Afyonkarahisar’da İki Önemli Geç Neolitik/Erken Kalkolitik Dönem Yerleşme Yeri: Eyice ve Pani Höyük”, TÜBA-AR 13, (s. 23-38).
- Koçak, Ö ve Bilgin, M. (2013) “Afyonkarahisar Üçin Buluntuları Işığında Batı Anadolu Prehistoryası Üzerine Yeni Gözlemler”, Adalya 16, (s. 31-48).
- Koçman, A. (1993) Türkiye İklimi. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 72.
- Kuban, D. (2000) Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu- Kuram ve Uygulama. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları
- Kurtbil, Z.H. (2012) Afyon Ulu Camii, Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt 42, İstanbul, (s.82-83)
- Küpelı, Ö. (2001) “Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar”. Afyon Kütüğü Cilt I, İkinci Bölüm: Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, (s.125- 132)
- Lightfoot, C. (2001) “Bizans Döneminde Afyonkarahisar”. Afyon Kütüğü Cilt I, İkinci Bölüm: Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, (s. 113- 124)
- Madran E., Bozkurt E. (2008) Alan Yönetimi, Korumada yeni Tanımlar Yeni Kavramlar, Çatalhöyük Atölye Çalışması. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası

- Özdemir, E.S. (2019) Afyonkarahisar Kent İmajı Ve Mimari Kimliğinde Modern Dönem İzlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Özdemir, M.A.,ve Kervankıran, İ. (2012) “Afyonkarahisar İlinin Turizm Gelişimi ve Çekicilikleri” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: XIV, Sayı:1, (s.123-142)
- Taş, B. (2010) Kocatepe ve Büyük Taarruz Savaş Alanlarının Coğrafi Özellikleri. Editör: Şahin, G. Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:78.Afyonkarahisar.
- Uçar, H. (2007) Çevre Sorunları Açısından Afyonkarahisar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, Z.(1993) “Afyon Ulu Camii’nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları”, 3.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (Afyonkarahisar, 22-24 Ekim 1993), Afyon, (s.236-248)
- Uysal, A.O. (2006) Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Üyümez M ve Kaya F. (2007) Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri
- Yaman ,F. (2018) “Afyonkarahisar Ekonomisi”, Afyonkarahisar Kent Müzesi Araştırmaları, C.1, Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları, Afyonkarahisar
- Yavuz, A. (1987) “The Presence of the Sultan's Mahfil in Pre-Ottoman Anatolian Mosques”, Ars Turcica I. Atken des VI. Internationalen Kongresses for Türkische Kunst, München, (s. 351-361)
- Yazıcı, H., Koca, N., K. Koca, M. (2010) “Coğrafi Faktörlerin Mülki Yapılanma Üzerindeki Etkilerine Bir Örnek: Afyonkarahisar İli” Amme İdaresi Dergisi, Cilt:43, Sayı:3, (s.109-124)
- Yılmaz, Ö. (2004) Afyon İli Genel Coğrafya Özellikleri. Afyon Valiliği, Anadolu’nun Kilidi Afyon. Afyon Valiliği, Yayın No:21.
- Yılmaz, M. (2016) Türkiye’nin Değişen Nüfus Yapısı: Nedenler, Değişim, Sonuçlar ve Gelecek, Çantay Kitabevi, İstanbul.